

**T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
KAFKASYA VE ORTA ASYA'DAKİ
ENERJİ POLİTİKALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Uğur BIYIK**

**TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. İdris BAL**

Ankara - 2009

**T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
KAFKASYA VE ORTA ASYA'DAKİ
ENERJİ POLİTİKALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

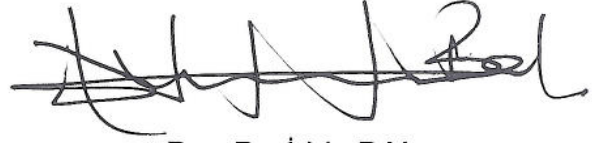
**HAZIRLAYAN
Uğur BIYIK**

**TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. İdris BAL**

Ankara - 2009

JÜRİ ÜYELERİ'NİN İMZA SAYFASI

Uğur BIYIK'a ait "Amerika Birleşik Devletleri'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki Enerji Politikaları" adlı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç.Dr. İdris BAL
Tez Danışmanı

Bu çalışma jürimiz tarafından oybirliği ile Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç.Dr. Oya AKGÖNENÇ

Üye : Doç.Dr. Veysel K. BİLGİÇ

Üye : Doç.Dr. İdris BAL

Bu tez Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yayım kurallarına uygundur.

ÖNSÖZ

21. yüzyılda, dünya siyasetini ve devletlerin ekonomi politikasını belirleyecek en önemli unsurların başında enerji konusu gelmektedir. Enerjinin ekonomik çıkarlar yanında devletler için politik faydaları da bulunmaktadır. Bu bağlamda enerji konusunu incelemek sadece ekonomik bir olguyu değil, aynı zamanda sosyo-politik ve askeri argümanları da düşünmemizi gerektirmektedir.

Bu çalışmada, 1990 sonrası dönemde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde oluşan boşluk neticesinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) bölge de izlemiş olduğu politikalar, sosyo-kültürel, stratejik ve ekonomik açılardan incelendi. Sonrasında bu politikaların bölgedeki enerji rezervleri üzerine odaklandığı görüldü. Ayrıca bölge ile ilgilenen diğer ülkelerin ABD'nin enerji politikalarına karşı tutumları da çalışmanın seyrinde önemli bir yer tuttu. ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya bölgesindeki enerji politikaları gün geçtikçe önem kazanırken Türkçe literatürde bu konu ile ilgili yeterince çalışma yapılmadığı görülmüştür. Zengin enerji rezervlerinin bulunduğu Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasıyla komşu olan ülkemiz, bu enerji rezervlerini Avrupa'ya taşıyan mevcut ve plan aşamasındaki enerji nakil hatlarının da geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle konu hakkında bilimsel değer ifade eden çalışmaların artması önem arz etmektedir.

Bu çalışmamda, farklı bakış açısıyla beni yönlendirerek konu hakkında değişik yaklaşımları da araştırmama neden olan ve böylece çalışmamı daha zevkli hale getiren; yardım ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Doç.Dr. Sayın İdris BAL'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam süresince sabırla yazılarımı bitirmemi bekleyen en değerli varlığım; eşim Perihan'a, bugünlere gelmemde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan anneme, babama ve tüm dostlarıma, özellikle çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen fedakâr dostum Hüseyin MUMAY'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	ii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
TABLolar DİZİNİ.....	vii
HARİTALAR DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK AÇIDAN KAFKASYA VE ORTA ASYA.....	4
ASYA.....	4
1.1. Giriş.....	4
1.2. Kafkasya'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi	7
1.3. Orta Asya'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi	11
1.4. Sonuç	15

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAFKASYA VE ORTA ASYA ENERJİ KAYNAKLARI	17
2.1. Giriş.....	17
2.2. Kafkasya ve Orta Asya'daki Enerji Kaynakları'nın Genel Çerçevesi.....	19
2.2.1. Azerbaycan'ın Enerji Kaynakları	22
2.2.2. Kazakistan'ın Enerji Kaynakları.....	24
2.2.3. Türkmenistan'ın Enerji Kaynakları.....	26
2.2.4. Özbekistan'ın Enerji Kaynakları	27
2.3. Kafkasya ve Orta Asya'daki Enerji Kaynaklarının Önemi.....	29
2.4. Mevcut ve Planlanan Nakil Hatları.....	32
2.4.1. Mevcut Petrol ve Doğal gaz Boru Hatları	33

2.4.1.1. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı.....	34
2.4.1.2. Bakü-Novorossisk Ham Petrol Boru Hattı	37
2.4.1.3. Bakü-Supsa Ham Petrol Boru Hattı	39
2.4.1.4. Tengiz-Novorossisk (CPC) Ham Petrol Boru Hattı	40
2.4.1.5. Azerbaycan-Türkiye (Şahdeniz) Doğal Gaz Boru Hattı.....	42
2.4.1.6. Atyrau-Samara Ham Petrol Boru Hattı.....	42
2.4.1.7. Kazakistan-Çin Ham Petrol Boru Hattı.....	45
2.4.1.8. Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı.....	46
2.4.1.9. Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı	47
2.4.2. Planlanan ve İnşası Devam Eden Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları	49
2.4.2.1. Orta Asya Doğal Gaz Boru Hattı (Türkmenistan– Afganistan-Pakistan).....	50
2.4.2.2. Türkmenistan-Türkiye-Avrupa (Nabucco Projesi) Doğal Gaz Boru Hattı.....	51
2.4.2.3. Hazar Sahil Hattı (Caspian Coastal Pipeline – CCP).....	52
2.4.2.4. Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı	52
2.4.2.5. Burgaz-Dedeoğaç Petrol Boru Hattı.....	54
2.4.2.6. Bakü-Basra Ham Petrol Boru Hattı	55
2.4.2.7. Aktau (Kazakistan Petrollerinin Bakü-Tiflis-Ceyhan Hattına Aktarımı) Projesi	56
2.4.2.8. Kazakistan-Türkmenistan-Neka Ham Petrol Boru Hattı.....	56
2.5. Sonuç.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ABD’NİN KAFKASYA VE ORTA ASYA POLİTİKASI.....	58
3.1. Giriş.....	58
3.2. ABD’nin Kafkasya ve Orta Asya Politikasına Yön Veren İç ve Dış Dinamikler	60
3.3. ABD’nin Orta Asya ve Kafkasya Politikaları’nın Genel Çerçevesi.....	73
3.4. Sonuç.....	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ABD’NİN KAFKASYA VE ORTA ASYA’DAKİ ENERJİ POLİTİKALARI.....	81
4.1. Giriş	81
4.2. ABD’nin Kafkasya ve Orta Asya’daki Enerji Politikaları’nın Genel Çerçevesi.....	83
4.3. ABD’nin Enerji Alanındaki Yatırımları	89
4.4. Mevcut ve Planlanan Nakil Hatlarına ilişkin ABD’nin Politikaları	93
4.5. ABD’nin Bölgedeki Enerji Politikalarında Türkiye’nin Rolü	96
4.6. Sonuç.....	101
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	110
ÖZET	126
ABSTRACT	127

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.b.	: adı geçen bildiri
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.k	: adı geçen kaynak
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri,
ABTC	: Aktau Bakü-Tiflis-Ceyhan
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
BP	: British Petrol
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
BTCBH	: Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
BTC HPBH	: Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı
CCP	: Caspian Coastal Pipeline (Hazar Sahil Hattı)
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi Haber Alma Teşkilatı)
CNPC	:China National Petroleum Corporation (Çin Ulusal Petrol Şirketi)
COMECON	: Council for Mutual Economic (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi)
CPC	: Caspian Pipeline Consortium (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu)
CRS	: Congressional Research Reports for the People
CTR	: Cooperative Threat Reduction (Tehdit Azaltma Programı)
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DB	: Dünya Bankası
EIA	: Energy Information Administration (Uluslararası Enerji Ajansı)
GSMH	: Gayri Safı Milli Hâsıla
HBHK	: Hazar Boru Hattı Konsorsiyumunu

HPBH	: Ham Petrol Boru Hattı
IMET	: International Military Exchange and Training (Uluslararası Askerî Değişim ve Eğitim)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
INOGATE	: Interstate Oil and Gas Transport to Europe (Avrupa Devletlerarası Petrol ve Gaz Aktarımı)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol Üreten Ülkeler Teşkilatı)
p	: page
pp	: pages
RF	: Rusya Federasyonu
s.	: sayfa
SOCAR	: State Oil Company of Azerbaijan Republic
ss.	: sayfalar
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği,
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
TAP	: Türkmenistan Afganistan Pakistan Boru Hattı Projesi
TRACECA	: Transport Corridor Europe Caucasus Asia (Avrupa-Kafkasya-Asya Taşıma Koridoru)
USAID	: United States Agency for International Development (ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı)

TABLULAR DİZİNİ**Tablo No :****Sayfa No :****Tablo 1** : Hazar Bölgesi'nde petrol ve doğal gaz üretimi..... 14**Tablo 2** : Hazar Bölgesi petrol ve doğal gaz rezerv/üretim değerleri. 20

HARİTALAR DİZİNİ

Harita No :	Sayfa No :
Harita 1 : Kafkasya bölgesini gösteren jeopolitik bir harita.	8
Harita 2 : Kafkasya coğrafyasında etnik dağılım.	10
Harita 3 : Orta Asya ve Kafkaslara genel bir bakış.	12
Harita 4 : Kafkasya ve Orta Asya'da enerji sahaları, doğal gaz ve petrol boru hatları	19
Harita 5 : Azerbaycan'ın mevcut boru hatlarını gösteren harita	23
Harita 6 : Kazakistan'ın petrol ve doğal gaz yatakları	25
Harita 7 : Türkmenistan'ın petrol ve doğal gaz sahaları, boru hatları.....	27
Harita 8 : Özbekistan'ın petrol ve doğal gaz boru hatları, mevcut rafineleri.....	28
Harita 9 : Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı.....	36
Harita 10 : Bakü-Novorossisk petrol boru hattını gösteren harita	38
Harita 11 : Bakü-Supsa Ham Petrol Boru Hattı	40
Harita 12 : Tengiz-Novorossisk (CPC) Ham Petrol Boru Hattı.....	41
Harita 13 : Atyrau-Samara Ham Petrol Boru Hattı	44
Harita 14 : Kazakistan-Çin Ham Petrol Boru Hattı	46
Harita 15 : Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı	48
Harita 16 : Nabucco projesinin muhtemel güzergâhı.....	51
Harita 17 : Samsun-Ceyhan ham petrol boru hattını gösteren harita.....	53
Harita 18 : Burgaz-Dedeoğaç boru hattı	55

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No :

Sayfa No :

- Şekil 1** : Dünya'da ham petrol rezervlerinin bölgelere göre dağılımı..... 31
- Şekil 2** : Dünya'da doğal gaz rezervlerinin bölgelere göre dağılımı 31
- Şekil 3** : BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi'nde pay dağılımını
gösteren grafik 35

GİRİŞ

Son yüzyılda enerji kaynakları, devletler için tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar önem kazanmıştır. Enerjinin önemi arttıkça ülkelerin iç ve dış politika amaç ve hedeflerinde, enerji daha da önemli hale gelmektedir. Enerji daha önce sadece ekonomik olarak değerlendirilirken zaman içinde siyasal hedeflerle de bağlantılı hale gelmiştir. Enerji üretimi, ülkeler için sadece ekonomik etkiler değil buna paralel olarak siyasal etkileri de içinde barındırmaktadır. Öyle ki, zaman içinde petropolitik ve supolitik gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. İki dünya savaşının da hammadde yarışı yanında özellikle kömür ve çelik kaynakları rekabetinden çıktığı düşünülürse, hatta Avrupa Birliği'nin (AB) Kömür ve Çelik Antlaşması ile kurulması hatırlanırsa, enerji konusunun ne kadar politik bir unsur olduğu fark edilebilir.

Enerji konusunun politik alana işaret etmesi ve dış politika içinde bir tür araç olarak kullanılması, son zamanlarda daha çok öne çıkmaya başlamıştır. Bunun yanında enerji rezervlerinin ve nakil hatlarının korunmasına yönelik girişimler güvenlik konusunu da ön plana çıkarmıştır. Uluslararası ilişkilerde güvenlik, farklı görüş ve ekollerde benzerlikler göstermesine rağmen, her zaman başka bir takım ifadelerle tanımlanmaktadır. Bu durumun temel nedeni olarak, öncelikle devletlerarası ilişkilerin doğasının, belli dönem ve kişiler arasında farklı algılanması gösterilebilir. Uluslararası güvenlik; uluslararası ilişkilerin asıl aktörlerinden olan devletlerin, aralarındaki ilişkileri düzenleyen temel belirleyicilerden biridir. Kavram olarak farklı tanımları yapılan güvenliğin, neyi kapsadığı, sınırlarının nerede başlayıp nerede sona erdiği de tartışmalı bir konudur. Bu bağlamda, "enerji günümüzde siyasal bir olgu mudur?" şeklindeki bir soruya verilecek cevap üzerinde fazla düşünülmeden "evet" olacaktır. Son yıllarda enerji kaynakları ile onların dağıtımı ve güvenliği, uluslararası ilişkilerin temel siyasal enstrümanlarından biri haline gelmiştir. Şüphesiz enerji (özellikle petrol), devletlerin uluslararası ilişkiler alanında ekonomik ve stratejik çıkarları için kullandıkları bir araç

haline dönüşmüştür. ABD'nin ve diğer siyasal güçlerin, Orta Asya ve Kafkasya'daki enerji politikalarını, bu açıklamalar ışığında değerlendirmek gerekmektedir.

ABD Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyanın tek süper gücü olarak kalırken kendisine meydan okuyan küresel ve bölgesel sorunlar ve güçlerle yüz yüze geldi. Bu süreçte yeni tehdit ve sorunlara karşı politikalar geliştirmeye başladı. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle güç boşlukları oluştuğuna inanılıyor, etnik dini talepler gün yüzüne çıkıyor, sınırlar tartışmalı hale geliyor ve sorgulanmaya başlanıyordu. Özellikle SSCB'nin dağılmasının ardından zengin enerji kaynaklarına sahip Kafkasya ve Orta Asya'nın uluslararası mücadeleye açık bir hal alması küresel ve bölgesel güçleri harekete geçirmiştir.

Artık uluslararası ilişkilerde enerji yatırımları sadece ekonomik değeri ile sınırlı kalmayıp güvenlikle de yakından ilişkilidir. Enerjinin uluslararası politikaların önemli gündem maddelerinden biri haline gelmesi, 1970'li yıllarda yaşanan büyük ekonomik kriz de görülebilir. Sürecin hatırlanması, ABD'nin bölgeye ilişkin yatırımlarının, kararlarının ve çıkarlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bu durumun belki de ilk örneği, 1973 ve 1979'daki petrol krizleridir. 1970'li yıllarda petrol ihraç eden ülkelerin petrol fiyatlarına yaptığı aşırı fiyat artışları ve uyguladıkları ambargo niteliğindeki kısıtlamalar özellikle gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeleri zor durumda bırakmıştır. Öyle ki, dünya çapında önemli bir ekonomik kriz yaşanmış ve ardından ülkelerde ekonomik korumacı eğilimler (neo-merkantilizm) ağırlık kazanmıştır. Sanayide dışa bağımlı ülkeler (ABD, İngiltere, Fransa gibi) enerjinin, özellikle petrolün önemini anlamışlardır. Söz konusu kısıtlamaların ülke ekonomilerine zarar verdiğini ve petrolün kısıtlanması halinde nasıl bir kriz yaşayacaklarını fark eden bu ülkeler, alternatif enerji kaynakları yaratmaya yönelmişlerdir.

Yaşanan bu krizlerden sonra enerji, devletlerin (hem üretici hem de tüketici) dış politikalarına yön veren önemli bir unsur olarak öne çıkmıştır. Bu

nedenle petrolü sadece ekonomik bir meta olarak algılamak konuya sınırlı bir yaklaşım olacaktır. Özellikle petrol ve doğal gaz konusunda ülkeler arasında yaşanan rekabet, enerji kaynaklarının kontrolünün sadece ekonomik bir olgu değil aynı zamanda siyasi ve jeopolitik yönünü de ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak; bugünkü uluslararası ilişkilerde ve uluslararası ekonomi politığında, enerji diplomasisi kavramı çok önemli bir yere sahiptir. Soğuk Savaş'ın yaşandığı yıllarda dünya ülkelerinin birinci önceliği askeri güvenlikti. Bugün ise dünya devletlerinin birinci önceliği enerji arz güvenliği bağlamında enerji politikaları veya başka bir deyişle enerji diplomasisidir.

Bu çalışmanın amacı; SSCB'nin yıkılışının ardından genel olarak Kafkasya ve Orta Asya coğrafyalarında ortaya çıkan boşluğun, küresel bir güç olarak ABD ve ona alternatif oluşturabilecek bölgesel güçler tarafından nasıl ve hangi yöntemlerle doldurulmaya çalışıldığını, enerji politikaları ekseninde göstermektir. Sadece ABD denkleminde değil bölge güçlerinin yarattığı etkileri de kapsama alan çalışmamızda, bütünlük oluşturması açısından sorunlu konulardan uzak durulmuştur.

Bu çalışmada, öncelikle literatür taraması yoluyla bir teorik çerçeve oluşturulmuştur. ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki enerji politikaları ve bunun uluslararası ilişkilere etkisi ile ilgili kaynaklar taranmış ve oluşturulan teorik çerçeve ile irtibatlandırılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinin jeopolitik önemi ve dünya siyasetindeki yeri incelenmiş; ikinci bölümde Kafkasya ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarının içeriği değerlendirilmiştir. Bölgenin enerji rezervleri ve bu rezervlerin nasıl kullanıldığı yine bu bölümün konuları arasındadır. Üçüncü bölümde ise ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik stratejik, politik ve askeri politikaları değerlendirilmiş ve özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen ABD politikaları incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise, Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik enerji politikaları ve ABD'nin bu politikalar içindeki yeri ve stratejisi üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK AÇIDAN KAFKASYA VE ORTA ASYA

“Avrasyalı olmayan bir gücün dünyadaki etkileri o gücün Avrasya'daki performansına bağlıdır.”

Zibigniev Brezinski ¹

1.1. Giriş

Kafkasya ve Orta Asya'nın dünya coğrafyasındaki jeopolitik ve jeostratejik önemine dair bir giriş yapmadan önce, *jeopolitik* ve *jeostratejik* gibi, çalışmaya yön veren iki anahtar kavramı açıklamak yerinde olacaktır. Fransızca kökenli olan *jeopolitik* kelimesi genel anlamıyla “coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi”, “bir devlette bir bölgede uygulanan politikayla o yerin coğrafyası arasındaki ilişki” ve “bir devletin saldırgan nitelikteki genişlemesini, ekonomik ve siyasi coğrafya açısından haklı kılmaya yönelik siyasi öğretisi” şeklinde tanımlanmaktadır.² Yine Fransızca kökenli olan ve coğrafya ile strateji kelimelerinin birleşiminden oluşan *jeostrateji* kavramı ise “jeopolitiğin bir alt dalı, siyasi ve askeri planlamayı bilgi açısından destekleyen, tutarlı hale gelmesini sağlayan veya etkileyen coğrafi etkenler tarafından ilkesel olarak rehberliği yapılan bir dış politika çeşidi” olarak ifade edilmektedir.³ Gray ve Sloan'ın da dediği gibi “coğrafya stratejinin anasıdır.”⁴

¹ Zbigniew Brezinsky, **Büyük Satranç Tahtası**, (Çev: Yelda Türedi), İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2005 (Erişim)

² <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA>, 12 Ocak 2009

³ (Erişim) <http://en.wikipedia.org/wiki/Geostrategy>, 12 Ocak 2009

⁴ Colin S. Gray, Geoffrey Sloan, **Geopolitics Geography and Strategy**, London, Frank Cass, Kasım 1999, s. 3

Bu kavramların temel ve kabul edilmiş bir takım anlamları olmakla birlikte birçok farklı bilim insanı, siyaset uzmanı ya da düşünür tarafından yorum getirilmiş tanımları da mevcuttur. İki kavram arasından, üzerinde ortak bir tanım yapılamayan kavram çoğunlukla jeopolitikadır. Öyle ki; terimi ilk kullanan Kjellen onu aynı zamanda küresel ve bölgesel güçlerin izlediği dış politikaları belirleyen stratejik düşüncenin coğrafi unsurlara dayandırılması, devletlerin siyasal davranışlarını coğrafi koşullar ve güç dengeleri ışığında analiz etmesi anlamına gelecek şekilde ifade eder.⁵

Özdağ ise jeopolitiği devletlerarası ilişkilerde, devlet kudretinin oluşumunda, kuvvet dengelerinin şekillenmesinde, kapsamına aldığı kaynaklarla ülkelerin hayat ve faaliyet alanlarının; mekânın, doğanın, coğrafi konumun etkisini belirleyen, vurgulayan bir disiplin olarak tanımlar.⁶ Haushofer'e göre jeopolitik "içinde yaşanan coğrafi bölgenin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişen siyasi hayat şeklinin (yani devletin), üzerinde yaşanan yer ile ilişkisi" iken, Spykman'da ise "bir ülkenin güvenlik politikasının coğrafi unsurlara göre planlanması" şeklinde geçmektedir.⁷

"Jeopolitik"ın bir kavram olarak ortaya çıkışındaki temel sebebin, yukarıdaki tanımlarda dikkate alındığında, uluslararası ilişkilerle ve onun doğasıyla ne kadar örtüştüğü aşikârdır. "Jeopolitik" kavramı uluslararası ilişkilerin, özellikle Aydınlanma dönemi düşünürlerinin sıklıkla gönderme yaptığı ve toplum sözleşmesi öncesi döneme atfen kullandıkları "doğal hukuk öğretisi"nin geçerli olduğu bir bütüne benzerlik göstermektedir.⁸ Çünkü uluslararası ilişkiler, çoğunlukla güçlü (iktisadi, askeri, siyasi vb. açılardan) oyuncuların kendi çıkarları doğrultusunda hegemonyalar oluşturduğu, tıpkı "doğal hukuk öğretisi"nin⁹ geçerli olduğu bir alanın resmini çizer. Dolayısıyla, bu alanda her türlü yolun ya da aracın kullanılması (üstünü uluslararası

⁵ (Erişim) <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/jeopolitik/tarihi-gelisim.htm>, 11 Şubat 2009

⁶ Muzaffer Özdağ, **Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine**, Ankara, Asam Yayınları, 2001, s.1

⁷ Yeni Jeopolitik Ortam, (Erişim) www.genbilim.com, 01 Ocak 2009

⁸ Ahmet Çiğdem, **Aydınlanma Düşüncesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

⁹ Bahri Savcı, "Yaşam Hakkı, Felsefesal Açıdan Pratiğe Doğru", (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/4991.pdf>, 01 Ocak 2009

hukukun örttüğü bir takım durumlar sayılmaz ise de) geçerli sayılmaktadır. Jeopolitik teriminin ortaya çıkmasındaki süreç de bu zihniyetin ana düşüncesiyle örtüşmektedir. Çünkü uluslararası ilişkilerde tüm güçlerin kullanılması düşüncesi zamanla, coğrafya olaylarının da kullanılmasına ve dış politikaya uygulanmasına yol açmış ve bunun sonucunda da jeopolitik denilen bir alan doğmuştur.¹⁰

Jeopolitik kavramı, her ne kadar bir ihtiyaç ürünü olarak uluslararası ilişkiler disiplini içinde coğrafya-siyaset ilişkisine yönelik değerlendirmelerin incelenmesini içeren bir alan olarak ortaya çıktıysa da, jeopolitik çıkarımlar ya da kuramlar bilimsel bir kesinlik içermemektedir. Dolayısıyla “jeopolitik doğrular” diye bir şeyden bahsetmek olanaksız görünmektedir. Çünkü her jeopolitik önerme ya da kuram belirli sermaye grupları ya da ulusların kendi çıkarları doğrultusunda şekillenmektedir.¹¹

Genel hatlarıyla çalışma, bu iki kavram, yani jeopolitik ve jeostratejik üzerinden ilerleyeceği ve şekilleneceği için Kafkasya ve Orta Asya’yı da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Kafkasya ve Orta Asya özellikle 19. yüzyılda Rusya ile İngiltere arasında gerçekleşen ve “Büyük Oyun”¹² olarak adlandırılan devletlerarası çekişmelere ve hegemonya mücadelelerine sahne olmuş bir coğrafyadır. Rusya’nın galibiyetiyle sonuçlanan bu oyun sonucunda Bolşeviklerin Orta Asya’yı Sovyetleştirme çabaları başarıyla sahneye konmuştur. Ancak günümüzde SSCB’nin çökmesi neticesinde “Yeni Büyük Oyun”¹³ oynanmaya başlanmıştır. Tekrar oynanmaya başlayan ve oyuncuların güç dengelerinin artık değiştiği bu Yeni Büyük Oyun’da hedef, trilyonlarca dolarlık Kafkasya ve Orta Asya petrol ve gazının üretiminde üstünlük sağlamak, taşınmasında geçiş ücretinden faydalanmak, diğer

¹⁰ Çağrı Kürşat Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006, s. 31.

¹¹ Yunus Emre Öziğci, "Jeopolitik Determinizm ve ABD Dış Politikası", **Avrasya Dosyası**, Sayı: 4, Kış 2004, s. 83

¹² (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCK_Oyun, 10 Ocak 2009

¹³ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_B%C3%BCy%C3%BCK_Oyun, 10 Ocak 2009

güçlere göre enerjiyi kontrol ederek fiyatlara hâkim olmak ve stratejik üstünlük sağlamaktır.¹⁴

1.2. Kafkasya'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

“Petrol, kan ve politika Kafkasya’da birbirine karışmıştır.”

Alfred Nobel¹⁵

Kafkasya'nın jeopolitik önemini anlamak için öncelikle bölgenin kapsadığı alanın, bilinmesi bir gerekliliktir. Kafkasya, Kafkas sıradağlarının ikiye böldüğü, kuzeyde Don ağzı, Maniç Çukurluğu ve Kuma ağzı hattından, güneyde Aras Nehri ve Kars Platosu'na kadar uzanan coğrafi bölgeye verilen isimdir. Batısında Karadeniz, doğusunda ise Hazar Denizi Kafkasya'nın doğal sınırlarını oluşturmaktadır.¹⁶ Kuzey ve Güney Kafkasya olarak iki parçada incelenebilecek bölgeye siyasi açıdan bakıldığında, üç bağımsız cumhuriyet, yedi özerk cumhuriyet ve üç özerk bölge bulunmaktadır. Güney Kafkasya bölgesi Azeriler, Gürcüler ve Ermeniler tarafından paylaşılırken, Kuzey Kafkasya ise etnik açıdan daha fazla çeşitlilik göstermektedir.¹⁷ Kuzey Kafkasya Rusya, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti, Kabardin-Balkar, Çeçenistan, İnguşetya, Dağıstan, Kuzey Osetya, Adige, Kalmuk, Stavropol Kray, Krasnodar Kray, Astrahan Oblast ülkelerinden meydana gelirken,¹⁸ Güney Kafkasya Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Abhazya, Acaristan, Güney Osetya ve Türkiye'yi (Artvin, Kars-Ardahan platosu) kapsamaktadır.¹⁹

¹⁴ Şener Üşümezsoy, Şamil Şen, **Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2003, s. 22; İdris Bal, “Avrasya’da Şanghay İşbirliği Örgütü’nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç mı?”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.637

¹⁵ Yüce, **a.g.e.**

¹⁶ (Erişim) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kafkasya>, 10 Ocak 2009

¹⁷ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCney_Kafkasya, 10 Ocak 2009

¹⁸ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_Kafkasya, 10 Ocak 2009

¹⁹ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCney_Kafkasya, 10 Ocak 2009

Harita 1: Kafkasya bölgesini gösteren jeopolitik bir harita.²⁰

Kafkasya'nın jeopolitik açıdan önem arz etmesine neden olan dört temel önerme vardır. Bunlar;²¹

- Jeostratejik anlamda Orta Asya'ya giriş kapısıdır.
- Orta Asya bakımından bölge, Batı pazarına açılan önemli bir geçittir.
- Bölge önemli miktarda petrol ve doğal gaz potansiyellerine sahiptir.
- Rusya için, Akdeniz ve Basra Körfezine uzanan jeopolitik bağlantı hattıdır.

Davutoğlu'na göre; Kafkaslar, Avrupa Rusyası ile Orta Doğu arasında, Rusya-Akdeniz, Rusya-Orta Doğu yolları üzerinde tek geçit yeridir. Bununla birlikte kuzey-güney yönünün boğum noktasında bulunması sebebiyle,

²⁰ (Erişim) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Caucasus-political-tr.svg>, 11 Ocak 2009

²¹ İsmail Berkok, **Tarihte Kafkasya**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958, s. 332

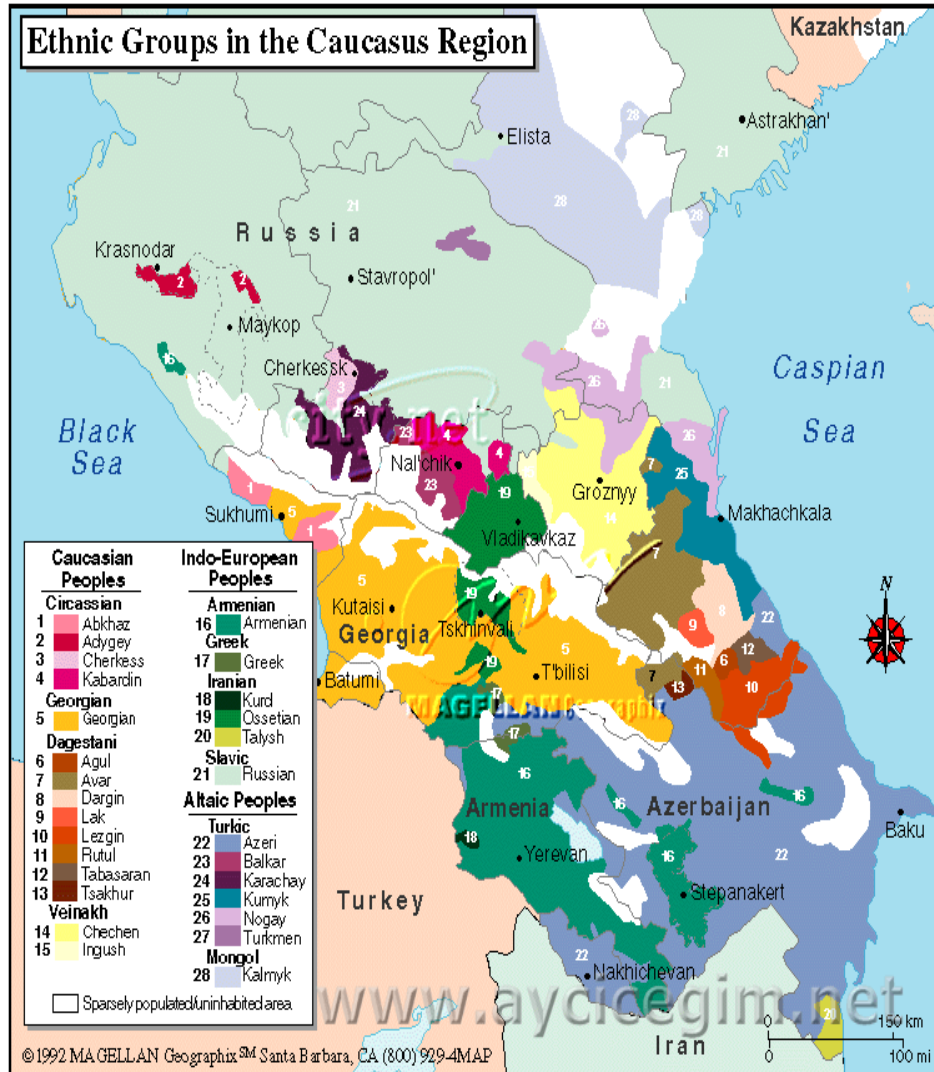
coğrafi konumundan kaynaklanan bir jeopolitik değer taşımaktadır.²² Kafkasya'nın bir enerji merkezi olduğu ön kabulünden yola çıkılırsa, şu anki konumuyla ne kadar kilit bir noktada olduğu fark edilebilir. Üzerinde kurulmaya çalışılan üstünlük mücadelesinin ana etkenlerinden biri de budur. Kafkasya'ya hâkim olanın diğer bölgeleri de kontrolünde tutabileceği düşüncesi, bölgedeki güçlerin temel düşüncesini oluşturmaktadır.

Rusya'nın Kafkasya politikasında bölge, kuzey ve güney olarak iki parçaya ayrılmadan bir arada değerlendirilmektedir. Öyle ki, Güney Kafkasya'daki etkinliği, Kuzey Kafkasya'daki güvenliğini sağlamaktadır.²³ Sağlanan bu güvenlik Rusya'ya enerji kaynakları ve nakil yollarında kuşkusuz bir avantaj sağlamaktadır. Sadece Rusya açısından değil tüm küresel aktörler tarafından bölgenin önemsenmesinin ya da bölgeye yönelik politikalar geliştirilmesinin temelinde daha önce de bahsi geçtiği üzere özellikle doğal gaz ve petrol kaynakları yatmaktadır. Bunlara bir de bölgenin geçiş özelliği eklenince mevcut küresel aktörlerin ilgisinin artması boşuna değildir. Ayrıca bölgede, petrol rafinerilerinin/petrokimya tesislerinin yer alması stratejik ve ekonomik açıdan bölgenin önemini arttırmaktadır.²⁴

²² Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. 115

²³ Marat Valeyev, "Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesinde Rusya-Ermenistan İlişkileri" (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=575>, 15 Nisan 2009

²⁴ Yüce, **a.g.e.**, s. 43

Harita 2: Kafkasya coğrafyasında etnik dağılım.²⁵

Tüm bunlara ek olarak; Kafkasya, tarih boyunca da birçok ticaret ve göç yolunun üstünde yer almıştır. Bu anlamda kültürlerin de kesiştiği bir noktadır.²⁶ Etnik ve kültürel çeşitliliğin (Gürcüler, Kesvurlar, Pşavlar, Abhazlar, Natukaylar, Çeçenler, Kurtailer, İnguşlar, Osetler, Karabulaklar, Arçınlar, Kumaçiler, Didular vb.) bu derece yoğun olması bölgenin istikrara kavuşmasını istemeyen birçok gücün de temel dinamiğidir. (Bkz. Harita 2) O halde Kafkasya'nın; coğrafi konumunun özelliği ve sahip olduğu kaynaklar nedeniyle, evrensel güçlerin de öncelikli ilgi alanı içerisinde bulunduğunu,

²⁵ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Caucasus-ethnic_en.svg , 10 Ocak 2009

²⁶ Cahit Aslan, "Bir Soykırımın Adı 864 Büyük Çerkes Sürgünü", (Erişim) <http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=938.doc>, 16 Mart 2009

bunun da Asya, Avrupa ve Orta Doğu ekseninde önemli bir üs edinmek anlamına geldiğini ifade etmek yanlış olmaz.²⁷

1.3. Orta Asya'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Orta Asya'nın da jeopolitik önemini açıklamadan önce, tıpkı Kafkasya başlığında olduğu gibi jeopolitik kavramının coğrafi kısmını eksik bırakmamak adına öncelikle bölgenin kapsadığı alanın açıklanması yerinde olacaktır. Orta Asya; Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Çin'in Doğu Türkistan, Rusya ve Pakistan'ın bir bölümünü de içine alan coğrafyayı açıklamak için kullanılan bir terimdir. Orta Asya, kuzeyde Güney Sibirya'dan güneyde Hint Yarımadasına, batıda Hazar Denizi ve İran'dan, doğuda Çin'e kadar uzanmaktadır.²⁸ Sayısal açıdan değerlendirilecek olursa, 5 milyon kilometre karelik (5.340.066 km²) büyüklüğü ile ortalama olarak iki Avrupa kadardır. Bu yüz ölçümü ile eski SSCB topraklarının %20'den fazlasını meydana getirmektedir.²⁹

Orta Asya denildiğinde ilk akla gelen ülkeler Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya'nın bölgedeki toprakları ile Çin'in Sincan-Uygur bölgesi ve Moğolistan anlaşılmaktadır.³⁰ Ancak bu çalışma kapsamında Orta Asya denildiğinde, konuya sadelik kazandırmak açısından Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan kastedilecektir.

²⁷ Tekin Taşdemir, **Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskaları**,

1.Baskı, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Mayıs 2005, s. 22

²⁸ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_Asya, 16 Mart 2009

²⁹ (Erişim) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kafkasya>, 11 Kasım 2008

³⁰ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_Asya, 16 Mart 2009

The Caucasus and Central Asia

Harita 3: Orta Asya ve Kafkaslara genel bir bakış.

Orta Asya ile ilgili jeopolitik değerlendirmeleri yapan isim olarak ilk aklı gelen Sir Halford Mackinder'dir. Mackinder henüz 1904 yılında yaptığı değerlendirmelerde Orta Asya'yı dünyanın coğrafi ve tarihi merkezi olarak kabul etmiş, zengin doğal kaynaklara sahip dev bir güç olarak bölgeyi tanımlamıştır.³¹ Mackinder'ın meşhur "Heartland"³² tanımlaması da Orta Asya coğrafyasıyla ilgili fikirleri de içinde barındırmaktadır. Uluslar arası ilişkiler literatürüne girmiş "kim Doğu Avrupa'ya hükmederse, Kalpgâh'a"³³ hâkim olur; kim Kalpgâh'a hâkim olursa, Dünya adasına hükmeder; kim Dünya adasına hükmederse, Dünya'ya hâkim olur" cümlesi bu önemi ortaya

³¹ İdris Bal, "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç Mı?", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.636

³² (Erişim) <http://en.wikipedia.org/wiki/Heartland>, 16 Mart 2009

³³ Arapça bir kelime olan kalpgâh, canevi anlamına gelir.

koymaktadır. Çin, Rusya ve Hindistan bölgedeki başlıca güçler olarak öne çıkmaktadır. Bu ülkeler sadece bölgelerinin değil, nükleer potansiyelleri, askeri güçleri, nüfusları ve doğal kaynaklarıyla küresel dengelerin de önemli aktörleri arasındadırlar. Orta Asya'dan ve onun jeopolitiğinden bahsederken bu güç dengelerini mutlaka akılda tutmak gerekmektedir.

Hiç kuşku yok ki, SSCB'nin dağılmasının yarattığı boşluk bölgede bu derece bir güç dağılımına neden olmuştur. Dolayısıyla, Rusya'nın bölgedeki tek güç unsuru olduğu gerçeği ortadan kalkmıştır. Bu durum Rusya'nın jeostratejik sınırlılıklarını da belirlemiştir. SSCB'nin dağılması ile daha önce bölgeden uzak kalmış olan ABD ve Batılı güçler de bölgeye ilgi göstermeye başlamışlardır. "Böylece, Birleşik Devletler, tarihte ilk defa bir taraftan Çin sınırına kadar Avrasya'nın eski Sovyet Cumhuriyetlerine, diğer taraftan da Avrasya'nın güney sınırı olan İran körfezine kadar nüfuz etme imkânı elde etmiştir."³⁴ Bölgenin bu derece önem kazanmasının ve küresel bir rekabet ortamına dönüşmesinin ilk nedeni kuşkusuz sahip olduğu enerji kaynaklarıdır. Bugün Hazar bölgesinin ispatlanmış petrol rezervlerinin 58 bin milyon varil, doğal gaz rezervlerinin ise 268 trilyon cubic feet olduğu bilinmektedir.³⁵ Dünya ispatlanmış petrol ve doğal gaz rezervleri'nin (Dünya ispatlanmış petrol rezervi: 1234 bin milyon varil, Dünya ispatlanmış doğal gaz rezervi: 6263,34 trilyon cubic feet) %4-%6'sını oluşturmaktadır. İspatlanmış rezerv değerleri'ne karşılık muhtemel rezervlerin ve henüz keşfi dahi yapılmamış rezervler değerlendirildiğinde bölgenin gerçek önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca son yıllardaki üretim rakamları Tablo-1 de belirtildiği gibidir. İkinci ana neden ise bölgenin, ulaşım ve iletişim ağlarının kesişme noktasında bulunmasıdır. Dolayısıyla, "Asya Kıtası içinde Orta Asya'yı dikkate almayan politika düşünülemez."³⁶

³⁴ Mackinder, Halford; The Geographical Pivot of History, The Geographical Journal, Vol. 170, 2004, s. 434 (Akt. İhsan Bakar, **Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus Yönelişleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s. 13)

³⁵ (Erişim) <http://www.eia.org>, 12 Aralık 2008 (Energy Information Administration)

³⁶ Rıza Sam, "Yeni Dünya Düzeninde Denge Arayışları, Çatışan Dengeler ve Türkiye'nin Politik Açmazları", **Stratejik Araştırmalar Dergisi Beykent Üniversitesi**, Sayı:1, İstanbul, 2008, s.3

Tablo 1: Hazar Bölgesi'nde petrol ve doğal gaz üretimi.³⁷

Ülke	Ham Petrol (Bin varil; günlük)			Doğal Gaz (Trilyon cubic feet; yıllık)		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Azerbaycan	452	654	868	5.3	6.3	10.3
Kazakistan	1356	1426	1490	23.3	24.6	27.3
Türkmenistan	192	186	198	58.8	62.2	67.4
Özbekistan	126	125	114	55.0	55.4	58.5

Orta Asya tarihsel açıdan da oldukça önemli bir bölgedir. İpek yolunun başlangıcı olması, göç ve ticaret hatlarının üzerinde oluşu bunlardan sadece bazılarıdır. Birçok imparatorluğun kuruluşuna, batışına ve çatışmalarına da tanıklık etmiştir. Bu coğrafyayı kontrol ederek kurulan her imparatorluk dünya medeniyet merkezlerine siyasi, kültürel, ekonomik ve askeri bakımdan direk etki edebilme kabiliyetine kavuşmuştur. Bu etkinin oluşturduğu tepki ise, tarihin her döneminde merkezi Orta Asya olan bir mücadelenin sahnelenmesi sonucunu doğurmuştur.³⁸ Bölgenin 1991'de yıkılan son imparatorluğu SSCB olmuştur. Ancak SSCB'nin fiilen 1991 yılında gerçekleşen çöküşünden sonra bölge, SSCB güdümünde etrafına karşı bir tehdit unsuru olmaktan çıkmış, bizatihi tehdit altında olan ve statüsü belirlenmemiş bir alana dönüşmüştür.³⁹ Yüce durumu şu şekilde tahlil eder:

SSCB'nin dağılması Avrasya'da büyük bir jeopolitik boşluk yaratmıştır. ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya, Çin ve Japonya gibi küresel bazda strateji geliştirme yeteneğine sahip olan ülkeler; Türkiye, Hindistan, Pakistan, İran ve Ukrayna gibi bölgesel güçler ve Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Kırgızistan ve Tacikistan gibi bölge içi güçler

³⁷ BP Statistical Review of World Energy June 2008

³⁸ Haktan Birsal, *Eski Dünyanın Karanlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği*, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2006, s.114

³⁹ Her ne kadar Rusya Federasyonu SSCB'nin mirasçısı olarak bölgede yeniden hâkimiyetini sürdürme çabasına girdiyse de 1991 öncesindeki etkinliği yoktur.

arasındaki ilişkiler, bölgedeki güçler dengesinin gittikçe karmaşık bir şekle girmesine neden olmuştur.⁴⁰

Bölge, dünya siyasetinin günlük haberlerinde kendisini çoğunlukla etnik ya da siyasi karışımlarla ilgili haberler içinde bulsa da, asıl olarak dünya coğrafyasına hâkim olmaya çalışan egemen güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdikleri örtülü veya açık çatışmaların merkezinde bulunmaktadır. Son olarak bölgeyi tahlil ederken, üzerinde tekrar durulması gereken noktanın zengin enerji kaynakları ve onların paylaşım mücadelesi olduğu hatırlanmalıdır.

1.4. Sonuç

Jeopolitik kavramının uluslar arası ilişkiler disiplini içinde kilit bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Ancak kavram, dünyaya hakim olmak isteyen güçlerin, genişleme çabalarının, ekonomik ve siyasi coğrafya açısından haklı gösterilmesinin aracı olarak kullanılmaktadır. Bu durumun yarattığı kargaşa dolayısıyla, birçok analizin mutlak bir doğruya ya da önermeye gönderme yapamaması gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Jeopolitiğin üç temel unsuru olarak mekân (Orta Asya ve Kafkasya), kuvvet (uluslar arası aktörler ve temsiliyetleri) ve zaman da (21. yüzyıl) enerji politikalarına (ya da çatışmalarına) dair tartışmalar sürerken akıldan çıkarılmaması gereken unsurlardır.⁴¹ Mekânın sabit yapısına karşılık olarak, kuvvetlerin ve zamanın diyalektik yapıları, mevcut politikalarda veya stratejilerde her zaman için bir değişkenlik sebebi olacaktır. Her ne kadar jeopolitik teoriler uzun vadeli üretimler gibi görünse de; yani değişmez sabitler biçiminde algılansa da güncellenebilmektedirler. Öyle ki, güç dengeleri değişmekte, tarih yasaların ötesinde rastlantısallıklarla da ilerleyebilmektedir. Kafkasya, enerji açısından çok zengin bir birikime sahip

⁴⁰ Yüce, a.g.e., s.48

⁴¹ Suat İlhan, "Jeopolitik Çalışmaları" (Erişim)

<http://209.85.129.132/search?q=cache:90OFqhITXeAJ:www.jeopolitik.org/index2>, 21 Şubat 2009

olmasa da, Hazar petrolerinin batıya ulaştırılmasında taşıdığı stratejik değer ile hiç olmadığı kadar önem atfedilen bir bölge haline gelebilmiştir.⁴² Kısacası doğu-batı hattı üzerinde bir geçiş koridorudur ve bu niteliği ile adeta bir arenaya dönüşmüştür. “Bugün, Kafkaslar üzerindeki mücadelenin asıl nedenini de bölgenin kendine has bu jeopolitik konumu oluşturur.”⁴³ Kafkasya örneğinde de görüldüğü gibi coğrafya ile onun üzerinde gelişen politika üretimi bir çeşit bütünlük göstermektedir. Keza Orta Asya içinde aynı söylemleri geliştirmek mümkündür. Fakat Orta Asya’yı Kafkasya’dan ayıran temel özelliği enerji üretimi olmuştur.

O halde jeopolitiği mutlak bir kaynaklar mücadelesinin anahtar kavramı olmaktan öte birçok unsurun bir arada değerlendirildiği bir bütün şeklinde görmek yerinde olacaktır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında da kavramın bu haliyle değerlendirilmesi, kuşkusuz mevcut tartışmaları kısırlıktan kurtararak olaylara daha geniş bir açıdan bakılmasını sağlayacaktır.

⁴² Gamze Güngörmüş Kona, "Gürcistan'dan Ötesini görmek : Kafkasya'da Büyük Resim", (Erişim) <http://uiportal.net/content521.html>, 19 Mart 2009

⁴³ Yüce, **a.g.e.**, s.43

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAFKASYA VE ORTA ASYA ENERJİ KAYNAKLARI

2.1. Giriş

Gelişmiş sanayi toplumlarının ve azgelişmiş ülkelerin vazgeçilmez unsurlarından olan enerji ihtiyacı, özellikle 19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar geçen süreçte devletlerin iç ve dış politikalarında belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Öyle ki, yüksek enerji politikaları güden toplumlarda artık siyaset adamlarından çok enerji uzmanı teknokratlar sınıfı söz sahibi konumuna gelmiştir. Sanayileşmenin yarattığı enerji krizi, ihtiyaç duyulan enerjinin nasıl ve nereden elde edileceği sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu durum iktisadi hayata etki eden önemli bir sorun alanıdır.

Petrol'ün, tarihi gelişimi ve sanayileşme üzerindeki etkileri dikkate alınırsa, son yüzyılın en kıymetli hammaddesi ve enerji kaynağı olduğu görülecektir.¹ Petrol'ün bir sanayi kolu olarak doğuşu 19. yüzyıla dayanmaktadır.² Petrol, günümüzde tüketilen toplam enerjinin %40'ına tekabül etmektedir. Doğada işlenmemiş bir halde bulunan petrol, kullanım alanı muazzam genişlikte olan bir enerji kaynağıdır. Alternatif enerji kaynaklarına yönelim olmadığı sürece de bu durum devam edecektir. Öyle ki, dünya coğrafyası üzerindeki eşitsiz dağılımı ve talebin üretimden fazla olması bu önemi daha da arttırmakta ve petrol sahalarını uluslar arası güçlerin adeta bir çeşit çatışma sahasına çevirmektedir. Tabi bunda, mevcut rezervlerin sınırlılığının da payı vardır. Aynı durum kuşkusuz doğal gaz için de geçerlidir. Dolayısıyla gelecek süreçte mevcut petrol ve doğal gaz kaynakları (farklı bir yaşama biçimi tesis edilemediği sürece) yükselen talebi karşılamak için

¹ Raif Karadağ, **Petrol Fırtınası**, İstanbul, Divan Yayınları, 1990, s. 9

² (Erişim) http://www.petrolodak.com/index.php?option=com_content&view=article&id=97&Itemid=123, 19 Mart 2009

yetersiz kalacaktır.³ Bu durumda da yeni ve alternatif enerji kaynakları bulunmadığı müddetçe var olan kaynaklar üzerindeki çatışmalar büyüyecek ve daha şiddetli bir hal alacaktır. Dünya Enerji Konseyi'nin tahminlerine göre, dünyadaki petrol rezervleri, 2040–2060 yılları arasında tükenme noktasına gelecektir. Günlük dünya petrol talebinin, önümüzdeki yıllarda (2010 yılı için), 97,1 milyon varil (yılda yaklaşık 4,8 milyar ton) civarında olacağı da düşünülürse durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılır.⁴ Böyle bir ihtimal dâhilinde, ithal petrole bağımlı devletlerin ilgi odağı yeni enerji kaynağı olan bölgelere doğru kaymaktadır. Bu nedenle dünya petrol ve doğal gazının % 75'ine sahip olan Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya bölgeleri bütün ülkelerin ilgi sahasına giren bölgeler olma özelliğini kazanmıştır.⁵ BP'nin vermiş olduğu rakamlara da bakılırsa enerji kaynakları üzerindeki mücadelenin önemi daha da net ortaya çıkacaktır. BP'nin istatistiklerine göre 2007 sonu itibariyle dünyadaki ispatlanmış petrol rezervleri 1237,9 yüz bin varil, üretim ise 85,22 yüz bin varil olup, bu rakamlarla 42 yılda dünya petrolünün tükeneceği varsayılmaktadır. Doğal gazda ispatlanmış rezerv toplamı 177,36 trilyon m³, üretim ise 2,84 trilyon m³ olup, bu tüketim oranıyla yaklaşık 65 yıllık bir ömrü kalmıştır.⁶ Tüm bunlar ışığında Rockefeller'ın "Petrol paradır, paraysa güç"⁷ sözü uzunca bir süre geçerliliğini devam edecektir. Bu durum doğal gaz içinde geçerlidir.

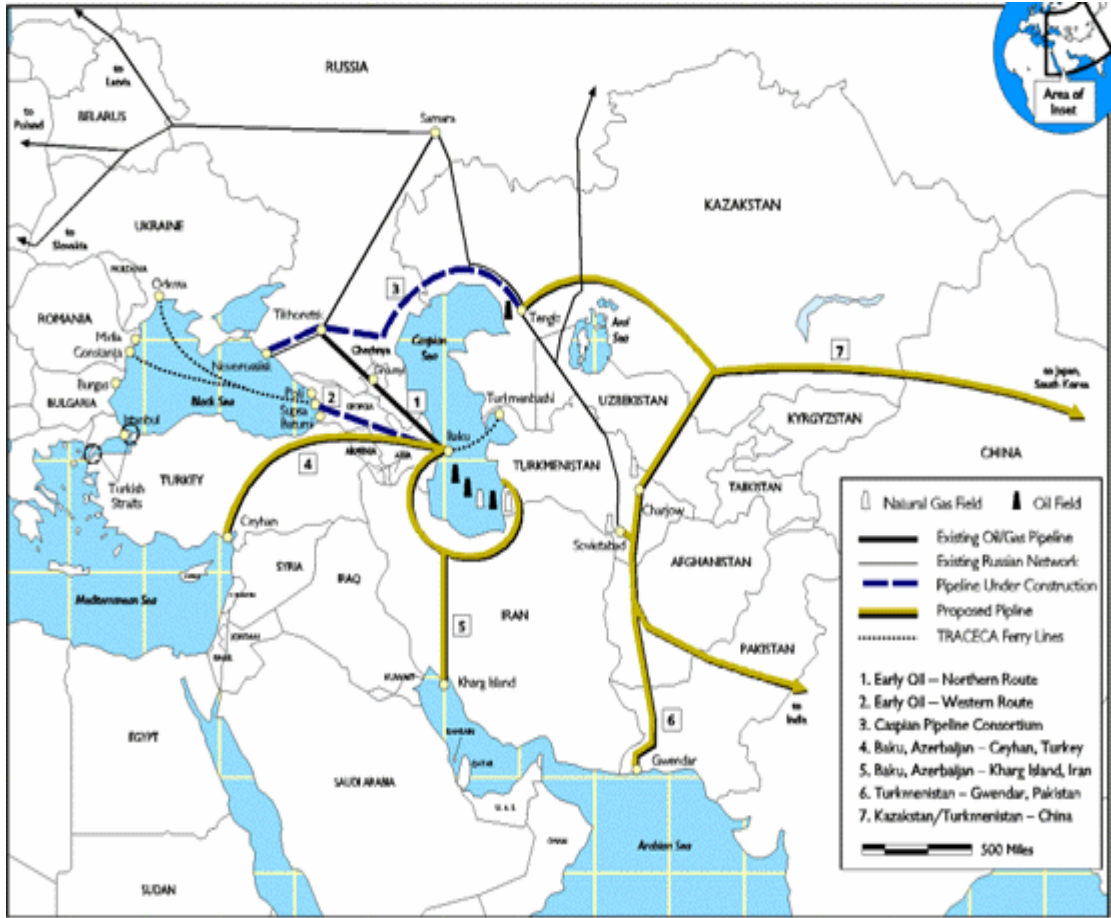
³ Greenpeace'in yapmış olduğu araştırmaya göre bu gün dünyada herksin ortalama bir Amerikalı gibi yaşayabilmesi için tüm kaynaklarıyla beş dünya gezegenine daha ihtiyaç vardır. (Erişim) <http://www.greenpeace.org/turkey/>, 13 Ocak 2009

⁴ (Erişim) <http://www.eia.org>, 26 Aralık 2008 (Energy Information Administration)

⁵ Zeliha Vural, **Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Uluslar Arası Politikadaki Yeri Ve Türkiye'ye Etkisi**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, , Ankara, 2006, s.5

⁶ **BP Statistical Review of World Energy June 2008**

⁷ Çağrı Kürşat Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006

Harita 4: Kafkaslar ve Orta Asya’da enerji sahaları, doğal gaz ve petrol boru hatları.⁸

2.2. Kafkasya ve Orta Asya’daki Enerji Kaynakları’nın Genel Çerçevesi

Orta Asya ve Kafkasya’daki enerji kaynaklarına dair temel bilgileri aktarırken nicel verilerden faydalanmadan genel bir resim çizmek olanaksızdır. Dolayısıyla, bölgeye dair değerlendirmeler yapılırken zaman zaman bu veriler göz önünde tutulmalıdır. Bölgeyi iyi tahlil edebilmek için öncelikle Hazar çevresine bakmak gerekir. Orta Asya ile Kafkasya’nın arasında yer alan bir bölge olarak Hazar coğrafyasına dair, yayımlanan birçok belgeye göre petrol ve doğal gaz rezervlerinin büyük bir kısmı henüz açılmamış durumdadır. Önemli bir kısmında da rezerv tespiti dahi

⁸ (Erişim) http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/1990/caspian_oil_gas98.pdf, 11 Ocak 2009

yapılmamıştır.⁹ Hazar, Yüce'nin de belirttiği üzere büyük olasılıkla dünyanın araştırılmamış ve büyük oranda da işletilmemiş son enerji bölgelerinden biri konumuna sahiptir.¹⁰

Tablo 2: Hazar Bölgesi petrol ve doğal gaz rezerv/üretim değerleri.¹¹

Ülke	Ham Petrol		Doğal Gaz	
	REZERVLER (Bin milyon varil)	ÜRETİM (Bin varil; günlük)	REZERVLER (Trilyon cubic feet)	ÜRETİM (Trilyon cubic feet; yıllık)
Azerbaycan	7.0	868	45,13	10.3
Kazakistan	39.8	1490	67,20	27.3
Türkmenistan	6.0	198	94,22	67.4
Özbekistan	6.0	114	61,60	58.5

Bunun yanında Hazar'ın ispatlanmış petrol rezervleri 40 ila 60 milyar varil arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu değer, ABD'nin 22 milyar varil, ya da Kuzey Denizi'nin 17 milyar varil olan ispatlanmış rezervleri ile karşılaştırıldığında önemli bir büyüklüğü ifade etmektedir.¹² BP'nin 2006'da bölgeyle ilgili yayınladığı kapsamlı rapora göre ise, Hazar Bölgesi'nin olası toplam petrol rezervleri yaklaşık olarak 200 milyar varilin üzerindedir.¹³ Temmuz 2005'de ABD Enerji Bakanlığı'nın belirttiği verilere göre de Hazar Bölgesi toplam petrol rezervi 250 ila 270 milyar varil civarındadır. Parasal anlamda ise bu değer 40-50 \$/varil paritesi referans alındığında 10-15 trilyon dolara denk geldiği açıklanmaktadır.¹⁴

⁹ Cenk Pala, "Hazar Boru Hatları, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrolboru Hattı Projesi Ve Türkiye", **Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel**, Cilt: 7, Sayı: 4, Kış 2001-2002, s. 233

¹⁰ Yüce, a.g.e., s.148

¹¹ **BP Statistical Review of World Energy June 2008**

¹² Necdet Pamir, "Hazar: Pastanın En Cazip Dilimi", **National Geographic-Türkiye**, Şubat 2002, s. 154

¹³ **BP Statistical Review of World Energy June 2006**

¹⁴ Kerem Aklin, Sabit Atman, "Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri", **İstanbul Ticaret Odası**, İstanbul, 2006, s. 88

Tıpkı petrol rezervleriyle ilgili olduğu gibi doğal gaz rezervleriyle ilgili de birçok veri mevcuttur. Hazar Bölgesi ve Orta Asya'da ciddi rezerv varlığı olan ülkeler; Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'dır. Azerbaycan'ın doğal gaz rezervi BP istatistiklerine göre 45,13 trilyon m³'tür. Azerbaycan dışındaki üç ülkenin (Kazakistan 67,20 trilyon m³, Türkmenistan 94,22 trilyon m³, Özbekistan 61,60 trilyon m³, Toplam 268,15 trilyon m³) ispatlanmış doğal gaz rezervleri toplamı, dünya ispatlanmış doğal gaz rezervlerinin %4,3'üdür.¹⁵

Hazar havzası rezervlerine bakıldığında, ondan yeni bir Orta Doğu diye bahsetmek olanaklı görünmese de, yakında rezervlerini tüketmesi beklenen ve stratejik açıdan Batı'nın elindeki en önemli petrol sahası durumunda olan Kuzey Denizi'nin yerine geçeceğini söylemek yanlış olmaz. Mevcut durumda, Hazar Bölgesi'nin belirlenen petrol ve doğal gaz rezervleri, Kuzey Denizi petrol rezervleri ve Kuzey Amerika gaz rezervleri ile kıyaslanabilecek durumdadır. Üstelik bölgenin toplam (muhtemel dâhil) petrol rezervlerinin Suudi Arabistan rezervlerine (262,7 milyar varil), toplam (muhtemel dâhil) doğal gaz rezervlerinin ise İran rezervlerine (27,5 trilyon m³) eşit olduğunu öne süren çalışmalar da mevcuttur.¹⁶

Tablo 2'de gösterildiği şekilde ham petrol rezervleri ve dolayısıyla üretim ve ihracat potansiyeli açısından en dikkat çekici iki ülkenin Azerbaycan ve Kazakistan olduğu fark edilebilir. Azerbaycan ispatlanmamış olanlarla birlikte yaklaşık 45 milyar varillik bir petrole sahipken, Kazakistan'ın önümüzdeki 10 yıl içinde 50-60 milyar varillik kapasitedeki Kasagan keşfi ile en büyük petrol üreticileri ve ihracatçıları arasına gireceği öngörülmektedir.¹⁷ Yıldızı parlayan bu ülkeler listesine, doğal gaz zenginliği dolayısıyla Türkmenistan'da eklenebilir. Türkmenistan'ın, sahip olduğu doğal gaz rezervleri ile bugün dünyanın dördüncü doğal gaz üreticisi olduğu bilinmektedir. Hazar Denizi'ne kıyısı bulunan ve Hazar enerji kaynaklarının

¹⁵ BP Statistical Review of World Energy June 2008

¹⁶ Aklin, Atman, a.g.e., s. 89

¹⁷ Aklin, Atman, a.g.e., s. 90

çok büyük bir bölümüne sahip olan Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan ekonomileri açısından bu enerji kaynakları hayati öneme sahiptir. Çünkü bu ülkelerin sanayilerinin temelini enerji sektörü oluşturmaktadır. “Hazar enerji kaynaklarının büyük bir kısmına sahip olan üç Türk devletinin bu kaynaklardan etkin bir şekilde faydalanabilmesinin ön koşulu bunları uluslararası pazarlara sunumudur.”¹⁸ Bununla birlikte, Türk Cumhuriyetleri’nin sahip oldukları enerji kaynaklarını kullanmalarına yönelik bir takım zorluklar söz konusudur. Bu zorluklar şu şekilde sıralanabilir:¹⁹

- Enerji kaynaklarının pazarlara nakli sorunu,
- Hazar Denizi’nin statü sorunu,
- Rusya’nın bölgede tekel oluşturmaya yönelik politikaları,
- Ulusal sermaye sıkıntısı,
- Çoğunluğu SSCB döneminden kalma hantal ve yetersiz teknoloji.

Sonuç olarak; Hazar havzasında yer alan Türk Cumhuriyetleri, sahip oldukları enerji kaynaklarını akılcı politikalar doğrultusunda işletmek ve dünya pazarına sunmak durumundadırlar. Halklarının refahı, zenginliği ve tam anlamıyla bağımsız olmaları bir yerde buna bağlıdır. Şimdi sırasıyla Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan’ın sahip oldukları enerji kaynaklarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler sunmak, ileriye dönük olarak daha sağlam bir zemin oluşturmamızı sağlayacaktır.

2.2.1. Azerbaycan’ın Enerji Kaynakları

Azerbaycan bilinen en eski petrol üreticisi ülkelerden biridir. Hatta bu üretime Çarlık Rusyası döneminden beri öncülük ettiği, birçok kaynakta yer almaktadır.²⁰ Kanıtlanmış doğal gaz rezervleri ise yaklaşık 450 milyar

¹⁸ Çağrı Kürşat Yüce, “Bağımsız Türk Cumhuriyetleri’nin Enerji Potansiyelleri ve Önemi”, (Erişim) <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=186> , 15 Ocak 2009

¹⁹ Yüce, **a.g.m.**

²⁰ (Erişim) <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Azerbaycan>, 22 Mart 2009

m³tür.²¹ Şu durumda, Hazar havzasının en zengin enerji yataklarından birine sahip Azerbaycan'ın mevcut kaynaklarının bir Sovyet ülkesi olarak uzun zaman boyunca Sovyet yönetimi tarafından sömürüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak SSCB'nin dağılmasıyla ülkedeki zengin enerji yatakları ve mevcut potansiyeli dünyanın bölgeye dikkat kesilmesine neden olmuştur. 2007 verilerine göre yıllık petrol üretimi 100 milyon tondur. Bununla birlikte 14 tanesi Hazar Denizi'nde olmak üzere 50'den fazla yatakta sondaj ve üretim çalışması sürmektedir.²²

Harita 5: Azerbaycan'ın mevcut boru hatlarını gösteren harita.²³

Dünyada artan talep göz önüne alındığında, Azerbaycan doğal gaz açısından da yine birçok uluslar arası ve uluslar üstü gücün dikkatini çekebilecek potansiyele sahiptir. ABD Enerji Bakanlığı ve BP verilerine göre

²¹ Sedat Laçiner, Hasan Selim Özertem, "Hazar Enerji Kaynakları: Enerji-Siyaset İlişkisi Ve Türkiye", *Orta Asya Kafkasya Güç Politikası*, Der: M.Turgut Demirtepe, Ankara, USAK Yayınları, Nisan 2008, s.17

²² **BP Statistical Review of World Energy June 2008**

²³ (Erişim) http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/1990/caspian_oil_gas98.pdf, 11 Ocak 2009

ülkede 700 milyar m³ doğal gaz mevcuttur.²⁴ Buna ek olarak ülkenin en büyük gaz rezervini barındıran Şahdeniz sahasında da üretilebilir gaz rezervi 400 milyar metreküp olarak belirlenmiştir.²⁵ Bu veriler ışığında Azerbaycan'dan "Kafkasya'nın Kuveyt'i" diye bahsedilmesi hiç de şaşırtıcı değildir.²⁶

2.2.2. Kazakistan'ın Enerji Kaynakları

Kazakistan bölgesinde, petrol üretiminde on ikinci, doğal gaz üretiminde ise on üçüncü sıradadır.²⁷ İşletilebilir petrol rezervi 39000 milyar varil arasında olduğu tahmin edilen Kazakistan'ın, BP'nin verilerine göre 2007 yılı günlük ortalama üretimi 1490 varil olarak gerçekleşmiştir ve bu rakamın 2020 yılına kadar 4 milyon varil/gün seviyesine çıkacağı düşünülmektedir.²⁸

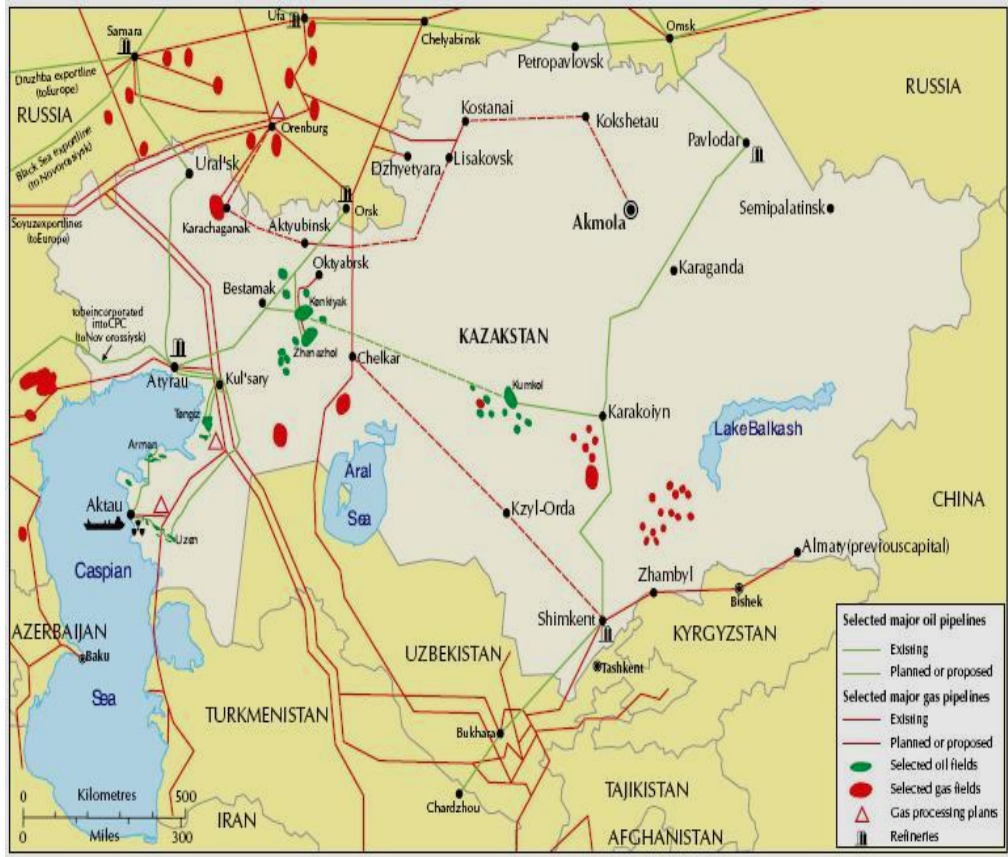
²⁴ **BP Statistical Review of World Energy June 2008**

²⁵ İsa Ögdür, "Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Bütünleşme ve İran'ın Bölge Politikası", **Stratejik Öngörü**, TASAM Yayınları, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 2004, s. 94

²⁶ Sinan Oğan, "Azerbaycan'ın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri", (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2798&kat1=4&kat2=>, 25 Mart 2009

²⁷ (Erişim) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kazakistan>, 24 Mart 2009

²⁸ **BP Statistical Review of World Energy June 2008**

Harita 6: Kazakistan'ın petrol ve doğal gaz yatakları.²⁹

Kazakistan'ın petrol rezervi ve üretimi açısından en zengin belli başlı sahaları Tengiz, Karaçakanak ve Kaşağan'dır.³⁰

Tezgiz: 6-9 milyar varil petrol rezervine sahip olduğu, bu sahadaki üretim çalışmaları sonucunda 2006'da 450.000 varil/gün üretime sahip olduğu ve 2010'da bu rakamın 700.000 varil/güne çıkacağı tahmin edilmektedir.

Karaçakanak: BG Group şirketi tarafından bu sahada 2,4 milyar varil petrol ve 16 trilyon kübik fit (yarım trilyon metreküp) doğal gaz potansiyeli vardır. Günlük üretim ise 210.000 varil olarak verilmiştir. Bu üretim rakamı Kazakistan'ın toplam üretiminin %16'sına denk gelmektedir.

²⁹ (Erişim) http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/1990/caspian_oil_gas98.pdf, 11 Ocak 2009

³⁰ Şener Üşümezsoy, Şamil Şen, **Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2003, s. 139

Kaşağan: Geliştirme çalışmaları devam eden sahada ilk üretim 2008'de gerçekleşmiş olup rezerv miktarı 30 milyar varil olarak saptanmıştır.³¹

Kazakistan doğal gaz alanında ise; dünyanın en zengin 20 ülkesi arasında yer almaktadır. Doğal gaz rezervlerinin büyük bir kısmı ülkenin batısında bulunmaktadır. Azerbaycan'ın "Kafkasya'nın Kuveyt'i" olarak anılması gibi Kazakistan'dan "İkinci Suudi Arabistan" olarak bahsedilmektedir.³²

2.2.3. Türkmenistan'ın Enerji Kaynakları

Türkmenistan ispatlanmış petrol rezervleri şu an için 600 bin varil olan bir ülkedir. Muhtemel rakamlar ise 38 milyar varil civarında petrol olduğu yönündedir.³³ Türkmenistan'ın petrol ihraç boru hattı olmadığı için ürettiği petrolün ihracatında gemi (tanker) yolunu kullanmak zorunda kalmakta, bu durum da petrol endüstrüsünü olumsuz yönde etkilemektedir.³⁴ Ayrıca Türkmenistan'ın toplam petrol rezervlerinin %30 ila %40 arasında değişen miktarı Hazar Denizi suları içerisinde yer almaktadır. Türkmenistan petrol açısından çok büyük bir zenginliğe sahip olmasa da, doğal gaz açısından dünyanın en zengin ülkeleri arasında bulunmaktadır.³⁵ Dünyada bu anlamda ikinci gaz ihracatçısı unvanına sahiptir.³⁶

³¹ Vural, a.g.k., s. 30

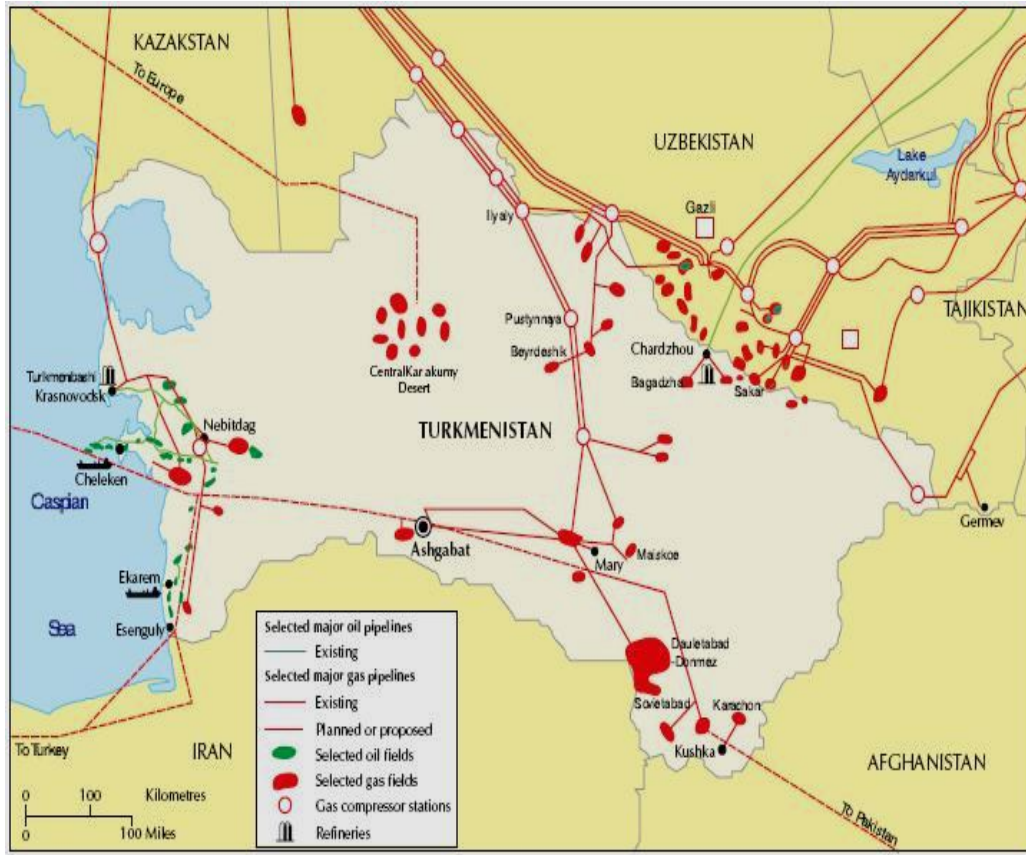
³² Oğan, a.g.m.

³³ **BP Statistical Review of World Energy June 2008**

³⁴ Vural, a.g.k., s. 32

³⁵ Gökhan Yıldırım, **Kafkasya, Hazar Petrolleri ve Doğal gazları ile ilgili Projelerin Mevcut Durumları ve Türk Ekonomisine Etkileri**, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 2000, s. 3 ; Akt. Vural, a.g.k., s.24

³⁶ Yüce, a.g.m.

Harita 7: Türkmenistan'ın petrol ve doğal gaz sahaları, boru hatları.³⁷

2.2.4. Özbekistan'ın Enerji Kaynakları

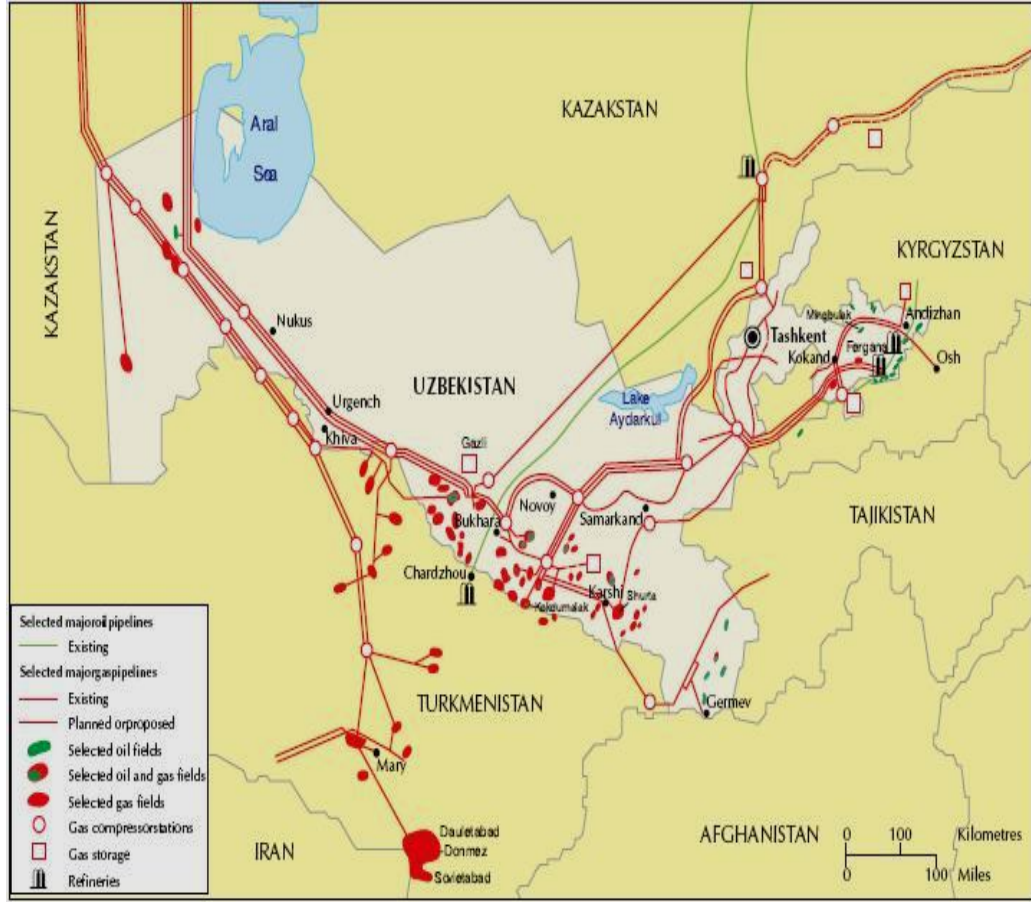
Mevcut rezervleri sayesinde önemli bir konuma sahip ülkelerden biri olan Özbekistan'ın gelecekte bu açıdan daha da değer kazanacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda ülkedeki yabancı şirketlerin faaliyetleri giderek yoğunluk kazanmaktadır. Ülkede BP'nin 2007 yılı verilerine göre 600 bin varil petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir.³⁸ Yıllık petrol üretimi ise 198 bin varil civarındadır. Özbekistan ayrıca 9422 milyon m³'lük doğal gaz rezerviyle de önemli bir ülke konumundadır.³⁹ Yıllık doğal gaz üretimi ise

³⁷ (Erişim) http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/1990/caspian_oil_gas98.pdf, 11 Ocak 2009

³⁸ BP Statistical Review of World Energy June 2008

³⁹ BP Statistical Review of World Energy June 2008

yaklaşık 650 milyon m³ olarak bilinmektedir.⁴⁰ Ayrıca ülkenin en önemli doğal gaz yatağı olarak Kaşgaderya bölgesi gösterilmektedir.

Harita 8: Özbekistan'ın petrol ve doğal gaz boru hatları, mevcut rafinerileri.⁴¹

Bunun yanında Özbekistan diğer bölge ülkelerin tersine özellikle uranyum yataklarıyla da ön plana çıkmaktadır.⁴² “Özbekistan’ın yıllık 2.300 ton olan uranyum üretimini 2010 yılında 3.000 tonun üzerine çıkarması beklenmektedir.”⁴³ Bu rakamlarla Özbekistan Avustralya, Kazakistan ve Kanada’nın ardından dünya uranyum rezervi ve üretimi sıralamasında dördüncü sırada yer almaktadır.⁴⁴

⁴⁰ BP Statistical Review of World Energy June 2008

⁴¹ (Erişim) http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/1990/caspian_oil_gas98.pdf, 11 Ocak 2009

⁴² Ali Külebi, “Asya’nın Öteki Stratejik Zenginliği: Uranyum”, (Erişim) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1262&sayfa=10>, 09 Ocak 2009

⁴³ Yüce, a.g.m.

⁴⁴ Külebi, a.g.m.

2.3. Kafkasya ve Orta Asya'daki Enerji Kaynaklarının Önemi

Kafkasya ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarının önemi, uluslar arası ve ulus aşırı güçlerin bölgeye neden bu denli bir ilgiyle yatırım yapma isteğinde olduklarının nedenini açıklar. Dünyada üretilen petrolün %25'ini tüketen ABD, %22'sini tüketen AB ülkeleri ve %7'sini tüketen Japonya bölgeye ilgi duyan başlıca ülkelerdir.⁴⁵ Bu listeye dünya ekonomisinde son derece söz sahibi olmaya başlayan ve hızla büyüyen, dolayısıyla bu büyümeyle paralel enerji ihtiyacı açığa çıkan Çin ve Hindistan'da eklenebilmektedir.⁴⁶

Suat PARLAR, bölgenin mevcut önemini betimlemek için şu resmi çizer:

Bölgenin sahip olduğu enerji potansiyelinin trilyonlarca dolar olduğu tahmin edilmektedir. EIA'nın verileri Hazar Bölgesinin petrol rezervlerinin 28 milyar varil, doğal gaz rezervlerinin ise 8 trilyon m³ olduğunu göstermektedir. Ancak, ABD Enerji Bakanlığının verileri ise olası rezervlerinde göz önüne alındığında bölgenin 260 milyar varillik bir petrol rezervine sahip olduğu, doğal gaz rezervlerinin ise Dünya doğal gaz kaynaklarının %11-12'sini oluşturabilecek düzeyde 16-19 trilyon m³ olduğunu tahmin etmektedir.⁴⁷

Bölgenin enerji açısından bu derece ilgi odağı olmasının nedeni işte bu rakamlardır. Uluslar arası Enerji Konseyi'nin açıklamış olduğu, önümüzdeki 40-60 yıl içerisinde petrol ihtiyacının talebi karşılayamaması tehlikesi de göz önüne alındığında bölge daha da değerli bir görünüm kazanmaktadır.⁴⁸ Bu duruma bölgenin doğal gaz zenginliği de eklenince Orta Asya ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarının önemi açığa çıkmaktadır. Özellikle petrole karşı ikame edilebilecek bir enerji kaynağı olarak Orta Asya ve Kafkasya'daki

⁴⁵ Erdal Akpınar, "Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 2, 2005. ss. 229-248

⁴⁶ **Global Enerji İhtiyacı Gelecek 25 Yıl İçinde Yüzde 50 Artacak**, (Erişim) <http://www.petrogas.com.tr/modules.php?name=News&file=print&sid=1103>, 28 Mart 2009

⁴⁷ Parlar, **a.g.e.**, s. 619

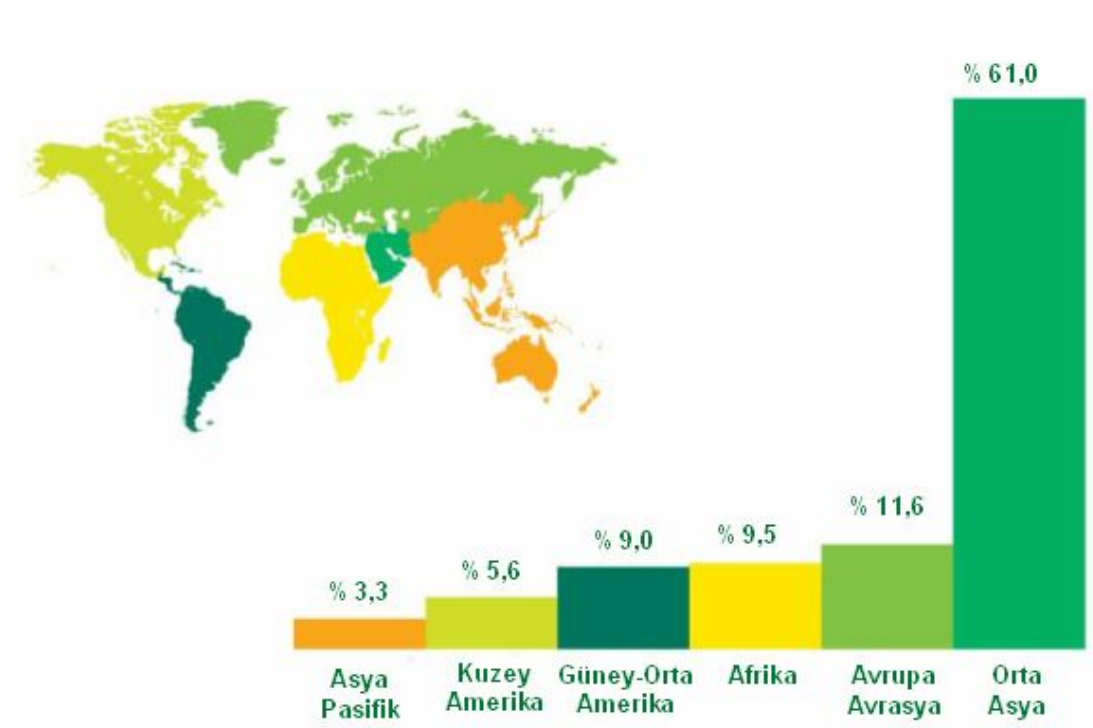
⁴⁸ Necdet Özalp, "Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu", **Panorama Dergisi**, Sayı: 1, Şubat 2004, s.1

zengin doğal gaz yatakları, dünyadaki petrol rezervlerinin ortalama ömrü de dikkate alındığında bu coğrafyayı daha da kıymetli bir hale büründürmektedir. Bu bağlamda 20. yüzyılın sonlarında bağımsızlığını kazanan Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetlerinin petrol ve doğal gaz rezervleri, dünyada üçüncü sırada yer alacak bir potansiyele ulaşmış ve bu rezervler Hazar'da yoğunlaşmıştır.⁴⁹ Tüm bu rakamlar göz önüne alınıp, Kuzey Denizi rezervleri ile karşılaştırıldığında petrol şirketlerinin söz konusu bölge ülkelere neden bu kadar büyük ilgi gösterdikleri çok daha net bir biçimde anlaşılacaktır. Sonuç olarak; bölgenin ve sahip olduğu enerji kaynaklarının belli başlı önemi ve bölgeye dair genel bir tablo şu maddelerle özetlenebilir.⁵⁰

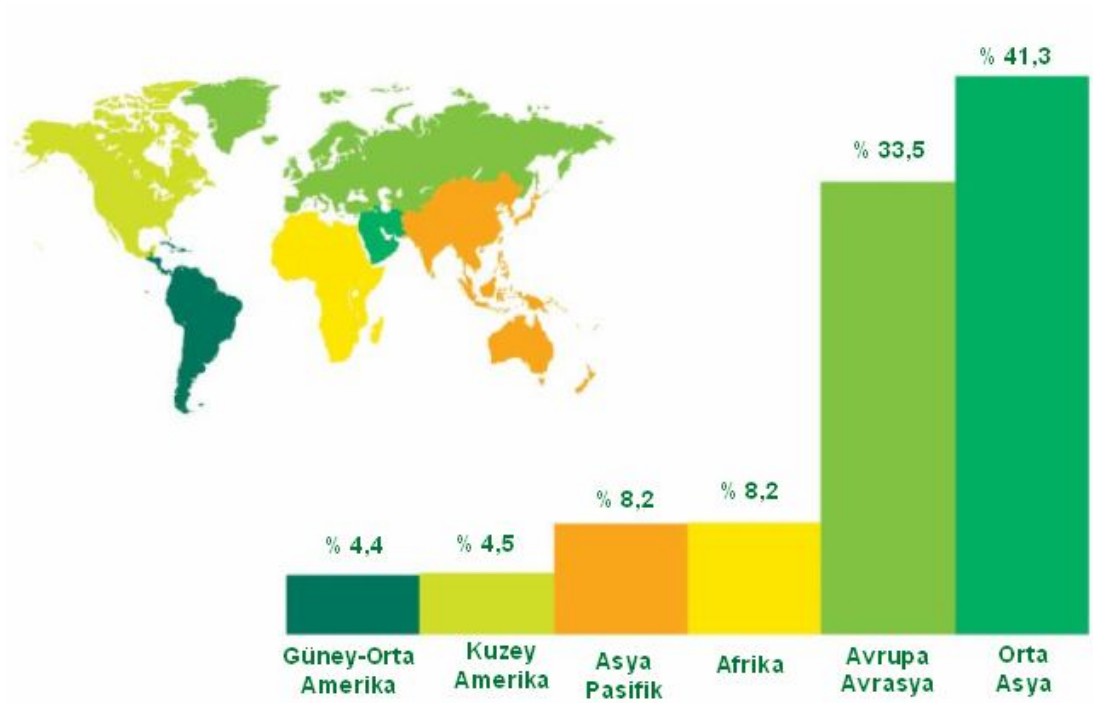
- Bu kaynakları güvenli şekilde ve Rusya'nın kontrolü olmadan dünya piyasalarına sunabilen Batılı devletler, petrol ve doğal gaz konusunda hem Rus hem de Orta Doğu hâkimiyetinden ve bağımlılığından kurtulmuş olacaktır. Ayrıca yeni arzlar nedeniyle petrol ve doğal gaz fiyatlarında belli bir düşüş yaşanması beklenebilir.
- Mevcut kaynaklarını dünya piyasalarına sunarak belli bir zenginliğe ulaşan bölge devletleri, dünya devletleri için yeni Pazar anlamına gelmektedir.
- Bölge devletleri ekonomik ve siyasi açıdan kendi egemenliklerini sağlamlaştırdığında, Rusya'nın bölge ve bölge kaynakları üzerindeki hâkimiyeti tümüyle ortadan kalkacak ve Rusya'nın yeniden süper güç olması engellenmiş olacaktır. Böylece bölge devletleri ile serbestçe ilişkiler kurulurken, yeniden Soğuk Savaş dönemine dönme ihtimali de azalacaktır.

⁴⁹ Osman Nuri Aras, "Yaşanan Yeni Süreçte Avrasya Enerji Kaynaklarının Yeri ve Önemi ", (Erişim) <http://www.osmannuriaras.com/makale4.htm>, 05 Nisan 2009

⁵⁰ Ertan Efegil, "Washington'un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 2, Yaz 2000, s. 189

Şekil 1: Dünya'da ham petrol rezervlerinin bölgelere göre dağılımı.⁵¹

Şekil 2: Dünya'da doğal gaz rezervlerinin bölgelere göre dağılımı.⁵²

⁵¹ BP Statistical Review of World Energy June 2008

⁵² BP Statistical Review of World Energy June 2008

2.4. Mevcut ve Planlanan Nakil Hatları

Petrolün üretim bölgelerinden tüketim bölgelerine ucuz ve güvenli bir şekilde nakli önemli bir sorun olup, enerji arzının güvenliği, jeopolitiğin üzerinde yoğunlaştığı başlıca konulardan biridir.⁵³ Bunun altında hiç kuşkusuz petrole olan bağımlılığın ve dünya petrol bölgelerinin (özellikle Orta Doğu) birçok açıdan istikrarsız alanlar olduğu gerçeği yatmaktadır. Yani petrolün çıkarılması kadar, onu tüketicilere sorunsuz ulaştıracak hatlar da önem kazanmıştır. Hazar havzasının bu doğrultuda dünya ile bağlantısını sağlayacak ulaşım hattı düşüncesi ilk defa 1993 yılında gündeme getirilmiş ve AB tarafından Avrupa-Kafkaslar-Asya Ulaşım Sistemi (TRACECA) projesi ile de desteklenmiştir.⁵⁴ “AB bu projeye paralel olarak Avrupa Devletler Arası Petrol ve Doğal gaz Taşımacılık Programı’nı (INOGATE) yürürlüğe koymuştur.⁵⁵ Türkiye’nin de taraf olduğu bu program çerçevesinde enerji arzı güvenliğinin sağlanması, petrol ve doğal gazın Avrupa’ya boru hatlarıyla taşınması plânlanmaktadır.”⁵⁶ Enerji tüketimi her geçen gün artmakta olan Avrupa ülkeleri yeni boru hatlarına ilgi göstermektedirler. Ortadoğu’da süre giden krizlerle birlikte petrolün varil fiyatının 70 doları aşması, Rus petrol sektörünün üretimi ve sevkiyatı artırmak yönündeki benzer ilgisini pekiştirmiştir.⁵⁷ Ayrıca Rusya’nın, Beyaz Rusya ile yaşadığı kriz, petrol sevkiyat rotalarındaki çeşitliliğin hem tüketici ülkeler hem de üretici ülkeler için gerekli olduğunu göstermiştir.⁵⁸

Hazar havzasındaki mevcut boru hatları geneli itibariyle SSCB’nin varlığını sürdürdüğü bir süreçte inşa edildiklerinden, çoğunlukla içe

⁵³ Palgrave Macmillan, **Economics of Planning**, Springer Netherlands, 2003, s. 15

⁵⁴ Mahmut N. Sezgin, "Güney Kafkasya'da Ulaştırma ve Jeostrateji", **Stratejik Analiz**, Cilt:2, No:25, Mayıs 2002, s. 48

⁵⁵ (Erişim) <http://en.wikipedia.org/wiki/INOGATE>, 11 Mart 2009

⁵⁶ Engin Kızılkaya, “Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeoekonomik Mücadele”, **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 9, 2003, ss. 200-201.

⁵⁷ Boğaziçi Üniversitesi-Tüsiad Dış Politika Forumu, **ABD Bülteni – Son Gelişmeler**, s.2, 2007.

⁵⁸ İlyas Kamalov, “Avrasya'da Yeni Enerji Oyunları”, (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=1852&kat1=60&kat2=>, 03 Ocak 2009

yönelimlidirler.⁵⁹ Mevcut boru hatları bu yüzden de ihracat amaçlı değildir. Sovyetler döneminde kurulan bu sistem, bölge ülkelerini, ekonomik ve dolayısıyla son tahlilde siyasi olarak, Rusya'ya bağımlı hale getirmektedir. Rusya'da yaşanan 1998 krizi de, bu bağımlılık nedeniyle, Orta Asya ve Kafkasya'nın yeni devletlerini de temelden sarsmıştır.⁶⁰ Oysaki dışa yönelik hatların inşaatı özellikle alıcı ülkeler için bölgedeki rezervleri verimli kullanmak bakımından önem arz etmektedir. Sadece mevcut ya da olası enerji rezervleri üzerinden değil, nakil hatları üzerinden giden de bir mücadele şu durumda olası görünmektedir. Nakil hatlarının yarattığı istihdam alanları, milyar dolarlık ihaleler ve birçok büyüklü küçüklü esas ya da taşıeron şirketin bölgedeki varlığı, var olan mücadeleleri çok daha iyi anlamayı sağlayacaktır. Petrol ve doğal gaz rezervlerinin sadece varlıklarıyla değil nakledilme süreçleriyle de büyük bir alan yarattığı Orta Asya ve Kafkasya coğrafyası, bu bakımdan daha uzunca bir süreçte dev sermaye grupları ve ulusal güçler tarafından gözde olmaya devam edecektir. Çünkü rezervlerin kontrolünün kimde olduğu kadar onların dağıtıcısının kim olacağı sorusu da önemlidir.

2.4.1. Mevcut Petrol ve Doğal gaz Boru Hatları

2040-2060 yılları arasında biteceği tahmin edilen bir enerji kaynağı olarak petrol ya da doğalgaz çıkarmak kadar bunların enerji piyasalarına güvenli bir şekilde arz edilmesi de çok önemlidir.⁶¹ Bu bağlamda, istihdam ve kalkınma retoriklerine mahkûm edilen projeler olarak petrol ve doğal gaz hatları, kendilerine karşı geliştirilen tüm muhalefete ya da kabullere rağmen uzun yıllar daha tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

⁵⁹ Çağrı Kürşat Yüce,, " Hazar Enerji Kaynaklarının Türk Cumhuriyetleri İçin Önemi ve Bölgedeki Yeni Büyük Oyun", *Stratejik Araştırmalar Dergisi Beykent Üniversitesi*, Sayı:1, İstanbul, 2008, s.175

⁶⁰ Necdet Pamir, "Orta Asya ve Kafkasya'da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynakları'nın Rolü", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Editör: İdris Bal, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.537

⁶¹ Aras, *Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi...*, s. 269

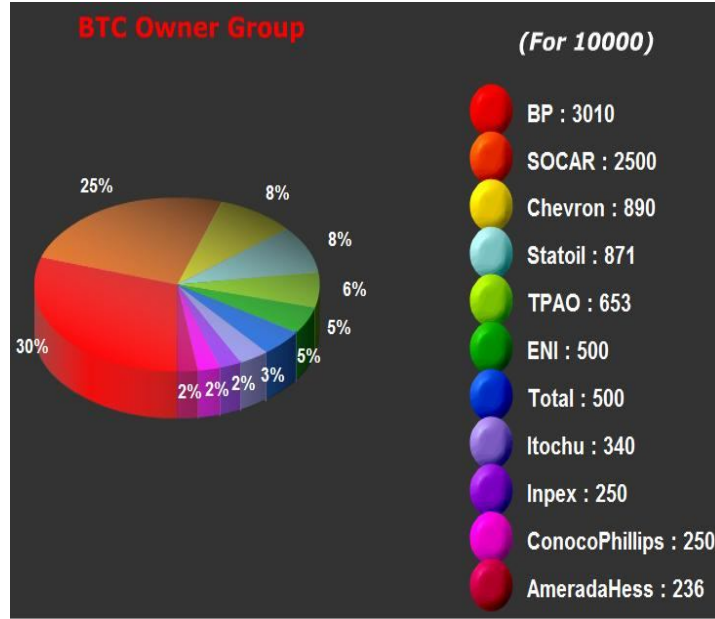
2.4.1.1. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı

BTC Ham Petrol Boru Hattı görüşmeleri 1991 ve 1997 yılları arasında yapılmış ve Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin 1998'de imzaladığı mutabakat zaptıyla yürürlüğe girmiş bir projenin ürünüdür. Azerbaycan'ın Ermenistan'la yaşadığı problemler yüzünden, Bakü – Ceyhan boru hattının güzergahı Gürcistan üzerinden geçerek uzamış ve toplamda 1760 kilometreyi bulmuştur.⁶² Ayrıca 12.074 kişiye istihdam alanı sağlamış olan BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi'nin toplam maliyeti 2,4 milyar dolar kadardır. Bu projenin Türkiye kısmının kamulaştırma dâhil maliyeti ise 1,4 milyar düzeyindedir. Ancak proje sırasında yapılan yenilikler ve değişiklikler ile bu maliyet 3 milyar doların üzerine çıkmıştır. Hattın yaklaşık ömrünün 40 yıl ve yıllık maksimum kapasitesinin 50 milyon ton olduğu belirtilmiştir.⁶³ Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı (BTCBH) Projesi'nin Türkiye tarafı ana müteahhidi olarak Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ) görevlendirilmiştir. 17 Kasım 2005 tarihinde Gürcistan-Türkiye sınırından Türkiye'ye giriş yapan Azeri petrolü 28 Mayıs 2006 tarihinde Ceyhan İhraç Terminaline ulaşmıştır. 4 Haziran 2006 tarihinde, Ceyhan İhraç Terminali'nden yüklenen ilk petrol tankeri iskeleden ayrılarak, Azeri petrolünün uluslararası pazarlara taşınmasına başlanılmıştır. İnşasının güçlüğü ve pahalılığı nedeniyle eleştirilen bu hat, petrol işletmecileri tarafından "güzergâhların en politığı" olarak tanımlanmaktadır.⁶⁴

⁶² (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Bak%C3%BC_Tiflis_Ceyhan_Petrol_Boru_Hatt%C4%B1, 13 Ocak 2009

⁶³ (Erişim) <http://www.btc.com.tr/proje.html>, 13 Ocak 2009

⁶⁴ Vural, a.g.k., s. 46

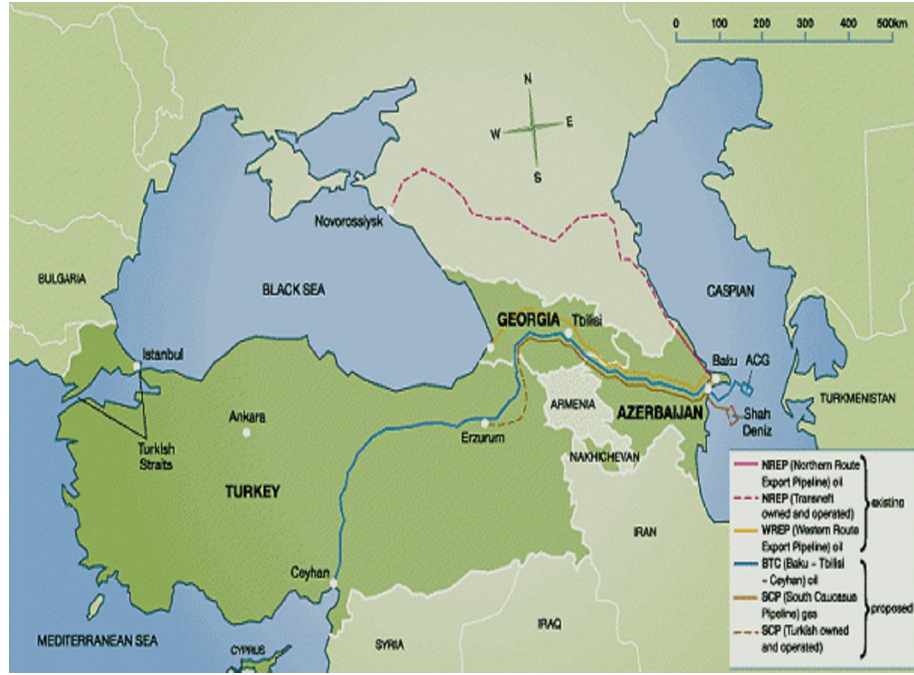

Şekil 3: BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi'nde pay dağılımını gösteren grafik.⁶⁵

Proje kapsamında; başta Azeri petrolü olmak üzere bölgede üretilecek petrolerin Ceyhan'a taşınması ve buradan da tankerlerle dünya piyasalarına ulaştırılması planlanmıştır. BTC Projesi aynı zamanda başta Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan olmak üzere, Hazar Havzası'nda yer alan ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını sağlamalarında, yaşamsal ve stratejik önemi olan bir projedir. Zira ABD'nin George Bush dönemi Enerji Bakanı Samuel Bodman'ın BTC Ham Petrol Boru Hattı'na ilk petrolün pompalandığı günü, "dünyayı değiştirecek gün" olarak nitelendirmiştir.⁶⁶

⁶⁵ (Erişim) <http://www.btc.com.tr/images/pie-t.swf>, 13 Ocak 2009

⁶⁶ Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları...**, s. 322

Harita 9: Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı.⁶⁷

Rusya, taşınacak petrolün Bakü-Novorossisk hattıyla da taşınabileceğini iddia ederek projeye tepki göstermiştir. Ama bu başta ABD olmak üzere Türkiye ve Azerbaycan tarafından reddedilmiştir. Nitekim günümüzde de Rusya bölgedeki enerji kaynaklarının Türkiye aracılığı ile dünya pazarlarına çıkarılmasına sıcak bakmamakta ve olumsuz tavrını sürdürmektedir.⁶⁸

Her ne kadar maliyeti ve zorluklarıyla eleştirilen bir proje olsa da BTC Ham Petrol Boru Hattı, petrolün uluslar arası piyasaya ihracı için kullanılacak emniyetli bir taşıma sisteminin tesis edilmesini sağlamıştır. Nitekim BTC açık denizlere erişimi kolaylaştırmıştır. Orta Asya'nın petrol üreten ülkeleri için bu hat Rusya toprağından geçerek Karadeniz'e çıkan petrol boru hatlarına alternatif bir güzergâh yaratmıştır.⁶⁹ Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Ana İhraç Boru Hattı Projesi'nin güzergâhı, diğer alternatif güzergâhlarına (Bakü-

⁶⁷ (Erişim) <http://www.ensonhaber.com/gundem/3046/baku-tiflis-boru-hattinda-petrol-son-durak-ceyhanda.html>, 21 Nisan 2009

⁶⁸ Elnur Jamilli, **ABD'nin Güney Kafkasya Politikası (1991-2001)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 70

⁶⁹ (Erişim) www.socar.az, 23 Kasım 2008

Supsa ve Bakü-Novorossisk) nazaran daha uzun gibi görünmekle birlikte, söz konusu hatlarla karşılaştırıldığında çeşitli avantajlara sahiptir;

- Alternatif Yollar: Hat, Hazar Havzası devletlerini hidrokarbon kaynaklarının dünya pazarlarına iletilmesinde tek ülke olan Rusya'ya bağımlılıktan kurtarmıştır.
- Hazır Pazarı Kullanma Olanağı: Türkiye, coğrafyasından sadece aktarım hatları geçen bir ülke değil aynı zamanda bir kullanıcı pozisyonu da almaktadır.
- Tesis ve İklim Avantajı: Ceyhan terminali dünya geneliyle karşılaştırıldığında iyi işletme koşulları bulunan ihraç tesislerine sahiptir. Ayrıca Ceyhan'dan dünya pazarlarına uzanan güzergâh tüm Karadeniz limanlarından daha kısadır. Bu bağlamda enerji kaynaklarının aktarımında mevcut kuzey hatlarından daha güvenilir bir tercihtir.
- Çevresel Etkiler ve Türk Boğazlarının Durumu: Petrolün Karadeniz üzerinden taşınması sadece ekonomik dezavantaja sahip olmayıp, çevresel açıdan da geri dönülmez bir takım risklere gebe dir.

2.4.1.2. Bakü-Novorossisk Ham Petrol Boru Hattı

1330 km uzunluğunda olan bu hat, Bakü'den başlayıp Çeçenistan üzerinden Rusya'nın Karadeniz limanı olan Novorossisk'e kadar gitmektedir. Hattın 231 kilometresi Azerbaycan'da bulunurken, yaklaşık 145 kilometresi ise Çeçenistan toprakları üzerindedir. Hat işletme maliyeti olarak 3,5-5 USD/varil'e mal olmuştur.⁷⁰ Azerbaycan bölümü Azerbaycan Cumhuriyeti'nin malı olmakla birlikte, Rusya kısmı "Transneft" adı verilen Rusya'ya ait bir devlet kuruluşu tarafından işletilmektedir.

⁷⁰ Osman Sevaioğlu, "Hazar Umut, Yaşam ve Savaşın Denizi", (Erişim) <http://www.eee.metu.edu.tr/~sevaiogl/Caspian%20Sea.pdf>, 20 Nisan 2009

Harita 10: Bakü-Novorossisk petrol boru hattını gösteren harita.⁷¹

Rusya her ne kadar bu hattın diğer hatlara göre daha ucuz ve çabuk geliştirileceği iddiasında bulunduysa da, 1999 yılında başlayan Rus-Çeçen Savaşı, Türkiye'nin boğazlardan geçecek olan petrol tankerlerine yeni yaptırımlar uygulaması, ABD'nin de güçlü desteğiyle Azerbaycan'ın ekonomik olarak Rusya'dan bağıllığını koparma gayreti gibi, hattın oluşumu için engeller ortaya atılmıştır.⁷² Buna rağmen Novorossisk, başta Lukoil olmak üzere birçok petrol şirketinin ihracatlarını arttırmak amacıyla seçtikleri bir kapı olma özelliği taşımaktadır. Rusya, Orta Asya petrolerinin de taşınması için her zaman bu hattı uygun görmektedir. Bunun temel sebebi ise, 105 milyon varil/yıl petrol ihraç kontrol gücünü elinde bulundurabilmektir.⁷³

⁷¹ (Erişim) http://www.stratfor.com/memberships/122671/analysis/iran_reaping_benefits_btc_shutdown, 14 Ocak 2009

⁷² Jamilli, a.g.k., s. 72

⁷³ Aras, Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi..., s.92

2.4.1.3. Bakü-Supsa Ham Petrol Boru Hattı

Bakü-Supsa (Batı Güzergâhı İhraç Boru Hattı olarak da anılır), toplamda 830 kilometrelik bir hattır ve BP tarafından işletilmektedir.⁷⁴ Altı pompa istasyonuna sahip olmakla birlikte Batı Gürcistan üzerinde iki adet basınç düşürme istasyonu da mevcuttur. İnşası 1994 yılında Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev dönemine dayanmaktadır. 1999'un Nisan ayında Supsa terminalinde yapılan açılışla hat devreye girmiştir. 1999-2006 yılları arasında yaklaşık 60 milyon ton petrol taşıyan Bakü-Supsa, 2006 yılının sonunda durdurulmuştu. Ağustos 2008'de yeniden kullanılmaya başlanan boru ile 100 bin ton petrol taşınmıştı. Bakü-Supsa hattı yıllık 7,5 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahiptir. Güney Osetya'daki çatışmalar yüzünden BP tarafından 2008'in Ağustos ayında güvenlik gerekçesiyle tekrar kapatılmıştır.⁷⁵ Bu işlem hala devam etmektedir.⁷⁶

⁷⁴ (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Baku-Supsa_Pipeline, 26 Nisan 2009

⁷⁵ (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Baku-Supsa_Pipeline, 26 Nisan 2009

⁷⁶ (Erişim) http://www.abc.az/eng/news/archive/6_5_2009/1, 26 Nisan 2009

Harita 11: Bakü-Supsa Ham Petrol Boru Hattı.⁷⁷

Hattın oluşmasına ABD'den, ne Azerbaycan'a ne de Gürcistan'a, hiçbir destek verilmemiştir. Bu hat yalnız AB üye ülkeleri tarafından ciddi olarak desteklenmiştir. ABD siyasi olarak bu projeye destek vermese de ekonomik çıkarlarından vazgeçmeyerek şirketleri vasıtasıyla bu projenin ihalelerine katılmıştır.⁷⁸

2.4.1.4. Tengiz-Novorossisk (CPC) Ham Petrol Boru Hattı

Bu hat 1993 yılında Kazakistan'ın Tengiz sahasından Rusya'nın Karadeniz limanı olan Novorossisk'e kadar uzanan 1500 kilometre

⁷⁷ (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/File:Georgian_Pipelines.gif&prev, 17 Ocak 2009

⁷⁸ Jamilli, a.g.k., s. 71

uzunluğunda yeni bir petrol boru hattı oluşturmak üzere Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu adında uluslararası bir şirketler birliği tarafından kurulmuştur. Bu hat, 1,3 milyon varil/gün'lük kapasiteye sahiptir. Yıllık taşıma kapasitesinin ise 60 milyon ton olması planlanmıştır.⁷⁹

Harita 12: Tengiz-Novorossiysk (CPC) Ham Petrol Boru Hattı.

2002'den itibaren Kazakistan'ın Tengiz sahasından Novorossiysk Limanı'na Kazak petrollerini pompalamaya başlamış olan bu hat ile Kazak petroleri, boğazlara yönelmiştir. Başlangıçta yılda 28 milyon ton petrol taşıyacağı ifade edilen bu hattın yıllık kapasitesinin, ileride 72 milyon tona

⁷⁹ Assem Naushabayeva, **Azerbaycan ve Kazakistan Petrolleri ve Bölgesel Politikaya Etkisi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 1999, s. 99

çıkarılması hesaplanmaktadır. Yaklaşık 2,5 milyar dolara mal olan bu hat, 30 ayda tamamlanarak hizmete girmiştir.⁸⁰

2.4.1.5. Azerbaycan-Türkiye (Şahdeniz) Doğal Gaz Boru Hattı

Toplam uzunluğu 970 kilometre olan bu hattın Azerbaycan'daki bölümü 442, Gürcistan'daki bölümü 248, Türkiye'deki bölümü ise 280 kilometre uzunluğundadır. Hat BTC Ham Petrol Boru Hattı ile aynı güzergâhta işletilmektedir. Projeye Azerbaycan doğal gazı Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşınmaktadır.⁸¹

Türkiye'nin doğal gaz talebinin karşılanması ve Azerbaycan ile olan ilişkilerin geliştirilmesi açısından bu hattın önemli olduğu çeşitli çevreler tarafından dile getirilmektedir.⁸² Şahdeniz hattında doğal gazın teslim noktası Türkiye-Gürcistan sınırındadır. Hattın Türkiye topraklarında kalan kısmının yapım ve işletim sorumluluğu yine BOTAŞ'a ait olmuştur. Azerbaycan'dan başlayarak Türkiye-Gürcistan sınırına kadar olan kısmın sorumluluğu ise State Oil Company of Azerbaycan (SOCAR) tarafından üstlenilmiştir. Bu hatla 6,6 milyar m³ doğal gazın 15 yıl boyunca Türkiye'ye ulaştırılması planlanmıştır.⁸³ Bu hat 2007 yılında hizmete açılmıştır.

2.4.1.6. Atyrau-Samara Ham Petrol Boru Hattı

Sovyetler Birliği dönemindeki başlıca boru hatlarından biridir. Kazakistan'ın Atyrau kentinden Rusya'nın Samara kentine uzanan bir hattır. CPC petrol

⁸⁰ Naushabayeva, a.g.k., s. 100

⁸¹ **Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Hattı**, (Erişim) <http://library.aliyev-heritage.org/tk/6223906.html>, 01 Mayıs 2009

⁸² Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları...**, s. 346

⁸³ **TPAO : Şah Deniz Projesi**, (Erişim) http://www.tpa.gov.tr/v1.4/index.php?option=com_section&task=view&id=3&itemid=15&subid=65, 26 Ağustos 2008

boru hattı bitmeden evvel hemen hemen tüm ticaret bu kanaldan yapılmaktaydı. Haziran 2002’de Kazakistan ile Rusya arasında 15 yıllık bir petrol taşımacılık anlaşması imzalanmıştır.⁸⁴ Bu hatta yapılan yenileme çalışmalarıyla “taşıma kapasitesi günde 310.000 varil seviyesine yükseltilmiştir.” Hattın uzunluğu yaklaşık 1126 km’dir.⁸⁵ Kazakistan, petrol üretimindeki artışla birlikte bu hat aracılığıyla ihracatını Baltık Denizi’ne açmak istemektedir.⁸⁶ Atyrau-Samara hattından geçen petrol miktarı artış gösterse de CPC projesinden sonra Kazakistan için önemini kaybetmektedir.

⁸⁴ Gamze Güngörmüş Kona, **Ortadoğu Orta Asya ve Kesişen Yollar**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2004, s. 201

⁸⁵ Kona, **a.g.e.**, ss. 201-202

⁸⁶ B.Ünivar Ersegül, “Yeni Büyük Oyun: Hazar Bölgesinde Rekabet ve Güvenlik Arayışı” **Stratejik Öngörü**, Tasam Yayınları, s.108.

Harita 13: Atyrau-Samara Ham Petrol Boru Hattı.⁸⁷

⁸⁷ (Erişim) http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/images/IEA_oilmap.gif, 20 Nisan 2009

2.4.1.7. Kazakistan-Çin Ham Petrol Boru Hattı

Bu hat, Kazakistan'ın Hazar bölgesinde bulunan zengin petrol yatağı olan Atırau'dan doğuya doğru Kenkiyak, Kumkol ve Atasu bölgelerinden geçerek buradan Doğu Türkistan sınırı Aladağ (Alashankou) geçidinden Doğu Türkistan'ın petrol merkezlerinden biri olan Maytağ'a (Dushanzi) ulaşmaktadır. Toplam uzunluğu 3088 km olan hattın Kazakistan kısmı 2818, Doğu Türkistan kısmı ise 270 km uzunlukta olmakla birlikte Çin ve Kazakistan bu boru hattı için 3 milyar dolar yatırım yapmayı gözden çıkarmıştır.⁸⁸ İnşasına Eylül 2004'te başlanan, 25 Mayıs 2006'da ise Çin'e petrol aktarmasıyla açılışı gerçekleşen bu hattın hayata geçirilmesi, enerji rekabeti açısından oldukça önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Hattın özelliği, Çin'e doğrudan petrol sevk eden ilk hat olmasıdır. Dolayısıyla hem Çin açısından hem de Kazakistan açısından stratejik bir öneme sahiptir. Kazakistan'ın Atasu kentinden başlayıp, Çin'in batısındaki Alaşanku'da biten hattın yapımını iki devlete ait petrol şirketleri (Kazakistan için KazMunayGas, Çin için Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC)) üstlenmiş ve hattın maliyeti 700 milyon dolar olarak saptanmıştır.⁸⁹ İki ülke arasında varılan anlaşmaya göre, ilk beş yıllık dönemde hattın yıllık petrol aktarma miktarı, 10 milyon ton olarak hesaplanmıştır.⁹⁰

⁸⁸ (Erişim) <http://www.library.atilim.edu.tr/tezler/1023328.pdf>, 18 Ocak 2009

⁸⁹ (Erişim) <http://www.tusam.net/print.asp?id=549&tbl=MAKALELER&fld=makale>; 18 Ocak 2009

⁹⁰ (Erişim) <http://turkish.cri.cn/1/2007/06/14/1@73231.htm>; 18 Ocak 2009

Harita 14: Kazakistan-Çin Ham Petrol Boru Hattı.⁹¹

Netice itibariyle; boru hattının faaliyete geçmesiyle, yıllardır petrol kaynaklarını sadece Rusya üzerinde dünya pazarlarına sunabilen Kazakistan, artık farklı alternatifleri uygulamaya geçirme imkânı bulmuştur. Bu hat Kazakistan'ın Rusya'ya bağımlılığını hafifletmekle birlikte, enerji alanındaki pazarlık gücünü de arttırmak konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

2.4.1.8. Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı

Türkiye'yi bir enerji köprüsü haline getirmesi amaçlanmış olan bu hattın ilk ayağı toplamda 289 kilometredir. Bu hat ilk etapta Yunanistan'a bağlanmış ve oradan da İtalya'ya kadar uzanması planlanmıştır. Hattın Türkiye kısmı Bursa-Karacabey İstasyonu'ndan başlamış, Marmara Denizi'nin altından geçerek, İpsala'ya varmıştır.⁹² 193,2 kilometre kara hattı

⁹¹ (Erişim) http://www.keditor.com/yazilar_343.html, 18 Ocak 2009

⁹² (Erişim) <http://www.tumgazeteler.com/?a=2373732>, , 18 Ocak 2009

ve Çanakkale'de 16,9 kilometre deniz geçişine sahiptir ve Türkiye bölümü için yaklaşık 144 milyon dolar harcanmıştır.⁹³ Açılışı 2007 yılında iki ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir.

2.4.1.9. Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı

Mavi Akım Rusya ve Türkiye arasındaki enerji alanındaki ilişkilerin en önemli ayağını oluşturmaktadır. Rus doğal gazının Karadeniz tabanından geçerek boru hattı ile Türkiye'ye getirilmesini öngören Mavi Akım Projesi'yle, 2002 yılından itibaren Türkiye'ye, 25 yıllık bir dönemde toplam 365 milyar m³ doğal gazın ihracı amaçlanmıştır.⁹⁴ GAZPROM boru hattının Rus topraklarında kalan bölümünün işletmesini üstlenmiş olup Türk topraklarında bulunan bölümün işletmesi ise Türk enerji şirketi BOTAŞ tarafından gerçekleştirilmektedir. Gazprom'un boru hattını inşa etmesindeki amacı Rus gaz iletim hatlarını arttırmak ve Türkiye'nin üçüncü ülkelerle enerji anlaşmaları yapmasına engel olmaktır.⁹⁵

⁹³ (Erişim) <http://www.globalsiyaset.com/haberler/2008/nisan/turkmenistan-enerji-anlasmalari.html>, 15 Ocak 2009

⁹⁴ Yüce, *Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları...*, s. 339

⁹⁵ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Mavi_Ak%C4%B1m, 20 Mayıs 2009

Harita 15: Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı⁹⁶

17 Kasım 2005 tarihinde açılan bu hattın uzunluğu 1200 km'dir. Bunun yaklaşık 376 km'si, Karadeniz'in altından geçmektedir. Deniz altındaki boru hattı, 2 bin 140 metre derinlikle, yeryüzünün en derindeki boru hattı. Hattın yapımını, İtalyan ENİ şirketi üstlenmişti. Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı, Ankara ile Moskova arasında 1997 yılında imzalanan anlaşmaya göre, Türkiye'nin Rusya'dan yılda 16 milyar metre küp doğalgaz satın almasını öngörüyor.⁹⁷

Mavi Akım projesi üç ayrı aşamada yapılmıştır. Toplam 1.200 km uzunluğunda olan projenin ilk aşamasının inşaatı Şubat 2000'de başlamıştır. Rusya sınırları içerisinde Izobilnova (Stavropolski Kray RF) ile Dzhubgi (Krasnodarski Kray RF) arasında 376 km. boru hattı döşenmiştir. İkinci aşama çalışmaları Ağustos 2001'de Karadeniz'in Rusya kıyısında başlamıştır. Eylül 2001 ile Kasım 2002 tarihleri arasında Karadeniz geçişi gerçekleştirilmiştir. Denizin 2140 metre altından, 376 km uzunluğunda her biri

⁹⁶ (Erişim) <http://www.alternaturk.org/maviakim.php>, 20 Mayıs 2009

⁹⁷ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Mavi_Ak%C4%B1m, 20 Mayıs 2009

24 inç çapında iki paralel boru hattı döşenmiştir. 30 Aralık 2002'de Samsun kıyısındaki Durusu terminalinde teslim protokolü imzalanarak Rusya tarafından üstlenilen inşaat çalışmaları tamamlanmıştır. Üçüncü aşama olan Türkiye sınırları içerisinde ise, 500 km uzunluğundaki Samsun–Ankara hattının inşası tamamlanmıştır. Samsun–Ankara Doğalgaz İletim Hattı, Samsun'dan başlayarak Amasya, Çorum ve Kırıkkale üzerinden Ankara'ya ulaşmaktadır.⁹⁸

Mavi Akım Doğal Gaz Hattı'nın maliyeti, geçişi için 1,8 milyar dolar, Türkiye bölümü için yaklaşık 300 milyon dolar, toplamda ise 3,3 milyar dolar harcanarak başarıyla tamamlanmış ve hizmete girmiştir. Proje için, İtalya ile Rusya arasında yarı yarıya ortaklı Transco adlı bir şirket kurulmuş, İtalyan ve Japon bankalarından 2,3 milyar dolar civarında kredi sağlanmıştır.⁹⁹

Mavi Akım'ın tam kapasiteyle yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye, doğalgazının yüzde 60'tan fazlasını Rusya'dan alıyor olacak.¹⁰⁰ Bu durumun, enerjide Rusya'ya bağımlılık yaratacağı görüşü de, Mavi Akım'a yönelik eleştiriler arasında. Ayrıca Mavi Akım yoluyla Rusya'dan alınacak gazın fiyatı, Türkmen veya Azerbaycan gazından daha pahalıya mal olacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak Mavi Akım Türkiye'nin ileride Türkmenistan'dan gaz ithal etme ihtimalini azaltmaktadır.¹⁰¹

2.4.2. Planlanan ve İnşası Devam Eden Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları

Bölge içinde var olan petrol ve doğal gaz hatları kadar, henüz olmayan ancak proje veya fizibilite çalışması aşamasındaki petrol ve doğalgaz hatları da söz konusudur. Mevcut hatlar üzerinde kurulmaya çalışılan güç

⁹⁸ Selim Kurt, **Türkiye'nin Enerji Tedarik Politikalarının Avrasya Enerji Boru Hattı Projeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Trabzon, Ağustos–2006, s.118

⁹⁹ Fırat Gazel, "Mavi Akım: Genetik Şifre Çözüldü", **Avrasya Dosyası**, Cilt 9, Sayı 1, Bahar–2003, s. 56

¹⁰⁰ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Mavi_Ak%C4%B1m, 20 Mayıs 2009

¹⁰¹ Bilgin Türk, "Avrasya Doğalgaz Savaşları ve Türkiye (2)", **Politika Dergisi**, (Erişim) <http://www.politikadergisi.com/node/162>, 20 Mayıs 2009

mücadeleleri, henüz varlığı söz konusu olmayan bu hatlar için de geçerlidir. Öyle ki, bir hattın geçtiği bölgeye sağladığı iddia edilen ticari gelirler, yarattığı iddia edilen istihdam alanları, daha büyük ölçekte ise geçeceği ülkelere kazandıracığı düşünülen jeostratejik pozisyon o hat henüz mevcut olmasa da ona önemli bir değer atfedilmesine neden olmaktadır. O halde bir petrol ya da doğal gaz hattının varlığı kadar düşüncesi ya da planı da jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahip görünmektedir.

2.4.2.1. Orta Asya Doğal Gaz Boru Hattı (Türkmenistan–Afganistan-Pakistan)

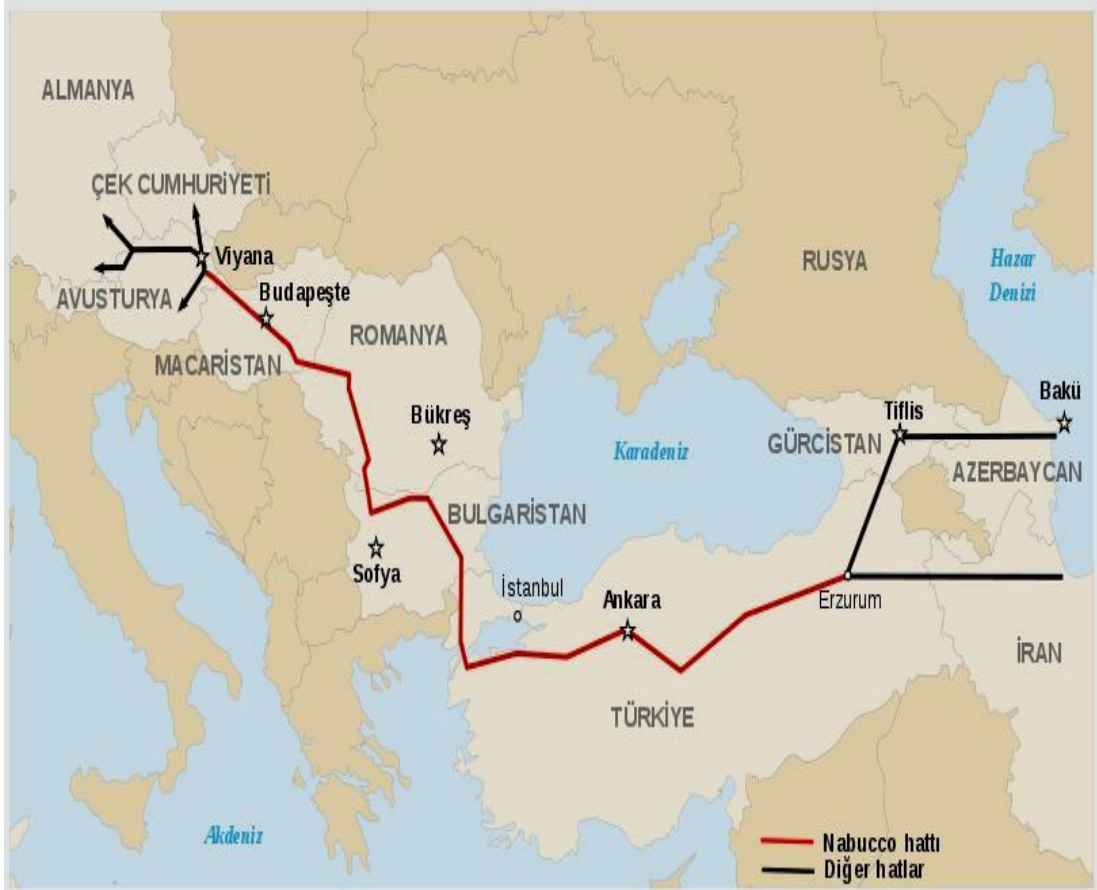
Bu hat Kazakistan Türkmenistan ve Afganistan üzerinden Pakistan'a kadar ulaşması beklenen bir hattır. Hayata geçirildiği takdirde ortalama maliyetinin 5 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Türkmenistan'daki gazın hem batı hatlarını, hem de güney ve doğu hatlarını besleyip beslemeyeceği tartışmalı da olsa Türkmenistan-Afganistan-Pakistan (TAP) projesi, hâlihazırda iddialı bir proje olma özelliğini korumaktadır. Hattın aynı zamanda Hindistan'a kadar uzatılması da gündemdedir.¹⁰² Nitekim Asya Kalkınma Bankası tarafından da desteklenen projeye en son desteği gösteren ülke yine Hindistan olmuştur. Fakat projenin uygulamaya geçmesi ile ilgili en büyük problem olarak Afganistan'daki istikrarsız çatışma ortamı göze çarpmaktadır. Hindistan hattın sadece Türkmenistan'a uzanmasını değil, Azerbaycan ve Özbekistan'ı da kapsamasını istemiştir. Bu sayede sadece Türkmen gazına bağlı olunmayacak ve riskler de azalmış olacaktır.¹⁰³

¹⁰² (Erişim) <http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/projeler/yurtdisi.asp>, 15 Ocak 2009

¹⁰³ (Erişim) <http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/projeler/yurtdisi.asp>, 15 Ocak 2009

2.4.2.2. Türkmenistan-Türkiye-Avrupa (Nabucco Projesi) Doğal Gaz Boru Hattı

Bu hat Türkiye üzerinden AB ülkelerine doğal gaz taşınması amacıyla yapılması düşünülen uzun vadeli bir projedir. Proje 2002 yılında BOTAŞ tarafından ortaya atılmıştır.¹⁰⁴ Başlangıç noktası Türkiye olması planlanan hattın 3.300 kilometre olması ve inşasına 2010 yılında başlanması tasarlanmaktadır. AB, 26 Haziran 2006 tarihinde Nabucco ismi verilen ve Hazar Havzası'nda çıkarılan doğalgazı Avrupa'ya taşıyacak 3 bin 300 kilometrelik, 7,9 milyar Euro maliyeti olacağı belirtilen bu boru hattını hayata geçirmeyi onaylamıştır.¹⁰⁵

Harita 16: Nabucco projesinin muhtemel güzergâhı.¹⁰⁶

¹⁰⁴ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Nabucco_Boru_Hatt%C4%B1_Projesi, 15 Ocak 2009

¹⁰⁵ Sadık Rıdvan Karluk, "Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği'nin Orta Asya Ülkeleri İle Olan İlişkileri Ve Bölgeye Yönelik Stratejisi", (Erişim) http://bildiri.anadolu.edu.tr/papers/bildirimakale/1073_b220p82.doc, 25 Nisan 2009

¹⁰⁶ (Erişim) <http://www.newscentralasia.net/Articles-and-Reports/195.html>, 15 Ocak 2009

Hattın Erzurum'da Türkiye-İran Doğalgaz Hattı ile birleşerek, yine proje aşamasında olan Trans-Kafkas Gaz Hattı ile birbirlerine bağlanması da gündemdedir. Başlangıç noktası Türkiye olacaktır ve terminal ülke Avusturya'ya kadar sırasıyla Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçmesi planlanmaktadır. Eşit hisse ortakları BOTAŞ (Türkiye), Bulgargaz (Bulgaristan), Transgaz (Romanya), MOL (Macaristan), OMV (Avusturya) ve RWE (Almanya)'dır. Ayrıca Fransız Gaz de France, Total ve Alman E. On Ruhrgas firmaları da ortak olmak istediklerini açıklamışlardır. Orta Asya'ya enerji alanındaki bağımlılığının giderek artan Rusya'ya alternatif bir güzergâh geliştirilmek için bu projeye çok önem vermektedir.¹⁰⁷

2.4.2.3. Hazar Sahil Hattı (Caspian Coastal Pipeline – CCP)

Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan arasında varılan anlaşma sonucunda Türkmenistan'dan başlayarak Rusya'ya kadar uzanması planlanan bir hattır. Kapasitesinin 20 ila 30 milyar metreküp olması öngörülen bu hat mevcut hatlarla birlikte uzmanlara göre bölge ülkelerinin Rusya'ya olan bağımlılığını arttıracaktır. Dolayısıyla Rusya'yı olduğundan daha etkin bir hale getirecektir. Prensipten anlaşması Mayıs 2007 tarihinde yapılan hat üzerine taraflar teknik sorunlar sebebiyle görüşmelerine halen devam etmektedir.¹⁰⁸

2.4.2.4. Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı

Adından da anlaşılacağı üzere bu hattın güzergâhı Karadeniz kıyısındaki Samsun şehrinde başlayacak ve Adana'nın Ceyhan ilçesindeki

¹⁰⁷ Karluk, a.g.m.

¹⁰⁸ Karluk, a.g.m.

terminale kadar uzanacaktır. 555 kilometre uzunluğundaki hattın kapasitesinin ilk aşamada günlük 1 milyon varil, sonrasında ise 1,5 milyon varil olması amaçlanmaktadır.¹⁰⁹ Maliyetinin ise ortalama 1,5 milyar doları bulacağı tahmin edilmektedir. Kazakistan petrolünün büyük oranda doldurmasının beklendiği hattın temelleri 2007 Nisan ayında atılmış olsa da, Rusya'nın Kazakistan ile varmış olduğu anlaşma sonucunda hattın geleceği ile ilgili tartışmalar hız kazanmıştır. Hattı Türkiye'den Çalık Grubu ile İtalya merkezli petrol şirketi ENI birlikte hayata geçireceklerdir. Petrol Kanunu hükümleri çerçevesinde ihalesiz verilmesi nedeniyle tartışma yaratan hattın yapımı, Rusya, Trans Trakya hattına imza atmasına rağmen başlamıştır.¹¹⁰

Harita 17: Samsun-Ceyhan ham petrol boru hattını gösteren harita¹¹¹

¹⁰⁹ (Erişim) <http://www.haberler.com/samsun-ceyhan-ham-petrol-boru-hatti-nin-temeli-haberi/>, 15 Ocak 2009

¹¹⁰ Sedat Laçiner, Hasan Selim Özertem, "Hazar Enerji Kaynakları: Enerji-Siyaset İlişkisi Ve Türkiye", **Orta Asya Kafkasya Güç Politikası**, Der: M.Turgut Demirtepe, Ankara, USAK Yayınları, Nisan 2008, s. 104

¹¹¹ (Erişim) <http://akpartienerji.wordpress.com/>, 15 Ocak 2009

2.4.2.5. Burgaz-Dedeğaç Petrol Boru Hattı

Bulgaristan'ın Burgaz limanından Batı Trakya'da bulunan Dedeğaç limanına kadar giden bir hat çizen Burgaz-Dedeğaç (Burgas-Alexandroupolis) boru hattı Rus petrolünün bölgeye aktarımını amaçlamaktadır.¹¹² Müzakereleri 14 yıl sürmüş olan hat ile ilgili anlaşma 2007'nin Mart ayında imzalanmıştır. Yaklaşık 285 kilometre olması planlanan hattın ortalama maliyetinin 800 milyon Euro olacağı tahmin edilmektedir. İlk etapta kapasitesinin yıllık 35 milyon ton olması hedeflenen Burgaz-Dedeğaç hattının, ikinci aşamada kapasitesinin yıllık 50 milyon tona kadar çıkarılacağı öngörülmektedir.¹¹³ Bu hat Türkiye enerji politikalarına sekte vurma olasılığına işaret etmekle birlikte, Rusya'nın sıcak denizlere açılma girişimi olarak da okunmaktadır. Rusya açısından oldukça önemli olmasına rağmen hattın en büyük engel, birden fazla ülkeden geçiyor olmasıdır. Aynı zamanda medya kaynaklarında yer alan bilgilere göre, Ruslar bu proje ile ilgili hisselerin üç ülke arasında eşit dağıtılmasına karşı çıkmakta ve kendilerine daha çok hissenin verilmesini talep etmektedirler.¹¹⁴

¹¹² (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Map_of_Burgas-alexandroupoli_pipeline.gif, 16 Ocak 2009

¹¹³ (Erişim) <http://www.haberler.com/burgaz-dedeagac-petrol-boru-hatti-haberi/>, 16 Ocak 2009

¹¹⁴ (Erişim) <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=215695>, 16 Ocak 2009

Harita 18: Burgaz-Dedeağaç boru hattı.¹¹⁵

2.4.2.6. Bakü-Basra Ham Petrol Boru Hattı

Bu hatla birlikte Azerbaycan petrolünün İran üzerinden Basra Körfezi'ne taşınması ve oradan da tankerler ile dünya piyasalarına sunulması amaçlanmaktadır.¹¹⁶ Ancak böyle bir projeye hemen hemen bütün önemli ülkeler karşı çıkmaktadır. En başta ABD, İran'ın eline böylesine önemli bir koz vermek istememektedir.¹¹⁷ Her ne kadar Azerbaycan'ın hidrokarbon kaynaklarının pazarlanması açısından bu hat önem arz etse de, ABD ambargosu nedeniyle şu an için bekleme aşamasındadır. Ayrıca İran ile ABD arasındaki diplomatik ilişkiler iyileşmediği sürece de bu hattın hayata geçirilmesi olanaklı görünmemektedir.¹¹⁸

¹¹⁵ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Map_of_Burgas-alexandroupoli_pipeline.gif, 16 Ocak 2009

¹¹⁶ (Erişim) http://www.pusula.tv/modul_yasam/sesdetay.asp?sesiduyurID=8690, 18 Ocak 2009

¹¹⁷ Patric Clawson, "Enerji Güvenliği, İran Körfezi ve Hazar Havzası", **Stratejik Analiz**, Cilt:1, No:2, Haziran 2000, ss. 71-75

¹¹⁸ (Erişim) http://www.pusula.tv/modul_yasam/sesdetay.asp?sesiduyurID=8690, 18 Ocak 2009

2.4.2.7. Aktau (Kazakistan Petrollerinin Bakü-Tiflis-Ceyhan Hattına Aktarımı) Projesi

Bu proje başta ABD olmak üzere Doğu-Batı Enerji Koridoru ve Çoklu Boru Hatları politikası çerçevesinde diğer bir takım ülkeler tarafından da desteklenmektedir.¹¹⁹ Proje ile birlikte BTC, Aktau Bakü-Tiflis-Ceyhan (ABTC) olarak anılmaya başlamıştır.¹²⁰ Türkiye’de bu projeye şiddetle destek veren ülkelerden biridir. Her ne kadar bu hattın hayata geçirilmesi bazı büyük petrol firmalarının karşı çıkması, siyasi bazı sebepler ve kredi sağlanamamasından dolayı düşük bir ihtimal olarak gözüktüyse de, Kazakistan medyasında yapılan yayınlara göre de Avrupa Yeniden İnşa ve Kalkınma Bankası’ndan temin edilen 300 milyon dolarlık kredi ile birlikte projenin önü açılmıştır.¹²¹

2.4.2.8. Kazakistan-Türkmenistan-Neka Ham Petrol Boru Hattı

Başlangıç noktası Kazakistan, bitiş noktası ise, İran’ın Neka limanı olan 1500 kilometrelik ve 700 milyon dolara mal olması beklenen bu proje ile yıllık 50 milyon ton petrol taşınması amaçlanmaktadır.¹²² Hattın en büyük destekçisi ve bu konuda en büyük mücadeleyi veren ülke kuşkusuz İran’dan başkası değildir. Proje dolayısıyla, İran yönetimi, Neka Limanı’nın kapasitesini artırmak ve burayı teknolojik olarak yenilemek için bir dizi çalışma başlatmıştır.¹²³ Bu bağlamda İran, Kazakistan petrolünü Neka Limanı’na ulaştırmak üzere 20 yıl süreli olarak swap (takas) veya satın alma anlaşması imzalamak istemektedir. Ancak ABD’nin ambargosu, birçok

¹¹⁹ (Erişim) http://www.pusula.tv/modul_yasam/sesdetay.asp?sesiduyurID=8690, 11 Mart 2009

¹²⁰ (Erişim) <http://www.denizhaber.com/HABER/4195/1/Kazakistan-resmen-BTC%27ye-baglandi.html>, 11 Mart 2009

¹²¹ (Erişim) http://www.pusula.tv/modul_yasam/sesdetay.asp?sesiduyurID=8690, 11 Mart 2009

¹²² Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları...**, s. 335

¹²³ (Erişim) http://www.pusula.tv/modul_yasam/sesdetay.asp?sesiduyurID=8690, 11 Mart 2009

alanda olduğu gibi bu konuda da belirsizlikleri ve karışıklıkları beraberinde getirmektedir.¹²⁴

2.5. Sonuç

Enerji hayati bir unsur olarak 20. yüzyıla damgasını nasıl vurduysa muhtemel olarak 21. yüzyılda da özellikle arz talep dengesinde yaşanacak belirsizlikler yüzünden yine etkin bir unsur olarak bu yüzyıla da damgasını vuracaktır. Özellikle kaynakların sınırlılığı göz önüne alındığında, bu kaynakların kullanımı ve aktarımının siyasi, askeri ya da iktisadi çatışmaları beraberinde getirmesi kaçınılmaz olarak görünmektedir. Politika üretiminin Enerjiyi coğrafyada barındırmaktan ziyade onun aktarımı ve işletilmesi süreçlerinde öne çıkması bu durumu betimlemektedir. Petrol ya da doğalgazın kapitalist bir meta olarak değerlendirilmesi, pazara sürülmesine bağlı olduğu için coğrafyaya hapsedilmiş bir enerji önem taşımayacaktır. Henüz planlanma aşamasında olsa dahi enerji hatları üzerinden bu kadar fazla politika üretilmesinin altında bu kaynaklardan yararlanma düşüncesi yatmaktadır.

Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasına bu ilişkiler bağlamında bakıldığı takdirde bölgede yaşanan etnik, siyasi, askeri, iktisadi çıkar çatışmalarının altında yatan amaçları kavramak kolaylaşacaktır.

O halde günümüzde Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasına bakarken siyasi karışıklıklar, ittifaklar, çatışmalar ya da uzlaşmaları ulusların kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmek daha yerinde bir tavır olacaktır. Enerji kaynaklarından kimin daha çok pay alacağı işte bu mücadeleler sonucunda belirlenecektir. Kuşkusuz elindeki mevcut enerji potansiyelleri yüzünden hem Orta Asya hem de Kafkasya uzun bir süre uluslar arası veya bölgesel güçlerin ilgi duyacağı bir coğrafya olmaya devam edecektir.

¹²⁴ Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları...**, s. 335

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ABD’NİN KAFKASYA VE ORTA ASYA POLİTİKASI

“ABD Dış Politikası *başkanlar* tarafından belirlenmez, ABD’nin uluslar arası çıkarları çerçevesinde şekillenir.”¹

3.1. Giriş

SSCB’nin dağılması ve iki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya adım atılmasıyla beraber kutuplardan birinin, yani SSCB’nin güç alanı kendisiyle beraber yok olmuştur. Her ne kadar Rusya özellikle son on yılda gerçekleştirmeye çalıştığı atılımlarla hala bir güç unsuru olduğu iddiasını taşısa da, SSCB’nin nüfuzlu zamanlarından şimdilik uzak görünmektedir.² SSCB’nin dağılmasıyla beraber Kafkasya ve Orta Asya’da bir güç boşluğu³ doğduğu, bilinen ve hemen her uzman tarafından belirtilen bir gerçektir. Egemen bir gücün ortadan kalkmasıyla mevcut coğrafyalarda başka güçlerin ortaya çıkması ise adeta uluslar arası ilişkilere özgü bir yasa görüntüsü taşır. Dolayısıyla SSCB’nin yarattığı güç boşluğunun ardından Orta Asya ve Kafkasya’nın küresel rekabetin yeni arenası olması şaşırtıcı değildir. “Yeni Büyük Oyun” adlı jeopolitik güç mücadelesinin başlangıç mekânı olma niteliği artık bu mecralara aittir. Kafkasya ve Orta Asya’nın stratejik konumunun yanında doğal kaynaklar bakımından zenginliği, bölgeyi daha da önemli kılmıştır. Her açıdan önemli olan bu bölge, uluslar arası bir güç olması nedeniyle ABD’nin dış politika öncelikleri arasına çoktan girmiştir. Başta Rusya, Çin, İran, Hindistan ve Türkiye olmak üzere global ve bölgesel güçler ABD’nin Kafkasya ve Orta Asya politikasının şekillenmesinde rol

¹ Anonim gerçek.

² Elman Nasırov, “Rusya’nın Jeostratejik Seçimleri”, (Erişim) http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/makale_10.html, 11 Ocak 2009

³ İngilizce literatüründe bu güç boşluğuna “power vacuum” adı verilmektedir.

almaktadırlar.⁴ Bu bağlamda ABD bölgede, Rusya'nın tekeli kırılmak ve Çin ile Rusya'nın stratejik işbirliğini engellemek amacıyla bölgede 11 Eylül sonrası askeri üsler şeklinde konuşlanmayı ve kalıcı olarak bölge jeopolitiğine girmeyi tercih etmiştir.⁵

Bununla birlikte ABD siyasetine ve bölgedeki konumlanışına etki eden diğer unsurlar olarak iç dinamikleri de gözden kaçırmamak gerekmektedir. ABD'nin dış politikası öncelikle karar mekanizmasında rol alan baskı gurupları, kamuoyu, liberalizm, politikacıların görüşleri, gibi faktörlerce etkilenmekte ve dış politika kararları bir pazarlık sonucu ortaya çıkmaktadır.⁶ Amerikan toplumunda diaspora toplulukları olarak Ermeniler ve Yahudiler önemli birer iç dinamik olarak ön plana çıkmaktadırlar. Ermeniler ve Yahudiler hiç kuşku yok ki sayısal çoğunluklarıyla olmasa da ABD siyasetinde, özellikle belirli sermaye gruplarını ellerinde tutmalarından dolayı ciddi biçimde söz sahibidirler.⁷ Nitekim Ermenilere ya da Yahudilere vaatlerde bulunmadan ABD başkanı olunamayacağı değerlendirilmektedir. ABD'nin bölgeye yönelik stratejilerini belirlerken sadece dış dinamiklere odaklanmak bu yüzden yanıltıcı olacaktır. İktisadi güçleriyle sadece Yahudiler ve Ermeniler değil, adına Think Tank denilen bir takım düşünce toplulukları da ABD'nin siyasi çizgisinde belirleyici bir unsur olma özelliği taşımaktadırlar.⁸ Yaptıkları araştırmalar ve bu doğrultuda sundukları önermelerle ABD siyasetinde etkindirler.⁹ Özellikle G.W. Bush'un başkanlığı döneminde Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın think tank topluluklarının raporlarına sıklıkla riayet ettiği bilinmektedir.¹⁰

⁴ İdris Bal, **ABD Politikaları ve Türkiye**, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2008. s. 157

⁵ Muharrem Ekşi, "ABD'nin Orta Asya Politikası'nın Çöküşü", (Erişim) http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1202#SayfaBasi, 11 Mayıs 2008

⁶ Bal, **a.g.e.**, s. 157

⁷ Tayyar Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2000, s. 23

⁸ (Erişim) http://www.yakindoguhaber.com/haber_detay.php?haber_id=2841, 27 Şubat 2009

⁹ Bal, **a.g.e.**, s. 145

¹⁰ (Erişim) <http://www.tumgazeteler.com/haberleri/dis-isleri-bakani-condoleezza-rice/>, 19 Mart 2009

3.2. ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikasına Yön Veren İç ve Dış Dinamikler

ABD'nin uluslararası politikalarını belirleyen unsurlar, temel olarak iç ve dış dinamikler şekliyle tarif edilebilir. Nitekim ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikalarının oluşma süreçlerinde dış dinamikler olarak bölgesel güçlerin varlığından nasıl söz etmek mümkünse, iç dinamikler olarak da diasporaların oluşturduğu lobilerden ve bunlarla bağlantılı sermaye gruplarının baskınlığından ya da think tank denilen düşünce kuruluşlarından bahsedilebilir.¹¹ Dış politika oluşturma sürecinde yukarıda sayılan bu unsurlar karar mekanizmalarını etkilemeye çalışırlar. Bu nedenle iç dinamikler açısından bakıldığında "ABD politikası bir pazarlık sürecinin ürünüdür"¹² denilebilir. Diğer taraftan bu iç dinamiklere, dış dinamikler eşlik etmektedir. Nitekim Rusya, Çin, İran, AB ülkeleri ve Türkiye gibi bölgesel aktörler, ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikalarında önemsemek zorunda oldukları dış dinamiklerdir.¹³ Öyle ki,

ABD, Çin ve Rusya'yı kışkırtmadan politikalarını formüle etmeye çalışırken, diğer taraftan, İran'ı hem bölgesel hem küresel bazda izole etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle Avrasya'ya yönelik ABD politikasını şekillendirirken, bu politikanın belirlenmesinde muhtemel gelişmeler ve potansiyel tehditler önemli belirleyici faktörlerdir."¹⁴

Demokrasilerin olmazsa olmazlarından Yasama-Yürütme-Yargı erkleri diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi ABD'de de siyasal süreçlerin belirlenmesinde ana unsurlardır ve siyasal sistemin bizatihi kendisini

¹¹ İdris Bal, "Düşünce Kuruluşlarının Gerekliği ve Türkiye", **ANKARAAGAM**, (Erişim) http://www.ankaraagam.com/kose_yazi.php?kyazi_no=116, 11 Ocak 2009

¹² Bal, **ABD Politikaları ve Türkiye**, ss. 256-257

¹³ Işıl Yasa, "Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kuzey Kafkasya Bölgesine Yaklaşımları", **BİLGESAM**, (Erişim) <http://www.bilgesam.org/tr/bolgesel-arastirmalar/kafkaslar/137-kueresel-ve-boelgesel-gueclerin-kuzey-kafkasya-boelgesine-yaklamlar.html>, 20 Nisan 2009

¹⁴ Bal, **ABD Politikaları ve Türkiye**, s. 257

oluştururlar.¹⁵ Fakat ABD siyasetini özgün kılan noktalardan biri olarak bu üçlü halkaya özellikle son yıllarda think tank kuruluşları etki ederek eklenmektedirler. Bu gün ABD’de yaklaşık 300 think tank kuruluşu olduğu bilinmektedir.¹⁶ Dolayısıyla ABD’nin yürütmüş olduğu dış siyasette kısmen de olsa söz sahibidirler ve tamamı değilse bile en azından mevcut iktidarlara yakın duranlar etki kapasitesine sahiptirler. Think tank kuruluşları kadar ve hatta onlardan daha baskın bir diğer unsur olarak ABD siyasetinin yönlendiricilerinden biri de, kuşkusuz lobilerdir.¹⁷ “Lobi, karar alıcıların belli politikaları benimsemelerini ve uygulamalarını sağlamak amacıyla girişilen faaliyetlerdir.”¹⁸ Lobicilik ABD demokrasinin ayrılmaz bir parçası olmasının yanı sıra anayasayla da korunan bir haktır.¹⁹ Bir faaliyet olarak lobicilik, ABD siyasal sisteminde adeta yönetim içinde yönetim niteliği taşımaktadır. Bunların en çok bilinenleri Yahudi ve Ermeni lobileri olmakla birlikte bu gün ABD’de yabancı ülkeler adına lobicilik yapan dokuz yüzden fazla firma ya da şahıs olduğu bilinmektedir.²⁰

Lobi faaliyetlerinin doğal bir uzantısı olarak lobicilik ABD’nin iç siyasetine etki ettiği kadar, biraz önce bahsi geçtiği üzere dış siyasetinde de etkilidirler. Hatta ABD’nin ulusal çıkarları Kafkasya’da denge politikası izlemeyi gerektirdiği halde, Ermeni lobisinin de etkisiyle Kongre’den Azerbaycan’a yönelik “907 Sayılı Ek”²¹ madde gibi olumsuz kararlar alınabilmektedir.²² ABD’nin Orta Asya ve Kafkasya siyasetine yön verme

¹⁵ Nuray Tamgüç, "Yasama - Yürütme İlişkileri Ve Hükümet Sistemleri", (Erişim)

<http://www.genchukukcular.net/page.php?id=19>, 21 Ocak 2009

¹⁶ Ayçin Özkan, "Washington'da Senaryo Krizinin Baş Aktörleri Ve Haklarında Bilinmeyenler", (Erişim) <http://www.yeniaktuel.com.tr/dun101,103@2100.html>, 21 Ocak 2009

¹⁷ İdris Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı’nın Önemi”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.167

¹⁸ Tayyar Arı, “ABD’de Lobiciliğin Dış Politikaya Etkisi ve Türk Lobisi”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 2, 2005, s. 11

¹⁹ Aydan Kadaloğlu, “ABD’de Lobi ve Lobicilik”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 1, Kış 1994, ss. 30-32

²⁰ Aydan Kadaloğlu, **a.g.e.**, s.31

²¹ Asıl adı Section 907 Freedom Support Act olan bu madde ABD yönetimi tarafından özgürlükleri desteklemeye yönelik bir içerikle sunulmuş ve kabul edilmiştir. Maddenin aslı gereğince ABD yönetimi bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan ülkelere maddi destek sunmaktadır. Ancak Ermeni lobisinin baskısıyla ABD yönetimi Azerbaycan’ı bu desteğin dışında bırakmıştır.

²² Samir Guliyev, **Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan – ABD İlişkileri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.122

çabasında olan bir başka iç dinamik ise özellikle elinde bulundurduğu güçlü sermaye gruplarıyla bunu yapan Yahudi lobisidir.²³ Zaten İsrail'in Gazze saldırıları tüm dünyada infial uyandırdığı halde ABD yönetiminin duruma sessiz kalması ve bunu sadece İsrail'in meşru müdafaa hakkı olarak görmesi Yahudi lobilerinin ne kadar güçlü olduğuna işaret etmektedir.²⁴

ABD siyasetinin denge unsurlarından biri olarak lobi faaliyetlerinden elbette tek başına bahsetmek yetersiz olacaktır. Çünkü bu tip yayılcı güçler kendisine rakip ya da tehdit olarak görebilecekleri farklı unsurlarla muhatap olmak durumundadırlar. Şimdi de ABD yönetiminin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikalarına yön veren dış dinamiklerden bahsetmek gerekirse Rusya'yı göz ardı mümkün değildir. Rusya'nın merkezi derecede önem taşıması yüzünden ABD, politikalarını Rusya'yı da hesaba katacak şekilde geliştirmektedir. Rusya'nın Hazar Petrollerine yönelik stratejileri şu üç noktayla özetlenebilir ki bu stratejiler ABD'nin genel çıkarları ile örtüşmemektedir:

- Hazar Bölgesi Petrol Piyasasına girme,
- Yeni Petrol yataklarının geliştirilmesine katılma,
- Doğu-Batı birleşmiş bir petrol ulaşım ağını organize ederek elinde bulundurmaktır.

SSCB'nin dağılmasına rağmen Rusya'nın hegemonik arzularını büyük ölçüde koruduğu ve pratikte ve teoride Orta Asya'daki en büyük güç olarak kalmaya niyet ettiği görülmektedir.²⁵ Rus Dışişleri bakanı Andrei Kozyrev 8 Kasım 1993 tarihli İzvestiya gazetesindeki demecinde "Yakın Çevre" politikasını ilan etmiştir. Sovyet topraklarındaki etnik çatışmalara vurguda bulunmuş ve Rusya'nın bu cumhuriyetlere yönelik yasal olarak askeri müdahale hakkı olduğunu iddia etmiştir. Dahası BM'den Rusya'ya eski

²³ Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Önemi", s.167

²⁴ Anıl Çeçen, "Büyük Ortadoğu ve Kafkasya", (Erişim) <http://www.2023.gen.tr/tamyaazi/kasimanil.htm>, 22 Ocak 2009

²⁵ İdris Bal, **Turkey's Relations with the West and the Turkic Republics: The Rise and Fall of the 'Turkish Model'**, Aldershot, Ashgate Publications, 2000, p. 120

Sovyet topraklarında jandarma rolü verilmesi için destek bile istemiştir.²⁶ Rusya'nın kendi koruyucu ekonomik çıkarlarını sürdürebilmek için bu cumhuriyetlerde uygun siyasi iktidara ihtiyacı vardır ve "yakın çevre" politikasıyla bölgeyi kontrol etmeyi amaçlamaktadır.²⁷ Avrasyacılık düşüncesi çerçevesinde Rusya, Hazar Denizi bölgesini kendi menfaat ve nüfuz alanı olarak görmüş ve bölgeye kendisinden başka bir gücün hâkim olmasını engellemeye yönelik stratejiler geliştirmiştir.²⁸ Buna istinaden, Türkmen doğal gazını kendisine rakip olarak gören Rusya, bu durumu engellemek ve Orta Asya'dan aldığı ucuz doğal gazı dünya pazarına kendi belirlediği fiyatlarla satmak istemektedir.²⁹ Bu yüzden de ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile gerçekleştirmeye çalıştığı ikili ilişkiler Rusya'da hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu doğal gazın %25'ini sağladığı bir ülke olarak Rusya, bu gazın Avrupa'ya ihracını %80'i Ukrayna topraklarından bölgeye ulaşacak şekilde inşa etmiştir.³⁰ Bu oran göz önüne alındığında Ukrayna'da iktidara yürüyen Batı yanlısı bir hükümetin de Rusya'da yarattığı huzursuzluk kolaylıkla fark edilebilir. Nitekim, 2004 yılında Ukrayna'da Batı yanlısı bir hükümet kurmaya çalışarak Turuncu Devrim ilan eden Viktor Yuşçenko'nun dioksin adlı bir kimyasal madde ile zehirlenmesi adeta özet niteliğindedir.³¹ Rusya için, Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinin Batıya yaklaşması, kendi nüfuz alanının tamamen daralması anlamına gelecektir. Bu tehdide karşılık Rusya, hareket planını ABD ile çatışmama, nüfuz alanı içinde kalan ülkeler ile ortak güvenlik ve siyasi işbirliklerine gitme şeklinde oluşturmuştur.

ABD'nin Afganistan operasyonları sonrası Orta Asya ülkelerinde askeri üsler edinmesi ve Hazar petrollerinin geçiş güzergâhı olan Gürcistan'a askeri

²⁶ İdris Bal, "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç mı?", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.649

²⁷ Bal, **Turkey's Relations with the West and the Turkic Republics:...**, p. 121-123

²⁸ Savaş Yanar, **Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç; Kafkasya**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2002, s. 134

²⁹ Dilek Karakaya, Fatih Koraş, "Enerji Bağlamında Türkiye- Rusya İlişkileri", **TÜRKSAM**, (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/yazdir411.html>, 24 Ocak 2009

³⁰ Naciye Saraç, "Yeni Ortaktan Avrupa'ya Enerji Çelmesi", (Erişim) <http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=224>, 26 Ocak 2009

³¹ **Zehir tartışması geri döndü**, (Erişim) <http://www.tumgazeteler.com/?a=2234991>, 02 Şubat 2009

yardım ve teknik personel yardımında bulunması Rusya'ya karşı Orta Asya ve Kafkasya'da geliştirdiği en önemli hamlelerden biri olmuştur. Buna karşılık "Orta Asya'ya yerleşen ve durmadan genişleyen Amerikan varlığı karşısında Rusya, ŞİÖ'yü kurarak bölgede ABD ile rekabet etmeye başlamıştır."³² ŞİÖ ile Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan ilk defa bölgesel güvenlik ve ekonomik işbirliği için çok taraflı bir mekanizma içinde yer almışlar ve ABD'nin bölgede etkisizleşmesi yönelik politikalar izlemişlerdir.³³ ŞİÖ, Dünya'da Batı ve ABD karşıtı girişimi temsil etmektedir.³⁴ ŞİÖ'ne 2005'te nükleer askeri güce sahip Pakistan, Hindistan ve İran'ı gözlemci statüsü ile kabul edilmişlerdir. İran'ı destekleyen Çin ve Rusya'nın; ABD'nin baskısı ile karşı karşıya gelen bu ülkeye teşkilatta gözlemci statüsü verilmesi, aynı zamanda ABD'nin Büyük Orta Doğu projesine karşı tavrının da önemli bir göstergesidir.³⁵ Daha sonra ABD ve Japonya da aynı statüye erişebilmek için girişimde bulunmuştur.³⁶ Ancak bu teklif kabul edilmemiştir. Örgüt, Rusya ve Çin çıkarlarının kesişimi olarak algılanmış ve bölgeyi yabancı müdahalelerden koruma amacı gütmüştür.³⁷

Rusya'nın, ABD'nin bölgedeki hareketini etkileyen ve yakın çevre politikası oluşturmadaki temel amaçları kısaca şu şekilde maddelenebilir;³⁸

- Avrasya jeopolitiğini askeri ve siyasi alanda kontrolü altında bulundurmak ve gerektiğinde kendi yayılma alanları ve savunma çevresini belirlemek.

³² Sinan Ogan, "Küresel Mücadelenin yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=3&yazi=907>, 02 Şubat 2009

³³ Hasret Çomak, "Şanghay İşbirliği Teşkilatı ve Türkiye", Editör: İdris Bal, **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, İkinci baskı, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2008, s.386

³⁴ Bal, "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç mı?", s.643

³⁵ Çomak, **a.g.m.**, s. 387

³⁶ Hasret Çomak, "21'inci Yüzyılda Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın Yeni Yönelimleri ve Türkiye ile Yeni İşbirliği Yaklaşımları", **Stratejik Öngörü**, Sayı 5, 2005, s. 19-25

³⁷ Nuraniye Hidayet Ekrem, "Şanghay Güç Kazanıyor", (Erişim) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=334&sayfa=23>, 29 Şubat 2009

³⁸ Faruk Sönmezoglu, **Değişen Dünya ve Türkiye**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1995, ss. 161-162

- Yakın çevrede gelişebilecek, etnik ve siyasi bütünlüğünü bozabilecek akımların etkisini kırmak ve mümkün olduğu ölçüde bölgedeki yönetimlerde söz sahibi olmak.
- Sanayi ve ekonominin temel girdisi olan petrolün ve doğal gazın çıkarılması, taşınması ve pazarlanmasında kontrol noktalarını elde tutmaktır.

Kısacası Rusya'nın enerji stratejisinin esasını kendi öz kaynaklarının küresel enerji pazarındaki payını artırmak oluşturmaktadır. Rusya, uluslararası ilişkilerde her dönemde etkili olmuş önemli bir aktördür. Rusya'nın bu yaklaşımla yakın gelecekte konumunu enerji ağırlıklı olarak sürdüreceği değerlendirilmektedir.

ABD'nin bölge politikalarına yön veren diğer bir dinamik olarak Çin faktörü de tıpkı Rusya gibi bu alanda ön plana çıkmaktadır. Çin, 1,3 milyara varan nüfus, nükleer güç ve 1,5 milyar dolara yaklaşan gayri safi milli hâsılaya sahiptir.³⁹ Aynı zamanda yüzde onları aşan ortalama büyüme oranı ile dünyada hatırı sayılır bir konuma gelmiştir.⁴⁰ Bu yönleriyle bölgeye yönelik politika üretmeye çalışan herkes için dikkate alınması gereken bir faktördür. Örneğin, Kırgızistan'ın ciddi bir Çin fobisi, Çin tarafından yutulma korkusu vardır.⁴¹ Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin çökmesi ve Çin-Rusya ilişkilerinin normalleşmesi, Çin'in Orta Asya'ya karşı olan politikasını belirlemiştir. Soğuk Savaş sonrası gelişmelerde bölgede yeni devletler kurulmuş, Moskova'nın bölgedeki etkisi azalmış ve Çin çıkarları için yeni genişleme alanları açılmıştır. Diğer taraftan oluşan bu güç boşluğu, Çin'in güvenliği açısından da sorunlar meydana getirmiştir. Bu durum Çinli yetkilileri, Orta Asya'da yeni kurulan bağımsız devletlerle yüksek düzeyde ilişki kurmaya ve sınır güvenliği konusunda çalışmalar yapmaya itmiştir. Çin öncelikle bölgesinde sınır güvenliğini sağlamayı ve geliştirmeyi esas almakta, bununla birlikte ekonomik gelişimi tamamlamayı ve askeri gücünü de geliştirdikten sonra küresel güç

³⁹ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87in_Halk_Cumhuriyeti, 29 Şubat 2009

⁴⁰ Erkin Ekrem, "Uçak Gemisinin Çin'in Milli Stratejisi'ndeki Yeri", **Stratejik Analiz**, Sayı 10, Şubat 2001, ss. 56-66

⁴¹ Bal, **Turkey's Relations with the West and the Turkic Republics: ...**, p.161

olmak istemektedir.⁴² ŞİÖ gibi bölgesel oluşumlarla Çin, bölge ülkeleriyle daha fazla etkileşim içine girmiştir.⁴³

Bu gün Çin ekonomisinin kalkınmasında en önemli ham madde petrol ve doğal gaz olarak görülmektedir. Enerji, Çin'in yakında gelecekte dünyanın en büyük güç olmasının ön koşulunu oluşturmaktadır. Bu nedenle petrol ve doğal gaz ülkenin geleceği ve gelişme süreci açısından hayati bir önem taşımaktadır. Çin Petrol ve Doğal Gaz Planlama Enstitüsü Başkanı Wang Gong-li'nin 25 Mayıs 2005 tarihinde verdiği bilgilere göre, 2020 yılında Çin de doğal gazın dışa bağımlılığı %40–50 arasında olacaktır. Yani Çin'in en kudretli döneminde petrol ve doğal gaz bağımlılığı %50 civarında olacaktır. Bu durum Çin'i Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya zorlayacaktır.⁴⁴

Çin ile Rusya'nın yakın ilişkiler kurma çabasının bir örneği olarak daha önce de bahsedildiği üzere özellikle ŞİÖ ön plana çıkmaktadır. Bu girişime Çin oldukça önem vermekte ve ağırlığını koymaktadır. Örgüt sayesinde Çin, Kazakistan ve Kırgızistan'ı kontrol altına almayı ve Orta Asya enerji kaynaklarına ulaşma imkânını artırmayı hedeflemektedir.⁴⁵ Orta Asya Çin için, batıya açılmanın stratejik olarak en kısa yoldur.⁴⁶ Çin, bölge ülkelerinin ABD'nin etkisine girerek taleplerine cevap verememesinden korktuğu için örgütü, özellikle ABD'nin Orta Asya'daki etkisini kırmak için kullanmaktadır. Çin petrol ve gaz ihtiyacının önemli bir bölümünü İrandan almaktadır. Çin ABD'nin Orta Doğu petrollerini kontrol altında tutmakta iken bir de Orta Asya ve Hazar kaynaklarını da kontrol altına almasını istememektedir. Bu nedenle Çin Orta Asya Cumhuriyetlerine yönelik olarak hassas bir politika izlemekte ve Rusya ile işbirliği yapmaktadır. ŞİÖ, bu işbirliği için uygun bir platform ve

⁴² Çomak, "Şangay İşbirliği Teşkilatı ve Türkiye", s. 388

⁴³ İlyas Kamalov, "Yükselen Güç Şanghay İşbirliği Örgütü ve Genişleme Politikası" ASAM, (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=2149&kat1=60&kat2=>, 14 Şubat 2009

⁴⁴ Erkin Ekrem, "Rusya-Ukrayna Doğal gaz Krizi ve Çin", (Erişim) <http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?yazi=723&kat=29>, 12 Kasım 2008

⁴⁵ Mert Bilgin, **Enerji Savaşları**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 84

⁴⁶ Bal, "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç Mı?", s.645

çatı sağlamaktadır.⁴⁷ Ekonomik olarak ise, ABD'nin desteklediği petrol şirketlerinin kendisinin bölgedeki ekonomik ayrıcalıklarına zarar vermesinden çekinmektedir.⁴⁸ Çin'in bölgedeki çıkar ve hedefleri kısaca şu şekilde sıralanabilir:⁴⁹

Sınır ve güvenlik: Çin Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile askerden arındırılmış sabit bir sınır istemektedir. Sınırların sabitleşmesi Çin'in gelişme planlarında ve dış politikasında önceliklidir.

Ekonomi: Çin'in bölgedeki en önemli ilgisi enerjiye karşıdır. Çin, Orta Asya'dan yaptığı petrol ve gaz ithalatını arttırmak istemektedir

Bölgesel pozisyon: Çin'in Orta Asya ve özellikle ŞİÖ ile olan ilişkileri Çin'in kendi çevresinde üretken ve istikrarlı bir uluslararası alan oluşması ve yine Çin'in bölgede daha güçlü bir liderlik rolü üstlenmesine yöneliktir.

Bütün bu gelişmeler ABD'nin Çin'in bu politikalarına karşı çıkmasına veya ciddi şekilde rekabet yaratan çalışmalarına karşın gerçekleşmektedir. ABD'nin en güvendiği ülkelerde bile bu rekabet sürmektedir. Bunun en ilginç örneklerinden biri son zamanlarda Çin-Avusturya yakınlaşmasıdır. Ayrıca ABD'nin arka bahçesi olan Güney Amerika'da giderek artan Çin yatırımlarına ve Çin kuruluşlarının Afrika'daki girişimleri bunlara örnek olarak verilebilir. Siyasal açıdan da Çin devlet adamlarının bütün bu söz konusu ülkelere yaptıkları seri ziyaretler ve ABD'yi ikinci plana düşürecek çalışmalar Washington'u ciddi şekilde rahatsız etmektedir.⁵⁰

Sonuç olarak Çin'in de sorunsuz şekilde uygulamayı arzuladığı bölgeye yönelik temel siyasetinin ardında, görüleceği üzere enerji ihtiyacını gidermeye yönelik talepler vardır. Ancak sorun, büyüyen ekonomisinin

⁴⁷ Bal, "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç Mı?", s.646

⁴⁸ Kamalov, **a.g.m.**

⁴⁹ Robert Sutter, "Durability in China's Strategy toward Central Asia-Reasons for Optimism", **China and Eurasia Forum Quarterly**, Volume 6, No.1 (2008) ss. 6-7, (Erişim) <http://www.isdp.eu/files/publications/cefq/08/rs08durabilitychina.pdf>, 29 Şubat 2009

⁵⁰ Ali Külebi, "Çin'in Kaynak Arayışı", **TUSAM**, (Erişim) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=513&sayfa=33>, 12 Şubat 2009

yaşadığı enerji darboğazı ve Çin'in mevcut enerji ihtiyacını gidermek için neleri göze alabileceği sorusunda düğümlenmektedir. Bu bağlamda yeni bir küresel güç olarak Çin'in Orta Asya'da hem ABD'yi dengelemek, hem de Rusya ile Şanghay üzerinden ve ikili ilişkiler ile işbirliği yaparak ABD enerji politikalarından daha fazla pay almak istemesi söz konusudur.⁵¹ Rusya kadar ABD'ye karşı keskin politikalar uygulamasa da özellikle Şanghay örgütüne verdiği önem, İran ve Rusya ile olan stratejik ilişkileri ABD'nin Orta Asya politikalarına yöneliktir. Rusya ve Çin yakınlaşmasından sonra, bu iki ülkeye İran'ın yakınlaşmasından da söz etmek mümkündür. Bu iki ülke ile İran'ın nükleer silahlar üzerinde işbirliği yaptıklarına dair iddialar vardır.⁵²

ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki politikalarına yön veren bir diğer ülke olarak ise gerek sahip olduğu kaynakları, coğrafi konumu ve gerekse ideolojik çatışmaları dolayısıyla İran sayılabilir. İran'ın jeo-stratejik yeri, enerji zenginliği, nüfusu, toprak büyüklüğü ve tarihten gelen siyasi, dini ve kültürel özellikleri, onu, Ortadoğu ve Körfez bölgelerinde öne çıkarmaktadır.⁵³ İran, kalkınma planlarını, sahip olduğu enerji kaynakları üzerine kuran ve kurmakta olan bir ülkedir. Ortadoğu'daki stratejik konumu, bölgenin en kalabalık ülkelerinden biri olması ve dünya petrol rezervlerinin % 10'luk bir bölümünü kontrol etmesi bakımından da Orta Asya bölgesindeki en etkin aktörlerden biridir ve bölgenin stratejik evriminde kilit rol oynamaya devam etmektedir.⁵⁴ Toplam ihracın %80 ile %90'ını petrol ihracı oluştururken bu miktarın ülke bütçesine katkısı %40 ile %50 arasındadır.⁵⁵ Vural, İran'ın bölgede gelişen hareketler ve kendi konumu bağlamında aldığı tavrı şu şekilde özetlemektedir:

⁵¹ Bircan Dokuzlar ve diğerleri, "Çin'in Orta Asya Enerji Politikası", **Avrasya Dosyası**, Cilt 12, Sayı 1, 2006, s. 302

⁵² Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Önemi", s.153

⁵³ Serim Otuzbiroğlu, "Çin'in Orta Doğu'daki Petrol Kaynaklarına Yönelik Politikaları Neler Olabilir?", (Erişim) <http://www.irarec.org/mk/TurkceMakale/1.pdf>, 24 Nisan 2009

⁵⁴ İran'ın Petrol Rezervleri 138 Milyar Varile Yükseldi, **USAK**, (Erişim) <http://www.usakgundem.com/haber/31032/%C4%B0ran-39-%C4%B1n-petrol-rezervleri-138-milyar-varile-y%C3%BCkseldi.html>, 22 Nisan 2009

⁵⁵ Zeliha Vural, **Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Uluslar Arası Politikadaki Yeri Ve Türkiye'ye Etkisi**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, , Ankara, 2006, s. 87

İran, Azerbaycan'dan kaynaklanan etnik ve Afganistan'da kaynaklanan dinsel nitelikli tehditler dışında bölge devletlerinden ciddi bir tehdit algılamamıştır. İran açısından asıl tehdit bölge dışı bir gücün (ABD) bölgeye yerleşme planlarıdır. Fakat bunu engelleyecek kapasiteye sahip olmayan İran, bu nedenle stratejik ortağı Rusya'nın yeni bağımsız Türk Cumhuriyetlerinde başat olmasını tercih etmiştir. İran bu tutumunu 1998'de Rusya'nın Kazakistan ve Çeçenistan'a yaptığı operasyonları desteklediğini belirterek açıkça belli etmiştir. İran, Hazar'a yönelik politikalarını hayata geçirirken de Rusya ile ters düşmemeye çabalamaktadır.⁵⁶

İran'ın bölgeye yönelik stratejileri şu şekilde özetlenebilir;⁵⁷

- Bölge ülkeleriyle ilişkiler kurarak, ABD'nin çevreleme politikasından ve uluslararası siyasal yalnızlıktan kurtulmak,
- Komşularının istikrarı açısından kendi sınırlarının güvenliğini korumak, özellikle Türkmenistan ve Kazakistan'la ticari ve ekonomik ilişkilere dayanan, olumlu siyasi ilişkiler geliştirmek,
- Rusya ve Türkiye ile ilişkilerini seviyeli bir şekilde geliştirerek devam ettirmek ve kendi ekonomik etkisini ve gelişimini engelleyici ABD politikalarını aşmak,
- Uluslararası işbirliğini arttırmak için AB, Çin ve Japonya'yla ilişkilerini güçlendirmek.

Arkasında ABD'yi görmek istemeyen fakat bunu engelleyecek kapasiteye de sahip olmayan İran, bu nedenle stratejik ortağı Rusya'nın Orta Asya bölgesinde güçlenmesini tercih etmiştir.⁵⁸ ABD ise hiç şüphe yok ki stratejisini özellikle Rusya ile yakınlaşmak için kuran, elinde denetleyemediği bir nükleer güç bulunan ve zengin enerji yataklarına sahip bir İran'ı her zaman için ciddiye almak ve bölgedeki politikasını buna göre oluşturmak durumunda kalacaktır. O halde ABD için bu şartlar altında İran, kendi

⁵⁶ Vural, **a.g.k.**, s. 87

⁵⁷ Mehmet Seyfettin Erol, "Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül", **Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği**, Der.; Ertan Efeğil, Elif H. Kılıçbeyli, Pınar Akçalı, İstanbul, Gündoğdu Yayınları, 2004, ss. 204–207.

⁵⁸ Akdevelioğlu, **a.g.m.**

politikasını belirlerken gözden kaçmaması gereken bir dış dinamik olarak hesaba katılmak durumunda olan aktörlerden biridir.

AB ve ABD, batılı değerler üzerinde birleşmelerine rağmen, AB ekonomik bir güç olarak ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya stratejilerini belirlerken önemsemek durumunda olduğu (ya da kaldığı) bir diğer dış dinamik unsurdur. AB bugün 27 üyesi, 500 milyonluk nüfusu ve dünyanın nominal gayri safi yurtiçi hasılasının %30'luk bölümünü oluşturması ile büyük bir iktisadi güçtür.⁵⁹ Bugün Avrupa Birliği'nin enerji konusunda ortak bir politikası olduğunu söylemek mümkün değildir. AB'nin daha ziyade elektrik, petrol, doğal gaz, kömür, nükleer enerji ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin münferit politikalar mevcuttur. Fakat küresel serbestleşme rüzgârının etkisiyle ortak bir enerji politikası oluşturulması yönündeki gayretleri sürmektedir. Genel olarak Avrupa Birliği Enerji Politikasının; rekabet edebilir, güvenli ve sürekli enerji arzı sağlayıcı ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gözeten plan ve projelerden oluştuğu söylenebilir. Bu çerçevede toplam enerji tüketiminde kömürün payını korumak, doğal gazın payını arttırmak, nükleer enerji santralleri için azami güvenlik şartları tesis etmek ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payını arttırmak önde gelen topluluk hedefleri olmaktadır.⁶⁰

AB büyüyen bir ekonomiye sahip olmasıyla aynı oranda enerjiye de ihtiyaç duymaktadır. Mevcut veriler doğrultusunda yakın bir gelecekte enerji ihtiyacı daha da fazlaşması beklenen AB ülkeleri, günümüzde enerji gereksinimlerinin hemen hemen yarısını ithal etmektedirler. "AB'nin dışa bağımlılığında en etkili olan enerji kaynağı, %76'lık oranla petroldür. Bu durum doğal gazda ise %40 düzeyindedir."⁶¹ Şu halde dünyanın en büyük enerji tüketicilerinden olması sebebiyle AB'nin Orta Asya ve Kafkasya enerji sahalarına önem göstermemesi için hiçbir sebep gözükmemektedir. Bu gün

⁵⁹ (Erişim) http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi, 10 Nisan 2009.

⁶⁰ EIA, **International Energy Outlook 2005**, (Erişim) [http://tonto.eia.doe.gov/ftproot/forecasting/0484\(2005\).pdf](http://tonto.eia.doe.gov/ftproot/forecasting/0484(2005).pdf), 03 Ocak 2009

⁶¹ Çağrı Kürşat Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006, s.198

AB için huzursuzluk kaynağı olan en önemli konu özellikle doğalgaz konusunda Rusya'ya olan kısmi bağımlılıktır. Bu yüzden AB'nin yerel enerji piyasalarını güçlendirmek için göstereceği çabalar, bölgedeki yatırım ortamını güçlendirecektir. Sonrasında enerji üretimindeki verimliliği artıracak ve enerji kaynaklarının güvenli olarak dağıtılmasında farklı yolların açılmasına sebep olabilecektir.

Son olarak, ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki politikalarına yön veren Türkiye'den bahsetmek gerekirse; Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmiş olması nedeniyle batılı ülkeler için stratejik bir önem kazanmıştır.⁶² Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ve Türkiye hem bölgesel, hem de küresel seviyede işbirliği yapmaya başlamıştır. Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde güç boşluğu neticesinde iki ülke işbirliği içinde politika ürettiler. Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri için takip edilmesi gereken bir yol olarak "Türk Modeli" ortaya atıldı. Türk modeli ile kastedilen Türkiye'deki işleyen hali hazırdaki yönetim biçiminden ziyade bazı önemli prensiplerdi: Türk modeli terimi sembol olarak, çok partili demokrasi, Müslüman toplumda laiklik, Pazar ekonomisi, Batı'ya yakınlık ve Batı ile işbirliği özelliklerini ifade etmek için kullanılmıştır. Amaç bu ülkelerin dikkatlerini İslami Ortadoğu, özellikle İran ve Suudi Arabistan yerine Batı'ya çekmekti.⁶³ Türkiye, bölge ülkelerine örnek bir ülke modeli çizmesi açısından da önemlidir. Türkiye, İran Körfezi, Kafkasya ve Orta Asya'daki önemli petrol ve doğal gaz kaynaklarına yakınlığı ve kaynakları dünya pazarlarına ulaştırma yönünde sunduğu alternatif yollar üzerinde olması bakımından stratejik öneme sahiptir.⁶⁴ Türkiye'nin coğrafi olarak bir tarafta Hazar Havzası gibi enerji kaynakları açısından zengin bir bölge ile diğer tarafta Avrupa gibi dev bir pazarın arasında bulunması

⁶² İdris Bal, "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası İçin Türk Cumhuriyetlerinin Önemi", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ss. 365-378.

⁶³ Bal, **Turkey's Relations with the West and the Turkic Republics: ...**

⁶⁴ İsmail Duran, Orhan Sezgin, "Avrupa Birliği'nin Jeopolitik Güç Mücadelesine Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Etkileri" **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı 6, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi Aralık 2007, s. 165

kendine önemli fırsatlar sunmaktadır.⁶⁵ Türkiye enerji zengini Hazar Bölgesi ile enerjiye muhtaç Avrupa ülkeleri arasında doğal enerji köprüsü rolü üstlenmek istemektedir.⁶⁶

Hazar Denizi petroleri, ABD'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikası çerçevesinde Amerikan enerji politikalarının odak noktası haline gelmiştir. Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaşabileceği güzergâhlar ABD açısından incelendiğinde ise; ABD için en elverişli seçenek olarak Türkiye görünmektedir. ABD, petrol ve doğal gaz kaynaklarının Rusya ve İran dışından geçecek boru hatları ile dünya pazarlarına ulaştırılmasına destek vermektedir. Bu nedenle enerji kaynaklarının batıya taşınmasında tercih edilen rota Türkiye olmuştur.⁶⁷

Bu rota çevresinde güvenlik ve istikrar açısından Bakü-Tiflis-Ceyhan projesi kabul görmüştür. Bu proje bugün için ABD desteklidir ve Türkiye'nin ABD ile çıkarları uyuşmaktadır. Türkiye, Amerikan plânının gerçekleşmesi için anahtar ülke konumundadır. Bu plânın başarıya ulaşması için öncelikle, doğu-batı istikametinden bölge kaynaklarını sevk edecek boru hatlarının güvenli bir ülke sınırları içerisinde geçmesi gerekmektedir.⁶⁸ Bu ülke de bugünkü şartlarda Türkiye'dir. Türkiye 21. yüzyılda, ABD'nin de desteklediği "Doğu-Batı Enerji Koridoru" kapsamında "enerji köprüsü" olma yolunda ilerlemektedir.⁶⁹ Hazar Havzasına yönelik Türk dış politikasının kominizim sonrası hedefi Orta Asya Cumhuriyetleri ve Kafkasya ülkelerinin Rusya'dan ekonomik ve siyasî bağımsızlıklarını kazanmaları olmuştur. Bu ise, büyük ölçüde Hazar petrol ve doğal gazının dünya pazarlarına ulaşmasını sağlayacak güvenli boru hattının varlığına bağlıdır. Daha açık bir ifade ile

⁶⁵ İdris Bal, Ayfer Selamoğlu, "Büyük Ortadoğu Projesi: ABD, AB, Türkiye ve Bölge", Editör: İdris Bal, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.202

⁶⁶ Türkiye'nin Enerji Satrancı, **Stratejik Araştırmalar Enstitüsü**, (Erişim) http://www.turksae.com/sql_file/337.pdf, 27 Nisan 2009

⁶⁷ Gamze Güngörmüş Kona, "Gürcistan'dan Ötesini görmek : Kafkasya'da Büyük Resim", (Erişim) <http://uiportal.net/content521.html>, 19 Mart 2009

⁶⁸ Bulut Çınar, Abdulkayyum Kesici, "ABD'nin Hazar Enerji Politikası Ve Türkiye", **İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı 33, İstanbul, 2007, ss. 143-148

⁶⁹ Emre Engür, "Doğu-Batı Enerji Koridoru Doğal gaz ile Tamamlanıyor", **Avrasya Dosyası Enerji Özel**, Cilt:9, Sayı:1, Asam Yayınları, Bahar 2003, s. 43

Türkiye'nin bölgeye yönelik ana hedefi Bakû-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'nı tam kapasite ile uygulamaya geçirmek olmuştur. Bu boru hattı ile Hazar enerji kaynaklarının batıya ulaştırılmasında ana güzergâh olacak ve böylece bölgesel güç olma yolunda ekonomik ve stratejik gücü artacaktır.

Netice itibariyle geniş nüfuz alanına sahip, kendi içinde çok kültürcülüğü benimsemiş ve sermayenin iktidarla girdiği çıkar ilişkileriyle hareket eden büyük güçler (tıpkı diğer devletlerin yaptığı gibi), politika üretirken kati suretle iç ve dış dinamiklerin etkisiyle hareket etmek durumundadırlar. Nitekim ABD'de dış politikasını oluştururken karar alma mekanizmalarında yer etmiş olan baskı gruplarını, lobileri, cemaat örgütlenmelerini, sermaye gruplarını, kamuoyunu ve politikacıların görüşlerini, diğer ülke örgütlenmelerini, işbirliklerini ya da karşı oluşumları dikkate almadan herhangi bir politika üretmemekte ve hatta üretememektedir.

3.3. ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya Politikaları'nın Genel Çerçevesi

11 Eylül sonrası süreçte ABD dış politikasının tamamen farklı bir paradigma doğrultusunda şekillendirilmeye çalışıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.⁷⁰ ABD, esasen bu paradigma değişikliğine rağmen gelişmiş bir devlet olarak enerji ihtiyacını gidermek için⁷¹ zengin enerji kaynakları üzerinde denetim kurmaya çalışmaktadır.⁷² ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya da egemenlik kurma hedefi Soğuk Savaş döneminden daha önemlidir. Zira, 20. yüzyılda, özellikle de ikinci yarısı boyunca, ekonomik, askeri ve kültürel olarak büyüyen, yayılan ABD, 21. yüzyılda ise büyümeyi değil, kendi gücünü koruyabilmeyi hedef olarak seçmiştir.⁷³

⁷⁰ Kader Özlem, "Avrupa'da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye İlişkileri Açısından Analizi", (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/a699.html>, 17 Mart 2009

⁷¹ Amerikan toplumunun üzerine kurulduğu payandalardan biri olarak esas amaç Amerikan yaşam tarzı denilen fenomeni korumaktır.

⁷² Abu Şehmuz Demir, "ABD'nin Ortadoğu Ve Avrasya Stratejisi", (Erişim) http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3936, 22 Mart 2009

⁷³ Demir, **a.g.m.**

Özellikle 1994 yılından itibaren ABD imzaladığı petrol anlaşmalarıyla Güney Kafkasya politikalarında yeni bir canlandırma yaşamıştır.⁷⁴ Bu tarih 1991'de SSCB'nin yıkılması sürecinin hemen ardına denk gelmiştir. ABD bu bölgede AB, Rusya ve Çin'in etki alanlarını da daraltmayı amaçlamıştır. Süper güç olma iddiasını korumak amacındaki ABD, Güney Kafkasya'daki olayları da denetiminde tutmaya çabalamaktadır. Artık ABD bu amacını gerçekleştirmek için hem siyasi hem de ekonomik girişimlerini önemli ölçüde geliştirmiştir. ABD'nin bölgeye yönelik politikası şu şekilde analitik bir çerçeveye oturtulabilir,⁷⁵

- Bölgeye yönelik yatırım yapan ABD şirketlerine destek sağlanması,
- Rusya ve İran'ın bölge dışı tutulması için bölge ülkeleriyle birlikte, Rusya ve İran'a baskı oluşturmak,
- Böylece Orta Doğudan sonra ikinci stratejik ve zengin enerji kaynakları olan Kafkasya ve Orta Asya da tek başına başat güç olacaktır.

Uzmanlar tarafından bugün Avrasya'da ABD'ye karşı konumlanabilecek başat durumda 6 stratejik oyuncu belirlenmektedir. Bunlar Almanya, Fransa, Japonya, Rusya, Çin ve Hindistan'dır.⁷⁶ Bu stratejik oyuncuların Avrasya coğrafyasında ABD'ye karşı konum alabilecek birer unsur şeklinde tarif edilebiliyor olmasının altında da kuşkusuz SSCB'nin ortadan kalkarak nüfuz alanının boşlukta kalması yatmaktadır. ABD, SSCB'nin dağılması sonucu bağımsızlıklarını elde eden Kafkasya ve Orta Asya ülkelerine yakın ilgi göstermekte, bu ülkelerin güvenliklerini güvence altına almak için çaba göstermektedir. ABD bir yandan bölgede istikrar arayışında olup Rusya'nın etkisini kırmaya çalışırken, diğer taraftan ise ABD içindeki Ermeni lobisinin etkisiyle, kendisinin Rusya'nın etkisini kırma ve İran'ı izole etme politikaları ile çelişmesine rağmen, hem İran, hem de Rusya ile

⁷⁴ Hasan Kanbolat, "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası Ve Çeçenistan Savaşı", **Avrasya Dosyası Rusya özel**, Cilt: 6, Sayı: 4, Kış 2001, s. 173

⁷⁵ Elnur Jamilli, **ABD'nin Güney Kafkasya Politikası (1991-2001)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 17

⁷⁶ Coşkun Topal, "Güney Kafkasya'da İstikrar ve Ahıskalıların Vatana Dönüş Sorunu", (Erişim) <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi13/34topalcoskun.pdf>, 23 Mart 2009

yakın işbirliği içinde olan Ermenistan'ı kayıran politikalar üretmektedir.⁷⁷ Fakat bunu yaparken Rusya'yı ihmal ve rahatsız etmemeye de çabalamaktadır. ABD, enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılması için gerekli altyapının büyük bir çoğunluğuna sahip olan Rusya ile ilişkilerin iyi tutmaya çalışmaktadır.⁷⁸

ABD bölgeye dair geliştirdiği politikaları yürürlüğe koymak için uluslar arası bir meşruiyet zemini de yaratma çabasına ihtiyaç duymaktadır.⁷⁹ Bu noktada sahip olduğu güçle kendisine öncü bir görev biçmeyi ihmal etmemekte ve buna uygun bir dil geliştirmektedir. Öyle ki, SSCB'nin dağılmasının ardından ABD eski dışişleri bakanlarından Strausz Hupe "ABD kendi liderliğini gelecek yüzyılda da devam ettirmeli ve yine kendi liderliği altında dünyayı birleştirmelidir. Birleşik Devletlerin bu hedefini ne kadar kısa sürede başaracağı ve etkili olacağı, hiç kuşkusuz Batı kültürünün devamlılığına ve insanlığın bunu bu şekilde algılamasına bağlıdır"⁸⁰ diyerek yayılcı politikalarına kültür taşıyıcısı ve medeniyetleştirici bir görev yüklemeyi ihmal etmemektedirler. Buna istinaden politikalarını pratikte gerçekleştirmek için çeşitli taktikleri uygulamakta, gerektiğinde ise dolaylı ya da açıktan zor kullanmayı ihmal etmemektedir. Rusya ile iyi geçinmeye çalışmakla birlikte onu etkisiz hale getirebilmek için başta Türkiye'yi bölgede etkin kılmak istemekte, bu yetmediği zaman bağımsız cumhuriyetleri demokrasi ve özgürlük adına desteklemektedir.⁸¹

ABD'nin seçilen hedeflerine dikkatle bakıldığında jeopolitik açıdan bir güç boşluğu arz eden Kafkasya ve Orta Asya'yı kontrol etme politikaları

⁷⁷ Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Önemi", s.156

⁷⁸ Emine Gürsoy Naskali, Erdal Şahin, **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem-Hollanda, SOTA Yayınları, 2002, ss. 214-215.

⁷⁹ Kamer Kasım, "ABD'nin Orta Asya Politikasındaki İkilem", (Erişim) <http://www.usakgundem.com/yazar/782/abd%E2%80%99nin-orta-asya-politikasindaki-ikilem.html>, 24 Nisan 2009

⁸⁰ Samuel P. Huntington, "Why International Primacy Matters", **International Security**, Bahar 1993, s. 83.; Aktaran. Mehmet Seyfettin Erol, Çiğdem Tunç, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya" **Avrasya Dosyası**, Sayı 3, Cilt 9, Sonbahar- 2003, s. 8

⁸¹ Yasa, **a.g.m.**

güttüğü fark edilmektedir.⁸² Nitekim maliyetinin yüksekliğine karşın, Rusya ve İran'ın gücüne alternatif bir denge unsuru yaratabilmek için BTC'ye ve Trans-Hazar boru hatları projelerine destek vermeyi ihmal etmemiştir. Özellikle, Rusya'nın Kafkasya'yı kontrol altına alması ABD için Hazar Denizi'ni ve bölgenin zengin enerji kaynaklarının en önemli geçiş koridorlarından bir tanesini kontrolü altına alması anlamı taşımaktadır. Bu ise "Hazar'daki enerji kaynaklarını taşıyacak boru hatlarının ve Hazar Denizi'nin tamamen Rusya kontrolünde olması ya da bu kaynakların büyük kısmının Çin ve Hindistan pazarlarına akması, bu ülkelerin daha çabuk güçlenerek ABD'nin süper güç statüsüne meydan okumaları anlamına gelecektir."⁸³ Hindistan da Çin gibi ekonomik kalkınmasını başarılı bir şekilde devam ettirebilirse, gelecekteki oluşması muhtemel olan çok kutuplu sistemin bir parçası olacağı muhtemeldir.⁸⁴

ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya politikalarına yönelik gerçekleştirdiği en dikkat çekici girişim, 1999 yılında Kongre'den geçen "İpek Yolu Stratejisi" olmuştur.⁸⁵ Bu stratejiye göre Orta Asya ve Kafkasya'yı Batıya bağlamayı amaçlayan tarihi İpek Yolu'nun yeniden canlandırılmasını amaçlamaktadır. ABD'nin bayraktarlığını yaptığı liberal değerlerin inşası doğrultusunda, Amerikalı girişimcilerin bölgedeki ekonomik ve ticari çıkarlarının güvence altına alınması da bu stratejide önem arz etmektedir. ABD'nin ve Amerikalı girişimcilerin bölgedeki ekonomik ve ticari çıkarlarının korunması eksenine oturtulmuş, demokratikleşmenin sağlanmasından insan haklarının desteklenmesine kadar birçok unsurla da desteklenmiştir.⁸⁶ Ayrıca, İpek Yolu üzerindeki halkların birbirine bağımlılığı ve karşılıklı işbirliği yoluyla eski

⁸² Ömer Göksel İşyar, "ABD Avrasya'da Rus Çarı 1. Petro'nun Güneye Yayılma Stratejilerinden Mi Esinleniyor?", **USAİK**, (Erişim)

<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/lhMTp6sAiXMoQvEjL5hxXcdhjrDOGI.pdf>, 24 Nisan 2009

⁸³ Güner Özkan, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Kafkasya Faktörü", **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 2, ASAM Yayınları, 2005, ss.139-140

⁸⁴ Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Önemi", s.153

⁸⁵ Recep Kök, "ABD'nin Orta Doğu Projesi Ve Enerji Koridorlarının Merkezindeki Türkiye", (Erişim) <http://www.deu.edu.tr/userweb/recep.kok/dosyalar/ortadogu%20projesi.pdf>, 24 Nisan 2009

⁸⁶ Yavuz Özdemir, **Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan Ve Özbekistan'ın Enerji Potansiyelleri Ve Politikaları**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 102

ekonomik ilişkilerini tekrar tesis etmeleri amaçlanmaktadır. Bu ülkelerin egemenliklerinin teminat altına alınmasının demokratik ve serbest Pazar reformlarının başarısı için de önemli olduğu, Türk Cumhuriyetlerinin birbirleri ile siyasi ve ekonomik ilişkilerinin güçlendirilmesinin bölgenin istikrara kavuşmasına hizmet edeceği öngörülmektedir.⁸⁷ Öyle ki, bölgenin önemi İpek Yolu Stratejisi Yasası'ndan bir yıl önce çıkarılan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde de şöyle ifade edilmiştir;

İstikrarlı ve müreffeh Kafkasya ve Orta Asya, Akdeniz'den Çin'e uzanan geniş bir bölgede istikrar ve güvenliğe katkı sağlayacaktır... Bu ülkelerin bağımsızlıkları, egemenlikleri, toprak bütünlükleri, demokratik ve ekonomik reformları gerçekleştirmeleri Amerikan çıkarları için önemlidir. Bu hedeflere ulaşılabilmesi için ikili ilişkilerimizi ve uluslar arası kuruluşlardaki liderliğimizi kullanarak milyarlarca doların bölgeye akmasını sağlıyoruz.⁸⁸

Sonuç olarak; Orta Asya ve Kafkasya ile herhangi bir tarihsel bağı olmamasıyla birlikte bölgeye duyduğu ilgide enerji kaynaklarının oynadığı rol önemlidir. Büyük ekonomisini beslemek için ihtiyaç duyduğu enerjinin %40'ını ithal eden ve bunun büyük bölümünü Ortadoğu'dan sağlayan; 2020'deki enerji ihtiyacının günümüzdeki orandan %60 artacağı ve tüketimin %33 yükseleceği tahmin edilen bir ülke için bu politikaları uygulamaktan başka bir çare gözükmemektedir.⁸⁹

3.4. Sonuç

Büyük bir güç olmanın gereklerinden biri, siyasi ve iktisadi çıkarları için uzak coğrafyalarda söz sahibi olma çabasına girişmektir. Hiçbir tarihsel, kültürel ya da coğrafi bağı olmamasına rağmen kendisini Orta Asya ve Kafkasya bölgesinin aktörlerinden biri olarak tasavvur etmeyi başarmıştır.

⁸⁷ Haktan Birsnel, *Gizli Çember Ve Özbekistan*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Eylül-2005, s. 155

⁸⁸ *A National Security Strategy for a New Century*, Washington D.C., The White House, October 1998, pp. 39-41, (Erişim) <http://www.fas.org/man/docs/nssr-98.pdf>, 10 Mayıs 2009

⁸⁹ Guliyev, *a.g.k.*, s. 213

Bunu gerçekleştirebilmek için uluslar arası ya da ulusal bütün olayları, gelişmeleri ve hatta çatışmaları fırsat bilmiş ve 11 Eylül saldırılarının yarattığı ya da yaratıldığını iddia ettiği meşru müdafaa hakkıyla ABD, normal şartlarda konuşlanmasının zor olduğu bölgelere girebilme imkânı bulmuştur.

ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikalarının oluşma süreçlerinde dış dinamikler olarak bölgesel güçlerin varlığından ve iç dinamikler olarak da diasporaların oluşturduğu lobilerden ve bunlarla bağlantılı sermaye gruplarının baskınlığından ya da think tank denilen düşünce kuruluşlarından bahsedilebilir. ABD, dış politikasını oluştururken karar alma mekanizmalarında yer etmiş olan baskı gruplarını, lobileri, cemaat örgütlenmelerini, sermaye gruplarını, kamuoyunu ve politikacıların görüşlerini, diğer ülke örgütlenmelerini, işbirliklerini ya da karşı oluşumları dikkate almadan herhangi bir politika üretmemekte ve hatta üretememektedir.

ABD, bölge yönelik geliştirmiş olduğu politikalarda, bölgede yer alan başat güçleri de göz önünde bulundurmalıdır. Örneğin Rusya'yı göz ardı mümkün değildir. Rusya'nın merkezi derecede önem taşıması yüzünden ABD, politikalarını Rusya'yı da hesaba katacak şekilde geliştirmektedir. Rusya'nın bölgedeki stratejileri ile ABD'nin genel çıkarları örtüşmemektedir. ABD'nin bölge politikalarına yön veren diğer bir başat güç olarak Çin faktörü de tıpkı Rusya gibi bu alanda ön plana çıkmaktadır. Çin, 1,3 milyara varan nüfus, nükleer güç ve 1,5 milyar dolara yaklaşan gayri safi milli hâsılaya sahiptir. Aynı zamanda yüzde onları aşan ortalama büyüme oranı ile dünyada hatırı sayılır bir konuma gelmiştir. Bu yönleriyle bölgeye yönelik politika üretmeye çalışan herkes için dikkate alınması gereken bir faktördür. ABD'nin bölge politikalarına yön veren diğer bir başat güç olarak İran faktörü de tıpkı Rusya ve Çin gibi bu alanda ön plana çıkmaktadır. İran'ın stratejik konumu zengin enerji rezervleri ve nükleer silah konusundaki üstünlükleri ile göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. ABD'nin bölge politikalarında aynı doğrultuda politikalar geliştirmeleri nedeniyle önemli bir unsur da Türkiye'dir. Türkiye, bölge ülkelerine örnek bir ülke modeli çizmesi açısından da önemlidir. Türkiye, İran Körfezi, Kafkasya ve Orta Asya'daki önemli petrol ve doğal gaz

kaynaklarına yakınlığı ve kaynakları dünya pazarlarına ulaştırma yönünde sunduğu alternatif yollar üzerinde olması bakımından stratejik öneme sahiptir. Türkiye'nin coğrafi olarak bir tarafta Hazar Havzası gibi enerji kaynakları açısından zengin bir bölge ile diğer tarafta Avrupa gibi dev bir pazarın arasında bulunması kendine önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye enerji zengini Hazar Bölgesi ile enerjiye muhtaç Avrupa ülkeleri arasında doğal enerji köprüsü rolü üstlenmek istemektedir. Türkiye 21. yüzyılda, ABD'nin de desteklediği "Doğu-Batı Enerji Koridoru" kapsamında "enerji köprüsü" olma yolunda ilerlemektedir.

ABD Kafkasya ve Orta Asya bölgesine dair geliştirdiği politikaları yürürlüğe koymak için uluslar arası bir meşruiyet zemini de yaratma çabasına ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada sahip olduğu güçle kendisine öncü bir görev biçmeyi ihmal etmemekte ve buna uygun bir dil geliştirmektedir. Öyle ki, SSCB'nin dağılmasının ardından ABD eski dışişleri bakanlarından Strausz Hupe "ABD kendi liderliğini gelecek yüzyılda da devam ettirmeli ve yine kendi liderliği altında dünyayı birleştirmelidir. Birleşik Devletlerin bu hedefini ne kadar kısa sürede başaracağı ve etkili olacağı, hiç kuşkusuz Batı kültürünün devamlılığına ve insanlığın bunu bu şekilde algılamasına bağlıdır" diyerek yayılcı politikalarına kültür taşıyıcısı ve medeniyetleştirici bir görev yüklemeyi ihmal etmemektedirler.

ABD'nin bölgeye yönelik politikası şu şekilde analitik bir çerçeveye oturtulabilir;

- Bölgeye yönelik yatırım yapan ABD şirketlerine destek sağlanması,
- Bölgede kendisine tehdit oluşturabilecek uluslararası yakınlaşmaların önüne geçmek veya bu yakınlaşmaları kontrolü altında tutabilmek,
- Bölgede tek bir siyasi ve askeri güç oluşumunun etki sahasına ve/veya egemenliği altına girmesine engel olmak,
- Bölgede mücadele edebilme yeteneğini koruyabilmek

- Tükenmekte olan enerji kaynaklarına alternatif kaynaklar temin edebilmek,
- 21. yüzyılın en önemli unsurlarından olan enerji ve enerji güvenliği konusunda söz sahibi olabilmek,
- Bölge enerji rezervlerini kontrolü altına alınamasa dahi, enerji nakil hatları üzerinde etkin rol alabilmek,
- Rusya'nın enerji tekeli olma hayallerini yıkmak,
- Rusya ve İran'ın bölge dışı tutulması için bölge ülkeleriyle birlikte, Rusya ve İran'a baskı oluşturmak,
- Böylece Orta Doğudan sonra ikinci stratejik ve zengin enerji kaynakları olan Kafkasya ve Orta Asya da tek başına başat güç olmaktır.

Bu durum 11 Eylül'den önce Rusya üzerinden bölgeyi izleyen bir güç olan ABD'nin, 11 Eylül'ün ardından bölgeye yönelik doğrudan politikalar güden ve müdahil bir tavır sergileyen bir ülke konumuna yükselmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ABD'NİN KAFKASYA VE ORTA ASYA'DAKİ ENERJİ POLİTİKALARI

4.1. Giriş

21. yüzyılda, dünya siyasetini ve devletlerin ekonomi politikasını belirleyecek en önemli unsurların başında enerji konusu gelmektedir. Enerjinin ekonomik çıkarlar yanında devletler için politik faydaları da bulunmaktadır. Bu bağlamda enerji konusunu incelemek sadece ekonomik bir olguyu değil, aynı zamanda sosyo-politik ve askeri argümanları da düşünmemizi gerektirmektedir.

SSCB'nin dağılmasının ardından zengin enerji kaynaklarına sahip Kafkasya ve Orta Asya'nın uluslararası mücadeleye açık bir hal alması küresel ve bölgesel güçleri harekete geçirmiştir.

Gelişen sanayisiyle her geçen gün dışa bağımlı bir ülke olan ABD, enerjinin özellikle petrolün önemini 1973 ve 1979'daki petrol krizlerinde anlamıştır. Söz konusu kısıtlamaların ülke ekonomisine zarar verdiğini ve petrolün kısıtlanması halinde nasıl bir kriz yaşayacağını fark eden ABD, alternatif enerji kaynakları yaratmaya yönelmişlerdir. Bu kapsamda ABD, ispatlanmış rezerv bilgileri dikkate alındığında çok önemli değilmiş gibi görünen Kafkasya ve Orta Asya enerji rezervlerinin, ispatlanmamış veya henüz araştırılmamış rezerv bilgilerinin nerdeyse Orta Doğu ile kıyaslanacak kadar önemli olan bu bölge için enerji politikaları geliştirmektedir.

ABD, bölgedeki enerji kaynaklarının çıkartılmasında ve taşınmasında belirleyici olmak istemektedir. Ayrıca, bölgedeki enerji kaynaklarını uluslararası pazarlara ulaştıracak boru hatlarının bölgede ekonomik etkinlik kurmanın önemli bir aracı olması, ABD için bu hatların hangi ülkelerden

geçeceği sorusunun önemini arttırmaktadır. SSCB döneminde inşa edilen nakil hatlarının tamamı içe yönelimli olması sebebiyle, bu hatlar Rusya kontrolündedir. Bölge ülkeleri için Rusya'dan bağımsız nakil hatlarının faaliyete geçirilmesi çok önemlidir.

ABD, Kafkasya ve Orta Asya bölgesindeki enerji politikalarının önemini göstermek için Haziran 1998'de bölgedeki enerji diplomasisini koordine edecek özel bir danışman tayin etmiştir.¹ Washington yönetimi'nin bölge sorunlarına ilişkin resmi söylemlerinde değişiklik olmuştur. Bölge enerji kaynaklarının enerji güvenliği açısından taşıdığı öneme daha çok vurgu yapılırken, yeni dönemde bizzat bölge ülkelerinin petrol ve doğal gaz sektörlerinin geliştirilmesine ve ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki stratejik çıkarlarının korunmasına önem verilmiş ve politikalarını şu şekilde belirtmiştir:²

- Bölge devletlerinin demokratikleşme ve pazar ekonomisine geçme süreçleri hızlandırılacak ve sağlamlaştırılacak,
- Hazar enerji kaynaklarının güvenliği sağlanacak. Bunun için de Hazar denizi enerji kaynaklarının, Rusya kontrolü olmaksızın farklı güzergâhlardan dünya piyasalarına serbestçe sunulması garanti altına alınacak,
- Bölgesel çatışmalar, barışçı yollarla çözüme kavuşturulacak ve bölge devletlerinin önce kendi aralarında daha sonra da diğer devletler ile entegrasyonu sağlayacak,
- Amerika ve diğer ülke şirketlerinin bölgedeki ticari faaliyetleri desteklenecektir.

ABD'nin bölgede enerji alanında izlemiş olduğu politikalarda Türkiye'nin rolü çok büyüktür. Türkiye ile ABD'nin çıkarları uyuştuğundan önemli iş birlikleri yapmışlardır.

¹ Şatlık Amanov, **ABD'nin Orta Asya Politikaları**, İstanbul, Gökkuşbu Yayinevi, 2007, s.162

² Amanov, **a.g.e.**, s.163

Bu bölüm, yukarıda belirttiğim hususlar ışığında ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya da izlemiş olduğu enerji politikalarını kapsayacaktır.

4.2. ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki Enerji Politikaları'nın Genel Çerçevesi

Dünyanın her yerinde etkisi görülen ve çeşitli stratejiler uygulayan ABD, SSCB'nin dağılmasıyla Kafkaslar ve Hazar Bölgesi'ni de etkisi altına alma politikaları uygulamaktadır. 11 Eylül 2001 olayları ise, dünya ispatlanmış petrol kaynaklarının %65,3'ünü, doğal gaz kaynaklarının %36,1'ini barındıran Orta Doğu kaynaklarına, yıllardır azaltılmaya çalışılan bağımlılığın, daha hızla devreye konulabilmesi çabaları, Kafkasya ve Orta Asya enerji kaynaklarının önemini daha da arttırmış görünmektedir.³ ABD dünyanın en fazla petrol tüketen ülkesidir ve ihtiyaç duyduğu bu enerji kaynağını Ortadoğu'dan temin etmektedir. Zengin rezervlere sahip Hazar Bölgesi'ne de yoğun ilgi göstermektedir.⁴ ABD'nin bölge stratejilerindeki diğer bir dayanak ise; Hazar Bölgesi'nde yeni bağımsızlığa kavuşan ülkeler ile ekonomik ve stratejik işbirliği yaparak hem Rusya'nın yeni yayılcılık politikalarını ve topraklarından geçen ihraç altyapısının hegemonyasını kırmak amacıyla, "çoklu boru hatları" söylemini geliştirmiş,⁵ hem de İran'ın bölge ülkeleri ile canlandırmaya çalıştığı ilişkileri engelleme düşüncesidir.⁶ ABD'nin bir amacı bölgedeki Amerikan şirketlerinin faaliyetlerini kolaylaştırmak ve çıkarlarını korumaktır. Daha 1990'ların başlarından itibaren bölgedeki petrol arama, işletim ve ihraçlarına yönelik kurulan

³ Necdet Pamir, "Orta Asya ve Kafkasya'da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynakları'nın Rolü", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Editör: İdris Bal, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.536

⁴ Necdet Pamir, "Hazar: Pastanın En Cazip Dilimi", **National Geographic-Türkiye**, Subat 2002, s. 24-25

⁵ Pamir, "Orta Asya ve Kafkasya'da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynakları'nın Rolü", s.559

⁶ Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları", (Erişim) <http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon.html>, 25 Ocak 2009

konsorsiyumlarda, Amerikan petrol şirketleri önemli yatırımlar yapmış ve büyük paylara sahip olmuşlardır.⁷

Dolayısıyla ABD, bölgedeki enerji kaynaklarının çıkartılmasında ve taşınmasında belirleyici olmak istemektedir. Ayrıca, bölgedeki enerji kaynaklarını uluslar arası pazarlara ulaştıracak boru hatlarının bölgede ekonomik etkinlik kurmanın önemli bir aracı olması, ABD için bu hatların hangi ülkelerden geçeceği sorusunun önemini arttırmaktadır. Bu nedenle ABD, bölgedeki iki temel rakibi; İran ve Rusya'yı eleyerek enerji kaynaklarının üretimini ve ulaşımını kontrol etmeyi hedeflemektedir.

Bu bağlamda, ABD İran'ı enerji konusunda devre dışı bırakmak için 1995'te İran Dış Petrol Yaptırımları Yasası ve 1996'da İran-Libya Yaptırım Yasası'nı çıkartarak, Amerikan petrol şirketlerinin İran'ı içeren herhangi bir projeye katılmalarını yasaklamıştır.⁸ Ayrıca, bölgenin Rusya'dan bağımsızlaşmasını isteyen ABD, bu amaçla "çoklu boru hatları" politikasını izlemiştir.⁹ Bölge petrolünün birden fazla hatla taşınmasıyla Rus tekelinin kırılmasını hedefleyen ABD, erken üretim petrolü için Bakü-Novorossisk'in yanı sıra Bakü-Supsa'yı ikinci hat olarak benimsemiştir. Ayrıca ABD'nin ana ihraç boru hattında da Rusya ve İran'ı devre dışı bırakmak istemesi, ABD için bölgede Türkiye'nin önemini arttırmıştır. Bu nedenle, ABD Güney Kafkasya'ya yerleşmek ve bölgede etkinliğini arttırmak için Türkiye'nin işbirliğine ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla, bölgeye yönelik politikasını kısa vadeli şirket kârları üzerine kurmayan ABD, diğer alternatif güzergahlara (Bakü-Novorossisk ve Bakü-Supsa) göre daha uzun olan BTC hattını desteklemiştir.¹⁰

Orta Asya konusunda da ABD'nin enerji politikaları, benzer amaçları içermektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte ekonomik ve askeri

⁷ Kerem Aklin, Sabit Atman, "Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri", **İstanbul Ticaret Odası**, İstanbul, 2006, ss. 88-89.

⁸ Şenol Kantarcı, "ABD'nin "İmparatorluk Projesi"ni Gerçekleştirme Düşüncesi Çerçevesinde İran Krizi ve Türkiye", **Türksam**, (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/yazdir820.html>, 22 Nisan 2009

⁹ Saule Baycaunova, "Kazakistan Petrol Ve Gazının Türk Ve Rus Dış Politikalarındaki Yeri Ve Önemi", (Erişim) <http://www.asam.org.tr/temp/temp1101.pdf>, 13 Nisan 2009

¹⁰ Oğan, Kanbulut, **a.g.m.**, s. 38

açından tek süper güç olarak ortaya çıkan ABD, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında terörü önlemek gerekçesiyle Afganistan ve Irak'a asker çıkarmış, Kafkasya bölgesindeki ülkelerin büyük bölümünü etkisi altına almış ve Orta Asya ülkelerinden bazılarında askeri üsler edinmiştir. Böylelikle Rusya'yı güneyden kuşatmış, Çin' e daha da yaklaşmış, Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya bölgesindeki enerji kaynaklarına emniyetli erişim imkânı sağlamıştır.¹¹ ABD, yeni dünya düzeninde liderliğini sürdürmek için gerekli askeri, teknolojik ve ekonomik önlemleri almaya devam etmektedir. Bu önlemlerin ilgili bölgelere düşen payının en önemli boyutunu enerji konusu oluşturmaktadır.¹² Günümüzde ABD'nin süper güç olması nedeniyle küresel stratejilerini de buna uyum olarak şekillendirdiği söylenebilir.

Buna göre ABD, yeni süper güç olarak dünya sisteminin merkezinde olacak ve çatışma yerine işbirliği gelişecek, diktatörlükler yerine demokrasi, insan hakları ve ekonomik uzlaşma süreçleri yaşanacaktır. Ancak 11 Eylül süreci güvenlik kavramını ABD'nin de öncelikleri arasına almıştır. Bu noktada güvenlik kavramı ile enerji arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Güvenlik sadece siyasal ya da askeri anlamda olmak yanında ekonomik olarak da belli bir içeriğe sahiptir.¹³ ABD ekonomik olarak dünya liderliğini sürdürmek ve ekonomik güvenliğini sağlamak için enerjiye (özellikle petrol) özel bir önem vermektedir.

Güvenlik konusunun ABD için ön plana çıkmasının ardından, enerji bölgelerinde de benzeri bir strateji görülmektedir. Örneğin, ABD'nin güvenlik ve enerji politikası bağlamında Afganistan sonrası belirlediği strateji Irak askeri müdahalesidir.¹⁴

Enerji alanında Orta Asya bölgesi, ABD için doğal bir coğrafi ve jeopolitik genişleme platformu haline gelmiştir. Amerikan ulusal çıkarlarını üç

¹¹ Barış Adıbelli, "Asya-Pasifik'te 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-Abd İlişkileri", **Stratejik Analiz**, Ocak 2008, s. 79, (Erişim) <http://www.asam.org.tr/temp/temp579.pdf>, 26 Nisan 2009

¹² Bircan Dokuzlar ve diğerleri, "Çin'in Orta Asya Enerji Politikası", **Avrasya Dosyası**, Cilt 12, Sayı 1, 2006, ss. 299-305.

¹³ Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri " **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, Güz 2004, s.17

¹⁴ Aklin, Atman, **a.g.m.**, ss. 89-95.

grupta değerlendirecek olursak (hayati, önemli ve marjinal çıkarlar), bugün, Orta Asya bölgesi “marjinal” olmaktan çıkarak “önemli” çıkarlar kategorisinde yer almaya başlamıştır. Bölgenin stratejik konumu, zengin enerji kaynakları ve mevcut Amerikan dış politikasının merkezinde yer alan “terörizmle mücadele”nin yürütüldüğü coğrafyaya yakınlığı (ve/veya söz konusu coğrafya ile iç içeliği) gibi faktörler, bölgeyi vazgeçilmez kılmaktadır.¹⁵ Çalışma genelinde de bir milat olarak ifade edilen 11 Eylül 2001’deki terörist saldırısından sonra ABD, Orta Asya’ya yönelik politikalarını oldukça hızlı bir biçimde yeniden yapılandırmış; Afganistan’daki terörle mücadeleyi amaçlayan askeri operasyon doğrultusunda Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’da askeri varlığını tesis etmiştir.¹⁶

Bölgedeki Amerikan politikalarına yönelik uluslar arası ilişkiler uzmanlarının, siyasi, askeri ve sivil kesimlerin ve basının gösterdiği ilgi her geçen gün artmıştır. 11 Eylül olayları ve onun takibinden Afganistan’a yapılan askeri müdahale sonrası ABD, Orta Asya devletleriyle işbirliği ilişkilerini ilk önce ekonomik ve siyasi reformlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu konuya bir örnek olarak, Rusya’nın tekeli tehdit etmeye başlayan BTC Ham Petrol Boru Hattı gösterilebilir.¹⁷

Batının 4 milyar dolar harcadığı bu proje Rusya’nın gücünden tamamen bağımsızdır. Rusya’nın da belirttiği üzere, SSCB’nin dağılmasının ardından alanda cereyan eden “Rusya karşıtı” projeler arasında neredeyse en mühim olanıdır. Kazakistan’ın da 2006’da bu projeye dâhil olması, Rusya’yı en çok şaşırtan mesele olmuştur.¹⁸ Rus Yönetiminin hoşuna gitmeyen diğer bir konu, ABD tarafından desteklenen “Trans-Hazar” Boru

¹⁵ Heinrich Böll Foundation, “Global Energy Strategy”, (Erişim) <http://www.oeko.de/service/ges/files/outline.pdf>, 28 Ocak 2009

¹⁶ Dimitri Trenin, “Üçüncü Kuşak: 21. Yüzyıla Girenken Rus-Amerikan İlişkileri”, **Avrasya Dosyası: Rusya Özel**, Cilt:6, Sayı: 4, Kış 2001 ss. 285-289.

¹⁷ Trenin, **a.g.m.**, ss. 285-289. ; Ertan Efegil, “Türkiye’nin Orta Asya Politikasının Rasyonelitesi Sorunu”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 12, Sayı 1, 2006, ss. 273-281.

¹⁸ İlyas Kamalov, "Rusya'nın Rol Arayışı Ve ABD'yle İlişkileri", **Stratejik Analiz**, Nisan 2007, s.34

Hatları Projesi¹⁹ ve Kazak petrolünün ihracatını öngören “Aktau-Bakü Ham petrol Boru Hattı” oluşumudur.²⁰ Rusya'nın enerji tekeline zarar veren bu projeler, Moskova'da rahatsızlık yaratmaktadır ve ABD ile ilişkilerini etkilemektedir. Bütün bunlara rağmen Rusya, ABD destekli projelere alternatif projelerle karşı koymaya ve böylece Avrasya coğrafyasında hâkimiyetini korumaya çalışmaktadır. ABD gelecekte de bölgedeki varlığını koruyabilmek için, Orta Asyalı devletlerin çeşitli ekonomik sektörlerdeki etkisini artırmak yoluyla, demokrasi ve Pazar ekonomisine geçişini kolaylaştırmakta ve bu hedefi için bu devletlere geniş ölçekli maddi yardımlarda bulunmaktadır. Sadece 2002 yılında ABD'nin bu mali yardımı, beş Orta Asya devleti için 408 milyon dolar civarındadır. 1991 yılından 2000 yılına kadar, Kazakistan'a 1 milyar dolar; Özbekistan'a 600 milyon dolar; Türkmenistan'a 250 milyon dolar; Tacikistan'a 475 milyon dolar; Kırgızistan'a 725 milyon dolara varan yardımlar yapılmıştır.²¹

2002 yılında ABD'nin mali yapısında meydana gelen önemli değişiklikler neticesinde ise, bu ülkenin mali destek listesinde birinci sıraya Özbekistan; ikinci sıraya Tacikistan oturmuştur. ABD'nin pozisyonunu güçlendiren diğer bir hususta, askeri gücüdür. Bölge, kendi üzerinden tüm dünyaya yayılan radikal İslami akımlar, uyuşturucu ve silah ticareti gibi olguların etkisiyle büyük bir gerginlik bölgesi haline gelmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin, gerçekleştirdiği Afganistan Operasyonu'na, Özbekistan, Tacikistan ve diğer Orta Asya Cumhuriyetleri'nde bulunan aşırı dinci grupların güçlenme tehlikesini neden göstermesi, bütün dünyanın gözlerini bu coğrafyaya çevirmiştir.²²

ABD'nin ulusal enerji güvenliği, yeterli ve süreklilik arz eden enerji kaynakları ile sadece ABD'yi desteklemeyi değil aynı zamanda küresel

¹⁹ Necdet Pamir, “Orta Asya ve Kafkasya’da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynakları’nın Rolü”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Editör: İdris Bal, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.543

²⁰ Kamalov, **a.g.m.** s.34

²¹ (Erişim) <http://www.ndu.edu/inss/Strforum/SF195/SF195.pdf>, 11 Mayıs 2008

²² Gökçen Ekici, “Orta Asya Güvenlik Ağrı: Kim, Kimi, Kimden Koruyor?”, **Stratejik Analiz**, Temmuz, 2003. ss. 75-76

ekonomik büyümeyi desteklemesine bağlıdır. Bu yaklaşımda dikkati çeken husus, sadece kendi ekonomisinin değil ABD pazarının ihtiyaç duyduğu diğer ekonomilerinde enerji güvenliğinin sağlanması ihtiyacıdır.²³

Artan bu enerji bağımlılığı aynı zamanda eski Avrupa (Old Europe) olarak adlandırılan geleneksel ortaklarla çıkar çatışmasına dönüşebilecek bir karaktere sahiptir. Bu olay, ABD'nin Trans-Atlantik ilişkilerine yeni bir boyut getirecektir.²⁴ Yakın gelecekte Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, Uluslararası Enerji Ajansı gibi çok uluslu kurumlar vasıtası ile sağlanan uzlaşma zemininin oluşması güçleşebilir. Bu gelişme beraberinde diplomatik ilişkilerde radikal bir değişimi ve enerji kaynaklarının paylaşımında önemli çatışmaları beraberinde getirerek, geleneksel müttefikleri rakip haline dönüştürebilir.²⁵

ABD'nin enerji stratejisi; tek kutuplu yapı özellikleri taşımaya başlayan uluslar arası siyasal sistemin başat aktörü olması, bu konumunu muhafaza edebilmesi ve uluslar arası ilişkilerin tüm boyutlarında belirleyici rolünü sürdürebilmesi ile ilgilidir. Dünya'nın en büyük enerji ithalatçısı olan ABD için, bu kapsamda, enerji arz güvenliğini sağlamak hayati öneme sahiptir. Bu nedenle Orta Asya ve Kafkasya'daki ABD'nin enerji stratejisinin önceliğini, enerji arz güvenliğini sağlamanın araçlarından birisi olan enerji temin noktalarını çeşitlendirmek oluşturmaktadır.²⁶ Bu yaklaşımdan hareketle, tek bir ülke veya bölgeye bağlı kalmamak adına ABD, 57 farklı ülkeden ham petrol ithal etmektedir.²⁷ Bunun doğal sonucu olarak, önümüzdeki yıllarda tüm bu ülkeler enerji arzının güvenliğinin sağlanabilmesi için, ABD'nin ilgi alanına girmektedir. 2020'nin ortalarına kadar tüm dünyadaki petrol

²³ **Study on Energy Supply Security and Geopolitics**, (Erişim)

http://www.clingendael.nl/ciep/events/20040130/CIEP_Final_Report_Main_2004.pdf, 06 Mayıs 2009

²⁴ Nurullah Aydın, "ABD'nin Ve Rusya'nın Yeni Güç Politikaları Ve Türkiye", (Erişim)

http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=103:abdnn-ve-rusyanin-yen-guenc-politkaları-ve-tuerkye&catid=15:stratej&Itemid=36, 22 Mart 2009

²⁵ Robert E. Ebel, **Geopolitics of Energy into the 21st Century**, (Erişim)

http://www.csis.org/media/csis/pubs/0208_sudanebel.pdf, 11 Mayıs 2009

²⁶ Hakkı Soylu, "Enerji Koridoru Olma Yolunda Türkiye İçin Doğal Gazın Önemi", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 10, Ankara, Genelkurmay Basımevi Eylül 2007, s. 10

²⁷ İstanbul Teknik Üniversitesi, **Türkiye'de Enerji ve Geleceği İTÜ Görüşü**, (Erişim) www.energy.itu.edu.tr/iTUOnerileri.pdf, s.27, 14 Nisan 2009

kaynaklarından yapılan arzın yarısına yakınının iç siyasi sorunlardan kaynaklanan istikrarsızlıklar nedeniyle kesintiye uğrayacağı değerlendirilmektedir.²⁸

ABD, geleceğin planlandığı ancak bugünün ihtiyaçlarını da karşılayan bir enerji politikasına sahip olmalıdır. ABD'nin enerji politikasının hedefleri yenilenebilir enerji kaynakları, nükleer enerji ve kömür kullanım oranının artırılması ve enerji iç pazarına kesintisiz enerji arzının sağlanması olarak sıralanabilir. Öngörülere göre, ABD'nin fosil yakıtları kullanım oranı giderek artacaktır. Arz güvenliğinin sağlanması ve enerji bölgelerinde daha etkin için, ABD hükümeti, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı gibi alt yapı projelerine büyük önem vermektedir.²⁹

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü üzere, ABD için enerji konusu sadece ekonomik çıkarlar ile şekillenen bir olgu değildir. Üçüncü bölümde de değinildiği üzere konunun güvenlik ile ilgili de bir boyutu vardır. Bu bağlamda, ABD enerji politikalarının Orta Asya ve Kafkasya boyutunda hem süper güç olma rolünü de sürdürme, hem Rusya'nın tekeline kırma ya da etkinliğini azaltma, hem bölgede rekabet eden Çin, AB gibi güçleri kendi yörüngesinden çıkarmama gibi politikaları benimsemektedir. Bunu yaparken ise, bölgeye yatırımlarını sürdürmekte, enerji plan ve projelerini destekleyip yatırımlarını yapmakta aynı zamanda da askeri, diplomatik girişimlerini de arttırmaktadır. Bu bağlamda, 21. yüzyılın önemli stratejik merkezlerinden olan Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde ABD'nin çok boyutlu bir politik girişimi söz konusudur.

4.3. ABD'nin Enerji Alanındaki Yatırımları

Enerji, en başta küreselleşmenin ve ticaretin itici gücüdür; aynı zamanda çevre ile ilgili sorunların ana kaynağı olarak küresel bir boyut

²⁸ Ebel, a.g.e.

²⁹ Victor, D.G., & Victor, N.M, Axis of Oil?, Foreign Affairs, Vol. 82, no. 2, 2003, s. 61.
www.archives.gov/research/alic/periodicals/selected-journals-contents.html

taşımaktadır.³⁰ Enerji, artık küreselleşme ve kalkınma meselelerinden bağımsız olarak düşünülemez ve günümüzde tamamen siyasal bir güç olarak ele alınmaktadır. ABD'nin de içerisinde bulunduğu sanayileşmiş ülkeler, mevcut küresel enerji sisteminin ana belirleyicileridir. Ayrıca dünyanın mineral ve maden kaynaklarının %70'ini tüketmektedirler.³¹ ABD dünyada üretilen petrolün yaklaşık %25'ini tek başına tüketen bir ülkedir. Halen 75 milyon varil olan tüketiminin 2010'lu yıllarda 95 milyon varile ve 2020'lerde ise 115 milyon varile yükseleceği tahmin edilmektedir.³² Enerji, sanayileşmiş ekonomilerin gücünün ve refahının devamı için vazgeçilmezdir.³³ Yakın gelecekte, dünyanın geri kalan bölgelerinde beklenen hızlı ekonomik gelişmeyle birlikte (özellikle Çin ve Hindistan'da), petrol ve doğal gaz başta olmak üzere enerjiye duyulan ihtiyacın daha da artması beklenmektedir.³⁴

Daha önce değinildiği üzere ABD, Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik enerji politikalarını çok boyutlu olarak şekillendirmektedir. Sadece ekonomik yardım ya da projeler ile değil, bölge ülkelerinde askeri üsler kurarak ya da askeri işbirliği anlaşmaları imzalayarak yatırımlarda bulunmaktadır. ABD'nin özellikle petrol ve doğal gaz boru hatlarına yaptığı yatırımlar ön plana çıkmaktadır.³⁵ Enerji nakil hatlarına yapılan yatırımları kendisine bağlı çok uluslu şirketler aracılığı ile gerçekleştirerek kendi politikalarını desteklemektedir.

ABD'nin enerji politikası, küresel bir boyuta sahiptir;³⁶ Bunun en önemli göstergesi 57 farklı ülkeden enerji ithal etmesidir. Artan küresel arz ve

³⁰ Derya Altunbaş, "Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye'deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış", (Erişim) <http://biibf.comu.edu.tr/daltunbasmakale.pdf>, 12 Mart 2009

³¹ Heinrich Böll Foundation, "Global Energy Strategy", (Erişim) www.boell-latinoamerica.org, 28 Ocak 2009

³² Çağrı Kürşat Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006, s.120

³³ Kubilay Kavak, "Dünyada Ve Türkiye'de Enerji Verimliliği Ve Türk Sanayiinde Enerji Verimliliğinin İncelenmesi", Onaylanmış Uzmanlık Tezi, **Devlet Planlama Teşkilatı**, DPT: 2689, 2005, s.9

³⁴ Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi, **Enerji Ve Doğal Kaynaklar Paneli Raporu**, Tübitak, Ankara, 24 Temmuz 2003, s.23

³⁵ Elşen Resulov, "Hazar Çevresinin Jeopolitik", (Erişim) <http://www.qeribler.com/publ/21-1-0-316>, 23 Nisan 2009

³⁶ Amanov, **a.g.e.**, s.149

kaynakların çeşitliliği bu politikanın temelini oluşturmaktadır. Farklı kaynaklardan dünya enerji piyasasına giriş yapan her ilave enerji (doğal gaz ve petrol) kaynağı, ABD için alternatif bir kaynak oluşturacağından, bu durum enerji güvenliğini de artıracaktır. ABD, kendi enerji güvenliğini ve güçlü ekonomisini uzun yıllar ayakta tutabilmek ve süper güç olarak kalabilmek için dünyanın en önemli petrol ve doğal gaz üreticisi ülkeleriyle yakın işbirliği içerisindeydi.³⁷ Amerikan yönetimleri en çok ülkenin uzun vadeli enerji arz güvenliğinin sağlanması için çaba harcamışlardır. Amerikan ekonomisinin sürekli gelişen sanayisi ile doğrudan bağlantılı olması, ve enerji ithalatına olan bağımlılığının sürekli artması bu konudaki endişeleri daha da artırmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde, ABD'nin özellikle Körfez ülkelerinden ithal ettiği petrol miktarında artış gözlenmiş fakat ABD bu durumdan rahatsızlık duymaktadır.³⁸ Bundan dolayı hem Amerikan hem de dünya enerji talebine cevap verebilecek her türlü kaynak çeşitliliğinin (özellikle Hazar Havzası) ve enerji türünün sağlanması, ABD'nin stratejik hedefi haline getirilmiştir. ABD Enerji Bakanı F. Penny'nin de haklı olarak belirttiği gibi Amerika, petrol ithalatında bir tek kaynağa bağımlı olarak kalmak istememektedir.³⁹

Petrol ihracatçılarının sayısının artması, Körfez bölgesinde oluşabilecek herhangi bir siyasal istikrarsızlık ortamında, bölgeden petrol ithal eden ülkeler için petrol sevkıyatında oluşabilecek kesinti riskini de azaltacaktır. Bu durum, Körfez ülkelerinin ve OPEC'in dünya petrol fiyatlarını belirleme yeteneğini de azaltacaktır.⁴⁰ ABD'nin bu politikaları doğrultusunda, Amerikan şirketleri Kazakistan'daki petrol arama ve üretim faaliyetlerine 1990'larda başlamışlardır.⁴¹ Bu alanda çalışma, yapan Chevron şirketi, 2008 yılına kadar ise 7,2 milyar Amerikan Doları harcayacağını taahhüt etmiştir.⁴²

³⁷ Amanov, **a.g.e.**, s.168

³⁸ Necdet Pamir, "Enerji Politikaları Ve Küresel Gelişmeler", (Erişim) <http://www.asam.org.tr/temp/temp11.pdf>, 22 Nisan 2009

³⁹ Amanov, **a.g.e.**, s.149

⁴⁰ Pamir, **a.g.m.**

⁴¹ Bu saha 1970'li yıllarda açılmış olup tahmini rezervleri 6 – 9 milyar varildir.

⁴² (Erişim) <http://www.chevron.com/news/currentissues/tengiz/>, 02 Mayıs 2009

Aynı şekilde, Türkmenistan'ın da petrol ve doğal gaz sektörlerine yatırım için Amerikan şirketleriyle erken dönemde görüşmelere başladığı bilinmektedir.

Amerikan yönetiminin destekleri, başta Kazakistan ve Türkmenistan olmak üzere, bölge ülkelerindeki Amerikan özel sektörünün konumunu da güçlendirmiştir. Özel sektörün bölgedeki artan varlığı, Washington'a bölgesel siyasi ve ekonomik gelişmelere daha fazla müdahil olma imkânını hazırlamıştır. Ayrıca ABD bölgedeki hedefleri doğrultusunda Orta Asya ülkelerine mali yardımlar da yapmaktaydı.⁴³ Bu yardımlar da iki alt başlığa ayrılıyordu. Özgürlük Desteği Yasası çerçevesinde yapılan yardımları da içeren birinci alt başlık kapsamında, United States Agency for International Development (USAID) ve çeşitli ABD Bakanlık ve ajanslarının çeşitli yardımları bulunmaktaydı.⁴⁴ Bu alt başlık altında yer alan yardımların alanlarını oluşturan konuların başlıcaları şunlardır:

Enerji etkinliği ve Pazar reformu, Çevre politikaları ve Teknolojisi, Demokratik reform, Ekonomik yeniden inşa ve mali reform, Ticaret bilgilendirme hizmetleri; Amerikan ticaret hizmetleri; Ticaret hukuku geliştirme programı; Nükleer reaktörlerin güvenliği; Silahlanmanın önlenmesi girişimleri; Beş Orta Asya ülkesi için bu kapsamda harcanan para miktarı 632.03 milyon dolardı. Kazakistan 311.57 milyon dolarla ilk sırada gelirken bu ülkeyi, 159.87 milyon dolarla Kırgızistan, 106.23 milyon dolarla Özbekistan, 54.36 milyon dolarla Tacikistan ve 50.23 milyon dolarla Türkmenistan izlemekteydi.⁴⁵

İkinci alt başlıkta ise, Özgürlük Desteği Yasası'nın kapsamına girmeyen kalemler yer almaktadır. Bu çerçevede, ABD Savunma Bakanlığı üzerinden verilen Ortaklaşa Tehdit Azaltma Programı (Cooperative Threat Reduction (CTR)) yardımları; Tarım Bakanlığı kanalıyla verilen gıda yardımları; Enerji Bakanlığı üzerinden verilen nükleer enerjinin ve silahların kontrolü konusundaki yardımlar; Dışişleri Bakanlığı'nın Uluslar arası Askerî Değişim ve Eğitim (International Military Exchange and Training (IMET)) ve

⁴³ Erhan, a.g.m.

⁴⁴ Erhan, a.g.m.

⁴⁵ Erhan, a.g.m.

silahsızlanma yardımları yer almaktaydı. Söz konusu yardımları alan Orta Asya ülkeleri arasında 253.72 milyon dolarla Kırgızistan ilk sırada gelirken bu ülkeyi, 230.24 milyon dolarla Kazakistan, 183.47 milyon dolarla Tacikistan, 111.23 milyon dolarla Türkmenistan ve 45.81 milyon dolarla Özbekistan izlemekteydi.⁴⁶

4.4. Mevcut ve Planlanan Nakil Hatlarına ilişkin ABD'nin Politikaları

SSCB'nin dağılmasının ardından, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere Hazar bölgesinde bulunan zengin yer altı kaynakları, tüm dünyanın gözlerini bu bölgeye çevirmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, Rusya'nın yeni kurulan cumhuriyetlerle ilişkisi, İran'ın Hazar bölgesindeki rolü ve enerji kaynaklarının Rusya'nın tekelinden kurtarılarak dünya pazarlarına aktarılması konuları, ABD'nin Hazar politikasını etkileyen temel unsurlar olarak ortaya çıkmıştır. ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'da birinci derecede etkin olabilmek için, Rusya ve mevcut yönetim altındaki İran seçenekleri dışında kalan tüm seçeneklere sıcak baktığı görülmektedir. Pakistan, Hindistan, Çin ve Türkiye çıkarılarını savunan ABD, bu projelerin hayata geçirilmesi için Amerikan petrol şirketlerine mali ve siyasi destek sağlamaktadır.⁴⁷

ABD, Ulusal Güvenlik Kurulu danışmanı başkanlığında çeşitli ilgili kurumların başkan yardımcılarında oluşan bir Komite (The Deputies Committee) kurarak öncelikle mevcut boru hatlarına alternatifler öngören ve konuyu sürekli yakından izleyen bir politika benimsemişlerdir.⁴⁸ ABD'nin Hazar Bölgesi'ne yönelik çıkarları söz konusu olduğunda iki hedef öne çıkmaktadır: Çoklu Boru Hatları'nın oluşturulması ve Doğu-Batı yönünde boru

⁴⁶ Erhan, a.g.m.

⁴⁷ Necdet Özalp, "Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu", **Panorama Dergisi**, Sayı 1, Şubat 2004

⁴⁸ Samir Guliyev, **Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan – ABD İlişkileri**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2004, s. 197

hattı güzergâhlarının tercih edilmesi ile Kuzey-Güney güzergâhı boru hatlarına karşı çıkılması olarak özetlenebilir.⁴⁹

Özellikle Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde Türkiye'nin Rusya ve İran'a karşı Avrasya'da bölgesel bir güç olarak yer alma çabaları, ABD tarafından memnuniyetle karşılanmış ve teşvik edilmiştir,⁵⁰ Bu teşvik, BTC petrol boru hattının desteklenmesi şeklinde de somut bir işbirliğine dönüşmüştür. ABD'nin BTC'ye olan desteğinin gerekçesi politik, ekonomik, teknik ve çevre konularında duyulan hassasiyetlerdendir.

Hazar'ın petrol ve doğal gaz kaynaklarının taşınmasıyla ilgili çeşitli boru hattı projelerine ve altyapı çalışmalarına ilişkin Washington'un tutumu, 1990'ların sonlarına doğru daha da belirginleşmeye başlamıştır. 1998 yılında, ABD yönetimi beş farklı boru hattı projesini desteklediğini resmen açıklamıştır: Tengiz–Novorossiysk, Bakü–Novorossiysk, Bakü–Supsa, Bakü–Tiflis-Ceyhan ve Trans–Hazar Doğal Gaz Boru Hattı.⁵¹ Washington'un Rusya üzerinden transit geçecek boru hattı güzergâhlarını desteklemesinin temel nedeni, ABD'nin Hazar politikasında Rusya karşıtı eğilimin varlığına dair inancın artışıdır.⁵²

Amerika'nın Bakü-Ceyhan'ı desteklemesinin nedenleri birkaç noktada toplanabilir. Bu nedenlerden ilki ABD'nin enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirerek petrolde Ortadoğu'ya olan bağımlılığını azaltma düşüncesidir. Bu nedenlerden bir diğeri ise yeni bağımsızlığına kavuşan Kafkas ülkelerini Rusya'nın hegemonyasından kurtarmaktır. Bu devletler Rusya'nın etki alanı dışındaki ihraç yollarını kullanarak (BTC gibi) hidrokarbon rezervleri için uluslararası piyasa fiyatları üzerinden daha yüksek gelir elde edebileceklerdir. Bu gelir kaynakları da, ABD açısından, yeni devletlerin

⁴⁹ Guliyev, **a.g.k.**, ss. 197-198

⁵⁰ Yakup Beriş, Aslı Gürkan, **Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler, TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu**, (Erişim)

http://www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI-UPDATE2.PDF, 24 Şubat 2009

⁵¹ Amanov, **a.g.e.**, s.167

⁵² Amanov, **a.g.e.**, s.168

Rusya'dan bağımsızlıklarını güçlendirmelerinde etkin olacaktır.⁵³ ABD'nin BTC'yi desteklemesinin bir diğer nedeni de İran'ın bölge üzerindeki etkililiğini engellemek istemesidir.⁵⁴ İşte bu nedenlerden dolayı ABD, petrol politikasında, Rusya ve İran'a karşı dengeleyici bir güç olarak gördüğü Türkiye'nin önerdiği BTC projesini desteklerken, diğer alternatif projeleri de değerlendirerek bir Doğu-Batı enerji koridoru yaratmayı hedeflemektedir.⁵⁵

1990'ların ortalarından itibaren ABD, Hazar'ın enerji kaynaklarının ihracatı için çok yönlü boru hattı projelerinin gerçekleştirilmesi için girişimlere başlamıştır. Bu kapsamda Kazakistan Dışişleri Bakanı K. Tokayev ve Başbakan A. Kajageldi'nin Mart 1995'te Washington'a ziyaretleri sırasında, ABD, Kazakistan'ın diğer ülkelere olan bağımlılığını azaltacak her türlü "alternatif petrol boru hattı projeleri"ni açıkça desteklediğini beyan etmiştir.⁵⁶

ABD'nin bölgeye yönelik seslendirdiği "Çoklu Boru Hatları" politikasıyla da özdeşleşen Türkmenistan-Türkiye hattı, ABD tarafından sıkça yapılan açıklamalara itibar edilirse, ABD yönetiminin desteğini arkasında bulundurmaktadır.

ABD, İran'ı hem de Rusya'yı devre dışı bırakan enerji nakil hattı projeleri üzerinde durarak, çevre ülkelerin bu iki ülkenin egemenliğine girmelerini engellemeye çalışmaktadır. ABD bu politikasını, Türkiye-İran Doğal Gaz Boru Hattı projesine karşı Trans-Hazar projesini destekleyerek somutlaştırmıştır. ABD İran'ı bypass ederek Türkmenistan başlayıp Hazar'ın altından geçip Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ulaşan bu hatta olan desteğini her platformda ifade etmiştir.

⁵³ Selim Kurt, **Türkiye'nin Enerji Tedarik Politikalarının Avrasya Enerji Boru Hattı Projeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Trabzon, Ağustos-2006, s.83

⁵⁴ Güner Özkan, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Kafkasya Faktörü", **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı: 2, Mayıs 2005, s.148

⁵⁵ Kurt, **a.g.k.**, s.83

⁵⁶ Beriş, Gürkan, **a.g.e.**, ss. 16-17

ABD doğal gaz rezervlerine yönelik olarak Şahdeniz'deki doğal gazın Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Erzurum şehrine ulaştırılmasını öngören boru hattını desteklemektedir. Bölgedeki petrol rezervlerin dünya piyasalarına taşınması için sunulan en önemli hatlardan biri de, Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan ve ABD tarafından da desteklenen Bakü-Ceyhan petrol boru hattıdır⁵⁷.

Enerji kaynaklarının pazarlanmasında Washington'un izlediği "alternatif boru hatları" politikası, doğal gaz ihracatını sadece Rusya güzergahından yapabilen Türkmenistan için de benimsenmiştir. ABD, Türkmenistan'dan İran'a çekilecek doğal gaz ve petrol boru hattı projelerine, Türkmen enerji zenginliklerini dünya piyasalarına ulaştıracak daha kısa ve karlı bir güzergâh olmasına rağmen, şiddetle karşı çıkmıştır.⁵⁸ Bunun yerine Washington yönetimi, Türkmenistan ve Pakistan'ın da üzerinde anlaştığı Trans-Afgan boru hattı projesini desteklemiştir. Söz konusu proje, ABD'nin İran'ı "çevreleme" politikasıyla da uyumluluk arz etmektedir.

ABD'nin bölgede mevcut ve plan aşamasındaki nakil hatlarına ilişkin politikaları genel anlamıyla Rusya ve İran'a alternatif nakil hatları inşa etmek ve bölge de stratejik üstünlük kazanmak yönünde gelişmektedir.

4.5. ABD'nin Bölgedeki Enerji Politikalarında Türkiye'nin Rolü

Bilindiği üzere, Türkiye tarihsel olarak önemli bir jeostratejik konumda bulunmaktadır. Türkiye'nin bulunduğu stratejik bölgeye, egemen devletler, sahip olmak için her türlü girişimde bulunmuşlardır. Türkiye, bağımsızlığını yeni kazanan Türk devletleriyle ekonomik ve politik girişimlere başlayan ilk ülkelerden biri olmuştur.⁵⁹ Soğuk Savaş sonrasında, Körfez Savaşı, Balkanlar ve Kafkaslar'daki gelişmeler Türkiye'nin önemini arttırdığını, hatta

⁵⁷ Guliyev, a.g.k., s. 191

⁵⁸ Cavid Veliev, "ABD'nin "Büyük Orta Asya Projesi"", **AZSAM**, (Erişim) <http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=139>, 25 Nisan 2009

⁵⁹ Aklın, Atman, a.g.m., ss. 198-200.

çevre ülkesi olmak yerine, merkez ülkesi haline geldiğini gösterdi. Özellikle Orta Asya ve Kafkasya'da İran etkisinin artma kaygısı, Batının bölgede Türk modelini ortaya atmasına yol açmıştır.⁶⁰ Bu nedenle bazı büyük devletler bağımsız yeni devletlerle ekonomik işbirliğine girmek için Türkiye üzerinden politika yapmak zorunda kalmışlardır. Bu da Türkiye için jeostratejik açıdan önemli bir avantaj olarak ortaya çıkmıştır.

ABD hem Rusya, hem de Çin'i dengelemeye çalışırken 1990 sonrası bağımsız olmuş Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını korumalarını ve güçlenmelerini de istemektedir. Türkiye ise Kafkasya ve Orta Asya'daki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını destekleme bağlamında önemlidir. Bölgeye yakınlığının ötesinde Türkiye'nin bölge ile etnik, dinsel, kültürel-dinsel yakınlıklara da sahip olması ABD'yi Türkiye ile işbirliğine teşvik etti. Türkiye de temelde kültürel ve tarihi sebeplerden dolayı tabii müttefikler olarak gördüğü bu ülkelerin bağımsızlıklarını destekliyordu. Bu ülkelerin bağımsızlıklarının güçlenmesi ile Rusya da sınırlanmış ve etkisi kırılmış olacaktı.⁶¹

Türkiye bölgede sadece petrol ve doğal gaz müşterisi olarak görülmemelidir. Enerji konusundaki güvenliğinin yanı sıra Türkiye aynı zamanda dünyanın önemli petrol ve doğal gaz kaynaklarını taşıyan bir devlet olmuştur. Bu yüzden tuttuğu bölgesel pozisyon giderek önemsenmektedir.⁶² Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum çok önemlidir. Dünyada kilit devlet diye nitelendirilecek bir alanda bulunmaktadır. Özellikle de BTC boru hattının Türkiye üzerinden geçerek dünya pazarlarına taşınması olasılığı bölgenin önemini bir kat daha artırmaktadır.⁶³ Bu yüzden bölgenin önemi arttıkça

⁶⁰ İdris Bal, "Türk Dış Politikası'nın Ana Hatları", **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, İkinci Baskı, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2008, s.683

⁶¹ Bal, "Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Önemi", s.157

⁶² Gamze Güngörmüş Kona, "Kafkasya'da Yeni Gelişmeler ve Türkiye", (Erişim) <http://www.politikadergisi.com/node/334>, 10 Mart 2009

⁶³ Dilek Karakaya, Fatih Koraş, "Enerji Bağlamında Türkiye- Rusya İlişkileri", (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/a411.html>, 13 Mart 2009

Türkiye'nin maruz kaldığı dış baskılar ve çoğulcu dış politikalar artmaktadır. Türkiye yıllardan beri bu sorunla karşı karşıyadır.⁶⁴

Bu değerlendirmelere dayanılarak enerji alanında Türkiye'nin politikalarının, enerji tüketimi konusundan stratejik politikalar geliştirme yönünde ilerlediği söylenebilir. Özellikle Hazar bölgesinin öneminin artması, Rusya'ya bağımlılık ve Ortadoğu ülkelerinin tekeli kırma ve bu ülkelerle yaşanan sorunlar nedeniyle Türkiye, Hazar ve Kafkasya bölgelerine ilişkin siyasal ekonomik ve kültürel politikalarını düşünmeye başlamıştır.⁶⁵ Bu politikalarının temelinde ise küresel enerji politikalarında yerini almak ve stratejik önemi arttırmak gibi amaçlar sıralanabilir.

Ancak bu süreçte belirtilmesi gereken önemli bir konu vardır. Türkiye Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından önüne çıkan fırsatları tam olarak değerlendirememiştir. Öncelikle belirtmelidir ki Türkiye orta büyüklükte bir ülkedir. Uluslar arası ilişkilerde orta büyüklükteki bir ülkenin kapasitesi ve dış politika yetenekleri daha sınırlı olarak tanımlanır. ABD'nin, Orta Asya bölgesindeki enerji kaynaklarının geliştirilmesinin desteklenmesinde, güvenlik, stratejik ve ticari çıkarları bulunmaktadır. Bu bağlamda da Türkiye ve ABD'nin, Orta Asya bölgesindeki çıkarlarının kesiştiği görülmektedir.⁶⁶

Buna rağmen, Türkiye'nin ilgili süreçteki enerji rekabetinden daha fazla yararlanabilecekken, yeterli çabayı gösteremediği görülmüştür. Ülkeler arası rekabette yararlanarak daha fazla çıkar sağlama şansı dururken ve bölge politikalarına etkin bir şekilde eklemlenmesi gerekirken ne yazık ki politikalarını kısa vadeli tutmuştur. Örneğin ABD'nin değişen Orta Asya politikalarına (gerek 11 Eylül öncesi gerekse 11 Eylül sonrası) beklendiği

⁶⁴ Necdet Pamir, "ABD, AB, Rusya ve Çin'in Enerji İhtiyaçları ve Stratejileri", **Sempozyum: Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? (26-27 Ocak 2006)**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2006, ss. 121-123

⁶⁵ Türkiye'nin Enerji Satrancı, **Stratejik Araştırmalar Enstitüsü**, (Erişim) http://www.turksae.com/sql_file/337.pdf, 27 Nisan 2009

⁶⁶ Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde...**, ss. 122-124.

ölçüde dâhil olamamıştır.⁶⁷ 11 Eylül öncesi Türkiye'ye daha fazla umut bağlayan ABD, sonrasında ilgisini daha farklı ülkelere kaydırmış ya da Afganistan'a bizzat kendi yerleşerek tek başına politikalarını uygulamaya çalışmıştır. Önceleri Türkiye'nin öncü bir rol üstlenmesi beklenmiş, sonrasında ABD, Rusya ve İran'ı dengelemek için farklı politikalar uygulasa da, Türkiye bölgede İran'ı dengelemek için önem arz etmektedir.⁶⁸

Örneğin, bölgesel ve global gelişmeleri, kontrol etme, Çin, Rus, İran yakınlaşmasını dengeleme ve Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını korumada Türkiye'nin önemi büyüktür.⁶⁹ ABD'nin bölgeye Türkiye üzerinden girmeyi amaçladığı bir dönemde ABD yönetimi, yüksek maliyetine karşın BTC boru hattı projesine destek vermiştir. BOTAŞ'a 823 milyon dolarlık yardımda bulunulmuş,⁷⁰ bu kurum, boru hattı inşasında teknik, hukuki ve mali konularda uzmanlık desteği sağlanmıştır. Amerikan yönetiminin BTC ve Trans-Hazar projelerine destek vermesinin en önemli nedeni, bu hatların Amerikan yönetimiyle iyi ilişkiler içinde olan ülkelere geçiyor olmasıdır. 1999 sonlarına gelindiğinde Amerika'nın bölge ülkelerine yardımı 2,3 milyar doların üzerinde olmuştur.⁷¹ Ancak zaman içinde bölge politikalarına yeterince eklemelenemeyen Türkiye için, artık bölgede Türk-Rus rekabetinden çok ABD-Rusya rekabetinden söz edilebilmektedir. Zira Türkiye, bölgede önemli bir siyasi kazanım elde edememiş, kazanımlar daha çok ekonomik haneye ait olmuştur. İlginç bir şekilde bölge üzerindeki Türk-Rus rekabeti zamanla iki ülke işbirliğinin sorgulandığı bir zemin yaratmaya başlamış, farklı nedenlerle de olsa her iki ülkenin ortaklaşa çalışıp çalışamayacakları tartışma gündemlerinin baş konularından biri haline gelmiştir. Orta Asya'da egemenliği tek başına elinde tutma mücadelesinde olan ABD yönetimi ise Türkiye ve Rusya arasında yaşanan yakınlaşmayı tedirginlikle karşılamaktadır. Böylesi bir ortaklık bölgedeki Amerikan

⁶⁷ İdris Bal, *Turkey's Relations with the West and the Turkic Republics: The Rise and Fall of the 'Turkish Model'*, Aldershot, Ashgate Publications, 2000, pp. 135-196.

⁶⁸ Bal, "Türk Dış Politikası'nın Ana Hatları", *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, s.692

⁶⁹ Bal, "Türk Dış Politikası'nın Ana Hatları", *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, s.694

⁷⁰ Erhan, **a.g.m.**

⁷¹ Erhan, **a.g.m.**

çıkarlarını tehlikeye atabilecektir. Zira Washington, bir müttefikini kaybetmek istemeyecektir. Aksi takdirde Orta Asya ve Kafkasya'nın denetimi için sağlanan güvenlik kuşağı delinmiş olacaktır.

Son yıllarda, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkaslar üzerindeki önemi giderek artmaktadır. Türkiye, ABD, Rusya ve AB'nin bölgedeki rekabetinin tam ortasındadır.⁷² Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, ABD enerji nakil hatlarında Rusya'nın yörüngesindeki ülkelerden ziyade kendi politikaları ile uyumlu ülkeleri desteklemektedir. Bu nedenle Türkiye, ABD için önemli bir stratejik ortaktır. Enerji nakil hatlarının Rusya'nın egemenliğinden çok Türkiye gibi kendi politikalarına yakın ve bölgede Rusya ile rekabet eden ülkelere geçmesi ABD'nin lehinedir.⁷³ Bu nedenle Orta Asya enerji politikalarında Türkiye'ye ABD desteği söz konusudur. Orta Asya ve Kafkasya enerji politikalarında AB'nin tutumu ile ABD'nin politikalarından biraz daha farklıdır. AB ile üyelik müzakereleri yürüten Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan bazı ülkeler tarafından özellikle desteklenen bir politika söz konusudur. Bu da enerji ve onun nakil hatları konusunda Türkiye'nin gereğinden fazla güçlenmemesi ve Türkiye'ye bu konuda gereğinden fazla bağımlı olunmaması yönünde alınan bir tavidir.⁷⁴ Bu nedenle AB, Türkiye'nin bölgedeki rolüne ilişkin daha soğuk bir yaklaşım sergilemektedir. Başlarda, özellikle Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında hem Avrupa hem de ABD'nin desteği söz konusudur. Gerçekte Türkiye'nin Avrupa, Amerika tarafından desteklenmesindeki neden, bağımsızlıklarını yeni ilan etmiş olan ve sahip oldukları zengin enerji potansiyellerini değerlendirmek isteyen Türk Cumhuriyetler sayesinde geliştirebileceği avantajlardır. Fakat Türk yönetiminin "Adriyatik'ten Çin Seddine Türk Dünyası" ile zihinlere kazınan milliyetçi söylemleri, tutumları zamanla Batı'yı (ABD ve Avrupa'yı), Rusya ve İran'ı tedirgin etmiştir. Bu da Batı'nın Türk modeline desteğini olumsuz yönde etkilemiştir.

⁷² Nasuh Uslu, "Türkiye'nin Orta Asya Ve Kafkasya Politikası Üzerinde Etkili Olabilecek Faktörler", (Erişim) http://strateji.cukurova.edu.tr/TURK_DUNYASI/01.htm, 23 Mart 2009

⁷³ Bal, "Türk Dış Politikası'nın Ana Hatları", **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, s.694

⁷⁴ **AB Enerji Politikası**, (Erişim) <http://www.eic.org.tr/up/download/abenerji.doc>, 26 Nisan 2009

Batı kendi korkuları, beklentileri ve çıkarları için bu Türk modelini ortaya atmışlardı, bu araca ihtiyacı olmadığını anladık sonra bu aracı kullanmaktan vazgeçti.⁷⁵ Batı'nın Türk modelini desteklemekten vazgeçtiğini anladıktan sonra Türk Cumhuriyetleri de Türk modeli hakkında konuşmaktan vazgeçtiler ve onların Türk modeline ve Türkiye'ye de ilgileri mukayeseli olarak azaldı.⁷⁶ Türkiye, deyim yerindeyse bindiği dalı kesmiş ve arkasına aldığı Batı rüzgârını kaybetmiştir. Türk modeline Batı'nın ilgisinin azalmasıyla beraber Türkî Cumhuriyetlerin Türk modeline ilgisi de azalmaya başlamıştır.⁷⁷

4.6. Sonuç

Günümüzde enerji, ülkelerin kalkınma, sanayileşme, şehirleşme süreçlerinde en önemli ve vazgeçilemez kavramlardan biridir. Bu nedenle her ülkenin en temel ekonomik faaliyet alanı olan enerji sektöründe rekabet, verimlilik, teknolojiyi takip etme, aynı zamanda ucuz ve güvenli arz gibi özellikleri sağlayacağı varsayılmaktadır. Bu bağlamda günümüzde büyük ve orta ölçekli hemen her ülkenin kendi enerji politikalarına sahip olduğu söylenebilir. Bu politikalarda ne kadar başarılı oldukları farklı bir tartışma konusunu oluştursa da, bölge içindeki küresel rekabet önemli bir seviyededir. Özellikle ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'ya yaklaşımı ve uyguladığı politikalar bölge geleceği için önemlidir.

Yaşam standartlarının düşük oluşu, ekonomik kalkınmada hızlı adımlar atılamaması Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin günümüzde karşı karşıya olduğu problemlerdir. Günümüzde Orta Asya bölgesinde cereyan eden nüfuz mücadelelerini, çıkar çatışmalarını ve bölgesel dengelerdeki kırılman yapıyı ve ani kaymaları açıklarken birçok unsuru göz önünde bulundurmak gerekir. Bu bölümün genelinde de incelendiği üzere

⁷⁵ İdris Bal, "Orta Asya ve Dış Politika Aracı Olarak Türk Modeli", **Yeni Türkiye**, Yıl:3, Sayı:15, Mayıs-Haziran 1997

⁷⁶ İdris Bal, "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası İçin Türk Cumhuriyetleri'nin Önemi", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.405

⁷⁷ İdris Bal, "Uluslararası Politikada Türk Modelinin Yükselişi ve Düşüşü", **Bilig Dergisi**, 2000, No.14.

ABD'nin bölgeye son derece geniş bir politikalar demetiyle yaklaştığı görülebilir. Dış ticaretten, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) tarafından ülkelere verilen kredilere, eğitimden sanatsal faaliyetlere kadar Orta Asya ve Kafkasya ülkelerini ekonomik ve kültürel anlamda da kendi yanına çekme çabası söz konusudur.

ABD'nin ekonomik olarak enerji gereksinimi yanında bölge zenginliklerinin Rusya, Çin ve İran gibi rakiplerinin eline geçmemesi de kayda değer bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, enerjiye sahip olmak ya da daha fazla pay almak sadece ABD'nin ekonomik çıkarları ile bağlantılı değildir. Aynı zamanda, enerjinin bölüşümü konusunda da ABD'ye yakın ülkelerin ön planda olması amaçlanmaktadır. Çünkü günümüz uluslararası sisteminde enerji bir güç aracıdır. Devletler bu güce sahip olmak ya da en azından rakiplerine kaptırmamak zorundadırlar. Bu bağlamda, ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki enerji politikaları siyasal, ekonomik, askeri ve hatta kültürel unsurlarla belirlenmektedir.

ABD'nin dünyada tek süper güç olarak kalma çabası ve bu çabanın verdiği arayış, etkinliğini yeni nüfuz alanlarına yaymasına neden olmuştur. ABD, bu nüfuzunu siyasal çıkarları doğrultusunda kullanma amacını gütmektedir. Bunların özü ekonomik ve ticari çıkarlardır. Diğer unsurlar ekonomik ve ticari çıkarları pozitif hale getirmenin araçlarıdır. ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik ekonomik ve ticari çıkar algısı ise bu bölgede var olan zengin enerji rezervleridir.

Görüleceği gibi enerji faktörü, Amerikan enerji güvenliğinin bir unsuru olmaktan daha fazlasını ifade etmektedir. Ekonomik refah için esas unsur olan petrol, ABD için diğer hiçbir ülkede olamayacağı kadar stratejiktir. Çünkü bu unsur ABD ekonomisinin ödemeler dengesini ve enflasyonu, ekonomik büyümeyi, hatta Amerikan şirketlerinin içte ve dıştaki yatırım seviyelerini etkilemektedir. ABD firmalarının girdiği alanlarda bu süper gücün siyasal ağırlığının hissedilmemesi mümkün değildir. Bölgede ABD firmalarının önemli

yatırımları bulunmaktadır. Bu yatırımlar bölge ülkeleri için bir istihdam alanı olmakla birlikte, ekonomik kalkınmaları içinde önem arz etmektedirler.

ABD'nin bölge de izlemiş olduğu enerji politikalarında Türkiye'nin önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye, bölge ülkelerine örnek bir ülke modeli çizmesi açısından da önemlidir. Türkiye, İran Körfezi, Kafkasya ve Orta Asya'daki önemli petrol ve doğal gaz kaynaklarına yakınlığı ve kaynakları dünya pazarlarına ulaştırma yönünde sunduğu alternatif yollar üzerinde olması bakımından stratejik öneme sahiptir. Türkiye'nin coğrafi olarak bir tarafta Hazar Havzası gibi enerji kaynakları açısından zengin bir bölge ile diğer tarafta Avrupa gibi dev bir pazarın arasında bulunması, ülkeyi ABD için önemli kılmaktadır. ABD'nin de desteklediği "Doğu-Batı Enerji Koridoru" kapsamında Türkiye 21. yüzyılda "enerji köprüsü" olma yolunda ilerlemektedir.

Kafkasya ve Orta Asya enerji kaynakları ABD için bir hammadde kaynağı olarak görülmesi pek mümkün değildir. Bölge enerji kaynak kaynakları, ABD enerji talebine ancak dolaylı ve sınırlı bir etkide bulunabilecektir.⁷⁸

⁷⁸ Amanov, a.g.e., s.163

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber, dünyanın nasıl şekilleneceğine dair tartışmalarda, öne çıkan ilk görüş dünyanın daha sorunsuz ve barışçı bir sürece girdiği olmuştur. Ancak, kısa sürede ortaya çıkan bölgesel ve etnik temelli çatışmalar, bu iyimserliğin ortadan kalkmasına yol açmıştır.

Günümüz uluslararası sistemini, siyasi, askeri, ekonomik ve teknolojik açılardan tek düzeyde ele almak mümkün değildir. Askeri ve siyasi açıdan ABD'nin üstünlüğünün tartışılmayacağı sistemde, ekonomik ve teknolojik parametreler açısından durum farklı olup, çok kutuplu bir yapı varlığını sürdürmektedir. Özellikle AB ülkeleri, Japonya ve Çin, ekonomik olarak ABD karşısında sistemde diğer güçler olarak yerlerini almışlardır. Günümüz uluslararası sisteminde büyük güçlerin rekabetleri farklı coğrafya ve konular üzerinde sürmektedir. Bu coğrafyalardan belki de en önemli ikisi Kafkasya ve Orta Asya'dır. Bu bölgeler hem stratejik konumları, hem birbirleri ile rekabet eden büyük güçlere coğrafi yakınlıkları ve sahip oldukları enerji kaynakları ile ön plana çıkmışlardır.

Orta Asya ve Kafkasya'nın ön plana çıkma süreci, 1990'ların başlarında iki kutuplu dünya düzeninin yıkılması, uluslararası ilişkilerde küresel ve bölgesel ölçeklerde köklü niteliksel değişimlerle olmuştur. Bu yeni bölge, kısa zamanda, Rusya, Çin, Türkiye, İran, Pakistan ve Hindistan gibi komşu ülkelerin yanı sıra uluslararası ilişkilerdeki diğer küresel aktörlerin de çıkarlarının çatıştığı bir alan ve dış politika uygulamalarının bir "nesnesi" haline gelmiştir. Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinin uluslararası ilişkiler ağı içindeki karakterine ve dinamiğine en çok etki eden ülkelerden biri, mevcut küresel sistemdeki siyasi, ekonomik ve askeri ağırlığı dikkate alındığında, ABD'dir.

ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri, SSCB'nin dağılmasıyla bölge ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuştukları 1990'lı yılların başlarına kadar uzanmaktadır. İlişkilerde ekonomik ve askeri yardımlar ön

planda olmasına rağmen, 1990'lı yılların başlarındaki ilişkileri, “sınırlı” ve “tutarsız” olarak tanımlamak mümkündür. ABD, bağımsızlıklarının sonraki on yılında Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile farklı düzey ve yoğunlukta ilişkilerini geliştirmesine rağmen, bölge, coğrafi konumu, karasal açıdan “kapalı” ve Amerikan çıkarlarından “uzak” oluşu nedeniyle Washington’un öncelikleri arasında yer almamıştır.

Esasen, ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik dış politikasının arkasındaki nedenler oldukça karmaşıktır ve ciddi jeopolitik, askeri, siyasi ve ekonomik boyutlara sahiptir. Bölgelerin stratejik konumları, Hazar Havzası'ndaki zengin enerji kaynakları ve mevcut Amerikan dış politikasının merkezinde yer alan “terörizmle mücadele”nin yürütüldüğü coğrafyaya yakınlığı (ve/veya söz konusu coğrafya ile iç içeliği) göz önüne alındığında, bölgenin ABD için vazgeçilmezliği daha iyi anlaşılacaktır. 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Washington'a küresel düzeyde daha önce sahip olmadığı bir güç ve hareket özgürlüğü sağlamıştır. Bunun Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetleri açısından en önemli sonucu ise, bölge ülkelerinin uluslararası ilişkilerini çeşitlendirme bağlamında yeni ufuklar ve açılımlar sağlamış olmasıdır. Washington yönetimi, söz konusu cumhuriyetlerin uluslararası sisteme sağlıklı bir şekilde entegrasyonu için önemli girişimlerde bulunmuştur.

ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya bölgelerindeki politikalarını; Bölge ülkelerinin ülke bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak, bölge ülkelerinde insan haklarına saygılı, özgürlükçü, liberal ve demokratik yönetimlerin oluşmasını desteklemek, Avrupa eksenli güvenlik kuruluşları ile işbirliği yapmalarını teşvik etmek ve bölgede özellikle kendisine rakip olabilecek siyasi, ekonomik veya askeri bir mutlak hâkimiyetin kurulmasının önüne geçmek şeklinde sıralanabilir. Bu politikalarının temelini, gelişen sanayisi için ihtiyaç duyduğu, uluslararası güç olmasında en önemli ve 21. yüzyılın en önemli unsuru olan “enerji” oluşturmaktadır. Kendi ve Kuzey Denizi'ndeki karbonhidrat rezervlerinin tükenmeye yüz tutması, Orta Doğu da yaşanan krizler ve

kendisine rakip olma yolunda ilerleyen Rusya'nın enerji alanındaki tekel olma çabaları, ABD'nin bölge politikalarının enerji odaklı olmasının en önemli etkenleridir.

ABD'nin 11 Eylül sonrasında dış politikasının farklı bir kanala girdiği ve bu doğrultuda kendisine bir hareket alanı yaratmaya çalıştığı söylenebilir. 11 Eylül saldırısı, ABD'nin söz konusu bölgede "yapmak isteyip de yapamadığı bazı uygulamalar" için son derece uygun bir ortam sağlamıştır. Yeni dönemde, Washington'un Orta Asya'daki ulusal güvenlik çıkarları da büyük bir değişim geçirmiştir.

ABD'nin, Orta Asya'daki beş cumhuriyetle ilişkilerini daha da geliştirmesinin ve uzun vadeli refah ve istikrar için gerekli siyasal ve ekonomik reform önlemlerinin alınmasına yardım etmesinin kendi ulusal çıkarları açısından önemli olduğu görülmüştür. Öte yandan, günümüze kadarki Amerikan yönetimlerinin izlediği politikalar, uluslararası ilişkilerde Orta Asya alt sisteminin oluşumuna ve pekişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Washington'un Orta Asya politikasını formüle ederek aktif bir şekilde uygulaması, hem bölge ülkelerinin uluslararası ilişkilerinin çeşitlenmesine ve dış politikadaki manevra alanlarının genişlemesine katkıda bulunmakta, hem de bölge ülkelerinin dünya siyasetinin bağımsız aktörleri olarak ortaya çıkışlarını hızlandırmaktadır.

Irak savaşı ve Afganistan müdahalesi ile bölgeye yerleşen ABD'nin bölge politikaları ve enerji yaklaşımı Rusya, İran ve Çin üçlüsü tarafından eleştirilmekte ve hatta engellenmeye çalışılmaktadır. Bu süreçte yeterince destek görmeyen ABD, müttefikleri olan AB ülkelerinden de yeterince yardım ya da politik destek görememektedir.

Bu durumun en önemli nedenlerinden biri ise, Bush döneminde sergilenen sert dış politika yöntemidir. ABD'nin tek süper güç olma rolünü, hem prestij hem de askeri ve ekonomik olarak harcaması söz konusu olmuştur. Birleşmiş Milletler'in ve dünya kamuoyunun tüm karşı çıkışına

rağmen gerektiğinde uluslararası hukuku yok sayarcasına bir tavır sergileyerek Irak'ı işgal etmesi, bölge ülkelerinde bir tedirginliğin yanı sıra ABD'ye karşı güvensizliğe de neden olmuştur. Bu güvensizlik neticesinde bölge ülkeleri ABD dışında başka güç odakları ile ilişkiler kurmak yoluna gidebilir görünmektedir. Uluslararası ilişkilerdeki hakkaniyet olgusunu dikkate almama gibi nedenlerle de bölge politikaları olumsuz etkilenmiştir. Bir anlamda Irak'ta sergilenen tavır sonrası ABD'nin içine düştüğü durum Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında da tekrarlanabilir nitelikte görünmektedir.

ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya enerji politikalarını değerlendirdiğimiz bu çalışmada genel anlamda önerilerimiz şu şekilde özetlenebilir.

- ABD'nin 11 Eylül sonrası değişen politikaları sonucu, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin ABD'ye olan tutumu her geçen gün olumsuz gelişmekte ve bölgedeki diğer güç dengelerine ilgileri kaymaktadır. ABD bu imajını toparlamalı ülkelere vaat etmiş olduğu demokrasi, özgürlük vaatlerini yerine getirmelidir.
- Enerji kaynakları üzerine yatırımlarını arttırmalı, Rusya üzerinden geçecek planlı nakil hatlarını kontrol altına almalıdır.
- Siyasal açıdan Batılı bir mekanizmaya sahip olan Türkiye diğer ülkelere örnek gösterilmeye devam edilmelidir. Türkiye özellikle İran'da gelişen demokrasi ile karşılaştırıldığında demokratik bir yönetime sahiptir. ABD bu coğrafyadaki dış politika hedeflerine ulaşabilmek için bölgeyle tarihsel bağları sağlam olan bir Türkiye ile iş birliğine gitmelidir.
- Bölge ülkelerindeki enerji nakil hatlarının Türkiye üzerinden geçmesi, Rusya üzerinden geçen nakil hatlarına önemli bir alternatif yaratacağından Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir.
- Orta Asya ülkelerinin ekonomik istikrar ve güvenlik için hala Batı ile birlikte hareket etmeye gereksinimleri vardır. Her ne kadar özellikle

askeri açıdan bölgede güç kaybına uğramış olsa da, ABD yeni açılımlar ortaya koyarak Orta Asya'daki konumunu sağlamlaştırma konusunda geç kalmış değildir.

- Avrasyacılık ideolojisini taşıyan BDT'nin kurucu gücü Rusya, Çin ile güçlü bir ittifak geliştirerek, aralarına Orta Asya'nın üç ülkesini (Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan) ve Tacikistan'ı alarak ŞİÖ'nü oluşturmuştur. Bu koalisyon, ABD'ye meydan okuyarak, Avrasya'nın zenginliklerinin Avrasya'nın yerli ulusları arasında paylaşılması gerektiği söylemine dair bir dil inşa etmeye başlamıştır. ABD bu gelişmeleri göz önünde bulundurmalı ve bölge politikasında bu bağlamda bir değişikliğe gitmelidir.

Küresel güçler, Rusya, Çin ve İran'ın bölgedeki politikaları, Washington'u bölgede etkin bir şekilde var olmaya zorlamaktadır. Pakistan'da ortaya çıkabilecek iç siyasi kriz veya Afganistan'da yeniden alevlenecek bir iç savaş, ABD'nin Orta Asya ülkelerindeki askeri varlığını genişletmesine zemin hazırlayabilir. Sadece Afganistan'daki varlığı bile Avrasya enerji hatlarına açılan ve onları kontrol etmesini sağlayabilecek bir kapı niteliğine bürünmüşken elde edeceği bu yeni üsler ABD'ye çok büyük avantajlar kazandıracaktır. Askeri açıdan başarısızlığa uğramış olsa da Afganistan'da istikrarın sağlanmasıyla bölge ülkelerinin güvenini kazanabilir ve ŞİÖ ile güçlü bir oluşumun içine giren ülkeleri kendi tarafına dahi çekebilir. Bu doğrultuda enerji politikalarına kendi çıkarları doğrultusunda yön verebilir.

ABD'nin farklı bölgelere yönelik politikaları bazen birbirine ters düşebilmektedir. Örneğin, ABD'nin İran'ı çevreleme politikası Orta Asya ülkelerini birçok alternatif boru hattı, ulaşım ve haberleşme açısından mahrum bırakmaktadır. Bu açıdan ABD'nin Orta Asya'daki enerjiye dayalı stratejik ve güvenlik çıkarları, ekonomik çıkarlarından daha fazla önem taşımaktadır. Ayrıca İran'a karşı bu zamana kadar gerçekleştirmiş olduğu kutuplaşma politikası, bölgedeki Rus nüfuzunun da artmasına neden olabilir; yani Orta Asya ülkelerinin Rusya'ya bağımlılığını arttırabilir. Yine dini radikalizmden

aşırı korku, Rusya'nın bölgeye geri dönüşünün daha az tehlikeli bir gelişme olarak değerlendirilmesine yol açabilir. O halde ABD, enerji politikaları için bir seçim yapmak durumundadır. Ya İran ile ilişkileri bu seviyede tutarak yoluna devam edecek ya da İran ile Türkiye üzerinden de olsa ilişkilerini ilerletecektir. Belirtilen tüm bu hususlar ABD'nin enerji politikalarında yeni açılımlar yapmasını gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

AKLİN, Kerem; ATMAN, Sabit; "Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açıdan Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri", **İstanbul Ticaret Odası**, İstanbul, 2006, s. 88.

ALTINBAŞ, Deniz; "Avrupa, Enerji'de Rusya'ya Bağımlılığını Kırmaya Çalışıyor", **Stratejik Analiz Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Ankara, Haziran 2006, s. 34.

AMANOV, Şatlık; **Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları**, İstanbul, Gökkuşbu Yayinevi, 2007.

ARAS, Osman; **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, İstanbul, Der Yayinevi, Eylül 2001.

ARAS, Osman; "Yaşanan Yeni Süreçte Avrasya Enerji Kaynaklarının Yeri ve Önemi", **2023 Dergisi**, Sayı 6, Ekim 2001, s. 24

ARI, Tayyar; **Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Yayinevi, 2000.

ARI, Tayyar; "ABD'de Lobiciliğin Dış Politikaya Etkisi ve Türk Lobisi", **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 2, 2005, s. 11.

BAL, İdris; **ABD Politikaları ve Türkiye**, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2008.

BAL, İdris; **Turkey's Relations with the West and the Turkic Republics: The Rise and Fall of the 'Turkish Model'**, Aldershot, Ashgate Publications, 2000.

BAL, İdris; **Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2005.

BAL, İdris; **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006.

BAL, İdris; "Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Önemi", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.153

BAL, İdris; SELAMOĞLU, Ayfer; "Büyük Ortadoğu Projesi: ABD, AB, Türkiye ve Bölge", Editör: İdris Bal , **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.187

BAL, İdris; "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası İçin Türk Cumhuriyetleri'nin Önemi", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.405

BAL, İdris; "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç mı?", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.636

BAL, İdris; "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç mı?", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.645

BAL, İdris; **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001.

BAL, İdris; "Türk Dış Politikası'nın Ana Hatları", **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, İkinci baskı, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2008, s.683

BAL, İdris; "Uluslararası Politikada Türk Modelinin Yükselişi ve Düşüşü", **Bilig Dergisi**, 2000, No.14.

BAL, İdris; "Orta Asya ve Dış Politika Aracı Olarak Türk Modeli", **Yeni Türkiye**, Yıl:3, Sayı:15, Mayıs-Haziran 1997

BAYCAUNOVA, Saule; "SSCB Sonrası Orta Asya'da Entegrasyon Arayışları: Olumlu ve Olumsuz Faktörler", **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 3, Sayı 25, Mayıs 2002, s. 83-94.

BERKOK, İsmail; **Tarihte Kafkasya**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958.

BREZİNSKY, Zbigniew; **Büyük Satranç Tahtası**, Çev: Yelda Türedi, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2005.

BİLGİN, Mert; **Enerji Savaşları**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

BİRSEL, Haktan; "Avrasya Enerji Kaynaklarında Sınırsız ve Kontrolsüz Hakimiyet", **2023 Dergisi**, Sayı: 75, 18 Ağustos 2008.

BİRSEL, Haktan; **Eski Dünyanın Karanlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2006.

BİRSEL, Haktan; **Gizli Çember Ve Özbekistan**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Eylül-2005.

BİRSEL, Haktan; "Hazar Enerji Havzasının Dünya Hakimiyeti Mücadelesindeki Rolü", **2023 Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı:53, 15 Eylül 2005, s. 18

BP: Statistical Review of World Energy 2005

BP: Statistical Review of World Energy 2006

BP: Statistical Review of World Energy 2008

CLAWSON, Patric; "Enerji Güvenliği, İnan K6rfezi ve Hazar Havzası", **Stratejik Analiz**, Cilt 1, No 2, Haziran 2000, s. 71-75.

ÇOMAK, Hasret; "21'inci Yüzyılda Şanghai İşbirliği Teşkilatı'nın Yeni Yönelimleri ve Türkiye ile Yeni İşbirliği Yaklaşımları", **Stratejik Öngörü**, Sayı 5, 2005, s. 19-25.

DAVUTOĞLU, Ahmet; **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.

DOKUZLAR, Bircan; ve diğerleri, "Çin'in Orta Asya Enerji Politikası", **Avrasya Dosyası**, Cilt 12, Sayı 1, 2006, s. 299-305.

EFEĞİL, Ertan; "Türkiye'nin Orta Asya Politikasının Rasyonalitesi Sorunu", **Avrasya Dosyası**, Cilt 12, Sayı 1, 2006, s. 273-281.

EFEĞİL, Ertan; "Washington'un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 2, Yaz 2000, s. 189.

EKİCİ, Gökçen; "Orta Asya Güvenlik Ağı: Kim, Kimi, Kimden Koruyor?", **Stratejik Analiz**, Temmuz, 2003. s. 75-76.

EKREM, Erkin; "Uçak Gemisinin Çin'i Mini Stratejisindeki Yeri", **Stratejik Analiz**, Sayı 10, Şubat 2001, s. 56.

ERHAN, Çağrı; "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri " **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, Güz 2004, s.17.

EROL, Mehmet Seyfettin; "Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül", **Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği**, Haz.: Ertan Efeğil, Elif H. Kılıçbeyli, Pınar Akçalı, İstanbul, Gündoğdu Yayınları, 2004, s. 204–207.

GRAY, Colin S.; SLOAN, Geoffrey; **Geopolitics Geography and Strategy**, London, Frank Cass, Kasım 1999.

GULİYEV, Samir; **Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan – ABD İlişkileri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s. 122.

GÜRSOY-NASKALİ, Emine; ŞAHİN, Erdal; **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem-Hollanda, SOTA Yayınları, 2002.

HUNTINGTON, Samuel P.; "Why International Primacy Matters", **International Security**, Bahar 1993, s. 83. Akt. Mehmet Seyfettin Erol, Çiğdem Tunç, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya" **Avrasya Dosyası**, Sayı 3, Cilt 9, Sonbahar- 2003, s. 6.

İLHAN, Suat; **Jeopolitik Duyarlılık**, Ankara, TTK Basımevi, 1989.

JAMİLLİ, Elnur; **ABD'nin Güney Kafkasya Politikası (1991-2001)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 70.

KADALOĞLU, Aydan; "ABD'de Lobi ve Lobcilik", **Avrasya Dosyası**, Cilt 1, Kış 1994, s. 30-32.

Kamalov, İlyas "Rusya'nın Rol Arayışı Ve ABD'yle İlişkileri", **Stratejik Analiz**, Nisan 2007, s.34.

KANBOLAT, Hasan "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası Ve Çeçenistan Savaşı", **Avrasya Dosyası Rusya özel**, Cilt 6, Sayı 4, Kış 2001, s. 173.

KANTARCI, Hakan; **Kısaçtaki Bölge Kafkasya**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Temmuz 2006.

KARADAĞ, Raif; **Petrol Fırtınası**, İstanbul, Divan Yayınları, 1990.

KAVAK, Kubilay; "Dünyada Ve Türkiye'de Enerji Verimliliği Ve Türk Sanayiinde Enerji Verimliliğinin İncelenmesi", Onaylanmış Uzmanlık Tezi, **Devlet Planlama Teşkilatı**, Yayın No: DPT: 2689, 2005, s.9.

KURT, Selim; **Türkiye'nin Enerji Tedarik Politikalarının Avrasya Enerji Boru Hattı Projeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı, TRABZON, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü'nce Bilim Uzmanı (Uluslararası İlişkiler) Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez, AĞUSTOS 2006, s. 110.

KIZILKAYA Engin; "Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeoekonomik Mücadele", **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 9, 2003, s. 200-201.

LAÇİNER, Sedat; ÖZERTEM, Hasan Selim; "Hazar Enerji Kaynakları: Enerji-Siyaset İlişkisi Ve Türkiye", **Orta Asya Kafkasya Güç Politikası**, Der: M.Turgut Demirtepe, Ankara, USAK Yayınları, Nisan 2008.

MACKINDER, Halford; The Geographical Pivot of History, **The Geographical Journal**, Vol. 170, 2004, s.434 (Akt. İhsan Bakar, **Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus Yönelişleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s. 12.

MACMİLLAN, Palgrave; **Economics of Planning**, Springer Netherlands, 2003.

NAUSHABAYEVA, Assem; **Azerbaycan ve Kazakistan Petrolleri ve Bölgesel Politikaya Etkisi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı: Ankara, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 1999, s. 99.

NİCHOL, Jim; **Central Asia's New States: Political Developments and Implications for U.S. Interests, December 19**, 1996.

OĞAN, Gökçen; "Çin'in Orta Asya'da Nüfuzu Artıyor", **Stratejik Analiz Dergisi**, ASAM Yayınevi, Cilt 6, Sayı 66, Ekim 2005, s. 17.

OĞAN, Gökçen; "Orta Asya'nın Geleceği: İç ve Dış Etkenlerin Analizi", **Stratejik Öngörü 2023: Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye ve Dünya**, Ankara, ASAM Yayınları, 9-13 Ekim 2006, s. 265.

OĞAN, Sinan; KANBOLAT, Hasan; "Kafkasya Terazisi'nde Yeni Dengeler: Putin'in Azerbaycan Ziyareti", **Stratejik Analiz**, Cilt 1, Sayı 10, Şubat 2001, s. 34-37.

ÖĞDÜR, İsa; "Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Bütünleşme ve İran'ın Bölge Politikası", **Stratejik Öngörü**, TASAM Yayınları, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 2004, s. 94.

ÖZALP, Necdet "Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu", **Panorama Dergisi**, Sayı 1, Şubat 2004, s.1.

ÖZDAĞ, Muzaffer; **Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine**, Ankara, Asam Yayınları, 2001.

ÖZDEMİR, Yavuz; **Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın Enerji Potansiyelleri ve Politikaları**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 102.

ÖZEY, Ramazan; **Dünya Hâkimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi**, İstanbul, Marifet Yayınları, Nisan 2000.

ÖZİĞCİ, Yunus Emre; "Jeopolitik Determinizm Ve Abd Dış Politikası", **Avrasya Dosyası**, Sayı 4, Kış 2004, s. 83.

ÖZKAN, Güner; "Türk-Amerikan İlişkilerinde Kafkasya Faktörü", **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 2, ASAM Yayınları, 2005, s. 139-140.

PALA, Cenk; "Hazar Boru Hatları, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi ve Türkiye", **Avrasya Dosyası**, Cilt 7, Sayı 4, Kış, 2001, s. 231.

PALA, Cenk; "Hazar Boru Hatları, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi ve Türkiye", **Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel**, Cilt 7, Sayı 4, Kış, 2001-2002, s. 233.

PALA, Cenk; "21. Yüzyıl Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal Gazın Yeri ve Önemi: 'Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye' ", **Avrasya Dosyası**, Cilt 9, Sayı 1, Bahar 2003, s. 23.

PAMİR, Necdet; "ABD, AB, Rusya ve Çin'in Enerji İhtiyaçları ve Stratejileri", **SEMPOZYUM: Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? (26-27 Ocak 2006)**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2006.121-123.

PAMİR, Necdet; "Hazar: Pastanın En Cazip Dilimi", National Geographic-Türkiye, Subat 2002.

PAMİR, Necdet; Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkileri, **Türkiye'nin Çevresindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Güvenlik Politikalarına Etkileri Panel Bildirileri**, İstanbul, 2006, s. 14.

PAMİR, Necdet; "Orta Asya ve Kafkasya'da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynakları'nın Rolü", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Editör: İdris Bal, Üçüncü Baskı, Ankara, Ankara Global Araştırmalar Merkezi (AGAM), 2006, s.405

PARLAR, Suat; **Barbarlığın Kaynağı Petrol**, İstanbul, Anka Yayınları, 2004.

RASHİD, Ahmed; **Taliban: The Story of the Afghan Warlords**, London, 2001, 161-162.

SANDIKLI, Atilla; "ABD'nin Dış Politikası, Güvenlik Stratejisi ve Büyük Orta Doğu Projesi", **Stratejik Öngörü**, Sayı 2, Yaz 2004, s. 4-19.

SAM, Rıza; "Yeni Dünya Düzeninde Denge Arayışları, Çatışan Dengeler ve Türkiye'nin Politik Açmazları", **Stratejik Araştırmalar Dergisi Beykent Üniversitesi**, Sayı 1, İstanbul, 2008, s.3.

SELÇUK, Nevin; "Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Enerji İhtiyacı Açısından İzleyeceği Politika Ne Olmalıdır?", **SEMPOZYOM: Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? (26-27 Ocak 2006)**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2006.

SEZGİN, Mahmut N. "Güney Kafkasya'da Ulaştırma ve Jeostrateji", **Stratejik Analiz**, Cilt 2, No 25, Mayıs 2002, s. 48.

SOYLU, Hakkı "Enerji Koridoru Olma Yolunda Türkiye İçin Doğal Gazın Önemi", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 10, Ankara, Genelkurmay Basımevi Eylül 2007, s. 10.

SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Değişen Dünya ve Türkiye**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1995.

SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Beta Yayınları, 1991.

TAŞDEMİR, Tekin; **Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar**, 1.Baskı, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Mayıs 2005.

TRENİN, Dimitri; "Üçüncü Kuşak: 21. Yüzyıla Girerken Rus-Amerikan İlişkileri", **Avrasya Dosyası: Rusya Özel**, Cilt:6, Sayı: 4, Kış 2001 s. 285-289.

ULUĞBAY, Hikmet; **İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik**, Ankara, Ayraç Yayınevi, Şubat 2008.

ÜRÜN, Gökhan; "Petrol Piyasalarının Yapısı, Petrolün Etkileşim Ağları ve petrol Şirketleri Arasındaki Rekabet Ortamı", **Avrasya Dosyası: Enerji Özel**, Cilt:9, Sayı:1, Bahar, 2003, s. 111-112.

ÜŞÜMEZSOY, Şener; ŞEN, Şamil; **Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2003.

Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi, **Enerji Ve Doğal Kaynaklar Paneli Raporu**, Tübitak, Ankara, 24 TEMMUZ 2003, s.23.

VURAL, Zeliha; **Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Uluslar Arası Politikadaki Yeri ve Türkiye'ye Etkisi**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, , Ankara, 2006, s. 5.

YANAR, Savaş; **Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç; Kafkasya**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2002.

YERGIN, Daniel; **Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, (Çev: Kamuran Tuncay), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003, ss. 24-50.

YILDIRIM, Gökhan; **Kafkasya, Hazar Petrolleri ve Doğal gazları ile ilgili Projelerin Mevcut Durumları ve Türk Ekonomisine Etkileri**, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 2000.

YÜCE, Çağrı Kürşat; **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006.

YÜCE, Çağrı Kürşat; " Hazar Enerji Kaynaklarının Türk Cumhuriyetleri İçin Önemi ve Bölgedeki Yeni Büyük Oyun", **Stratejik Araştırmalar Dergisi Beykent Üniversitesi**, Sayı 1, İstanbul, 2008, s.175.

İNTERNET ERİŞİMLERİ

ADIBELLİ, Barış; "Asya-Pasifik'te 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-Abd İlişkileri", **Stratejik Analiz**, Ocak 2008, s. 79, (Erişim) <http://www.asam.org.tr/temp/temp579.pdf>, 26 Nisan 2009.

AKDEVELİOĞLU, Atay; "İran'ın Orta Asya, Afganistan Ve Azerbaycan Politikası", **Stradigma**, Kasım 2003, Sayı:10, (Erişim) http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html, 11 Mart 2009.

ALTUNBAŞ, Derya; "Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye'deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış", (Erişim) <http://biibf.comu.edu.tr/daltunbasmakale.pdf>, 12 Mart 2009.

A National Security Strategy for a New Century, Washington D.C., The White House, October 1998, p. 39-41, (Erişim) <http://www.fas.org/man/docs/nssr-98.pdf>, 10 Mayıs 2009.

AB Enerji Politikası, (Erişim) <http://www.eic.org.tr/up/download/abenerji.doc>, 26 Nisan 2009.

Aras, Osman Nuri; "Yaşanan Yeni Süreçte Avrasya Enerji Kaynaklarının Yeri Ve Önemi ", (Erişim) <http://www.osmannuriaras.com/makale4.htm>, 05 Nisan 2009.

ASLAN, Cahit; "Bir Soykırımın Adı 864 Büyük Çerkes Sürgünü", (Erişim) <http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=938.doc>, 16 Mart 2009.

Avrasya Jeopolitiği, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, (Erişim) <http://www.turkpolitika.com/doryasar-hacihoglu-mainmenu-72/535-yahaciho>, 21 Nisan 2009.

AYDIN, Nurullah; "ABD'nin Ve Rusya'nın Yeni Güç Politikaları Ve Türkiye", (Erişim) http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=103:abdnn-ve-rusyanin-yen-guec-poltkalari-ve-tuerkye&catid=15:stratej&Itemid=36, 22 Mart 2009.

Azerbaycan-ABD İlişkileri, (Erişim) <http://azerbaycan.ihh.org.tr/uluslararası/azerbaycanabd.html>, 16 Nisan 2009.

BAL, İdris; "Düşünce Kuruluşlarının Gerekliliği ve Türkiye", **ANKARAAGAM**, (Erişim) http://www.ankaraagam.com/kose_yazi.php?kyazi_no=116, 11 Ocak 2009.

BAL, İdris "Obama'nın ABD Başkanı Olmasının Anlamı ve Türkiye'ye Yansımaları", (Erişim) http://www.ankaraagam.com/kose_yazi.php?kyazi_no=126, 14 Nisan 2009.

Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Hattı, (Erişim) <http://library.aliyev-heritage.org/tk/6223906.html>, 01 Mayıs 2009.

BAYCAUNOVA, Saule; "Kazakistan Petrol Ve Gazının Türk Ve Rus Dış Politikalarındaki Yeri Ve Önemi", (Erişim) <http://www.asam.org.tr/temp/temp1101.pdf>, 13 Nisan 2009.

BERİŞ, Yakup, GÜRKAN, Aslı; "Türk- Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler, TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu", (Erişim) http://www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILIS_KILERI-UPDATE2.PDF, 24 Şubat 2009.

ÇEÇEN, Anıl; "Büyük Ortadoğu ve Kafkasya", (Erişim) <http://www.2023.gen.tr/tamyazi/kasimanil.htm>, 22 Ocak 2009.

Comprehensive National Energy Strategy, Washington, 1998, (Erişim) <http://www.pi.energy.gov/documents/cnesM.pdf>, 04 Şubat 2009.

DEMİR, Abu Şehmuz; "ABD'nin Ortadoğu Ve Avrasya Stratejisi", (Erişim) http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3936, 06 Aralık 2008.

EBEL, Robert E.; **Geopolitics of Energy into the 21st Century**, (Erişim) http://www.csis.org/media/csis/pubs/0208_sudanel.pdf, 11 Mayıs 2009.

EIA, **International Energy Outlook 2005**, (Erişim)

[http://tonto.eia.doe.gov/ftproot/forecasting/0484\(2005\).pdf](http://tonto.eia.doe.gov/ftproot/forecasting/0484(2005).pdf), 2005, 03 Ocak 2009.

EKREM, Erkin; "Rusya-Ukrayna Doğal gaz Krizi ve Çin",

(Erişim)<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?yazi=723&kat=29>, 12 Kasım 2008.

EKREM, Nuraniye Hidayet; "Çin Direnme Sinyali Veriyor", **TUSAM, Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi**, (Erişim)

<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=455&sayfa=48>, 29 Şubat 2009.

EKREM, Nuraniye Hidayet; "Şanghay Güç Kazanıyor", (Erişim)

<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=334&sayfa=23>, 29 Şubat 2009.

EKŞİ, Muharrem; "ABD'nin Orta Asya Politikası'nın Çöküşü", (Erişim)

http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1202#SayfaBasi, 11 Mayıs 2008.

ERHAN, Çağrı; "ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni

Açılımları", (Erişim) <http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon.html>, 25 Aralık 2008.

"EU Energy and Transport in Figures, Statistical Pocketbook 2005", (Erişim)

http://europa.eu.int/comm/dgs/energy_transport/figures/pocketbook/doc/2005/2005_energy_en.xls, 06 Ocak 2009.

FOUNDATION, Heinrich Böll; "Global Energy Strategy", (Erişim)

<http://www.oeko.de/service/ges/files/outline.pdf>, 28 Ocak 2009.

Global Enerji İhtiyacı Gelecek 25 Yıl İçinde Yüzde 50 Artacak, (Erişim)

<http://www.petrogas.com.tr/modules.php?name=News&file=print&sid=1103>, 28 Mart 2009.

GÜNGÖRMÜŞ KONA, Gamze "Gürcistan'dan Ötesini görmek : Kafkasya'da

Büyük Resim", (Erişim) <http://uiportal.net/content521.html>, 19 Mart 2009.

GÜNGÖRMÜŞ KONA, Gamze "Kafkasya'da Yeni Gelişmeler ve Türkiye",

(Erişim) <http://www.politikadergisi.com/node/334>, 10 Mart 2009

"Gürcistan'dan Ötesini görmek: Kafkasya'da Büyük Resim", (Erişim)

<http://uiportal.net/content521.html>, 04 Ocak 2009.

İLHAN, Suat"Jeopolitik Çalışmaları" (Erişim)

<http://209.85.129.132/search?q=cache:9OOFqhITXeAJ:www.jeopolitik.org/in dex2>, 21 Şubat 2009.

İSKİT, Tamer; "A New Actor in the Field of Energy Politics", (Erişim) <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume1/March-May1996/TURKEYANEWACTORINTHEFIELDENERGYPOLITICS.pdf>, 25 Ocak 2009.

İstanbul Teknik Üniversitesi, **Türkiye'de Enerji ve Geleceği İTÜ Görüşü**, (Erişim) www.energy.itu.edu.tr/iTUOnerileri.pdf, s.27, 14 Nisan 2009

İŞYAR, Ömer Göksel; "ABD Avrasya'da Rus Çarı ı. Petro'nun Güneye Yayılma Stratejilerinden Mi Esinleniyor?", **USA**, (Erişim) <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/lhMTp6sAiXMoQvEjL5hxXcdhjrDOGI.pdf>, 24 Nisan 2009.

İran'ın Petrol Rezervleri 138 Milyar Varile Yükseldi, **USA**, (Erişim) <http://www.usakgundem.com/haber/31032/%C4%B0ran-39-%C4%B1n-petrol-rezervleri-138-milyar-varile-y%C3%BCkseldi.html>, 22 Nisan 2009.

KAMALOV, İlyas; "Avrasya'da Yeni Enerji Oyunları", (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=1852&kat1=60&kat2=>, 03 Ocak 2009.

KAMALOV, İlyas; "Yükselen Güç Şanghay İşbirliği Örgütü ve Genişleme Politikası" **ASAM**, (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=2149&kat1=60&kat2=>, 14 Şubat 2009.

KANTARCI, Şenol; "ABD'nin "İmparatorluk Projesi"ni Gerçekleştirme Düşüncesi Çerçevesinde İran Krizi ve Türkiye", **Türksam**, (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/yazdir820.html>, 22 Nisan 2009.

KARLUK, Sadık Rıdvan; "Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği'nin Orta Asya Ülkeleri İle Olan İlişkileri Ve Bölgeye Yönelik Stratejisi", (Erişim) http://bildiri.anadolu.edu.tr/papers/bildirimakale/1073_b220p82.doc, 25 Nisan 2009.

KARAKAYA, Dilek, KORAŞ, Fatih; "Enerji Bağlamında Türkiye- Rusya İlişkileri", **TÜRKSAM**, (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/yazdir411.html>, 24 Ocak 2009.

KARAKAYA, Dilek, KORAŞ, Fatih "Enerji Bağlamında Türkiye- Rusya İlişkileri", (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/a411.html>, 13 Mart 2009.

KASIM, Kamer "ABD'nin Orta Asya Politikasındaki İkilem", (Erişim) <http://www.usakgundem.com/yazar/782/abd%E2%80%99nin-orta-asya-politikasindaki-ikilem.html>, 24 Nisan 2009.

KÖK, Recep "ABD'nin Orta Doğu Projesi Ve Enerji Koridorlarının Merkezindeki Türkiye", (Erişim)
<http://www.deu.edu.tr/userweb/recep.kok/dosyalar/ortadoğu%20projesi.pdf>,
 24 Nisan 2009.

KÜLEBİ, Ali; "Çin'in Kaynak Arayışı", **TUSAM**, (Erişim)
<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=513&sayfa=33>, 12 Şubat 2009.

MUTLUER, Oğuzhan; "Çin Halk Cumhuriyeti Petrol Politikalarına Genel Bir Bakış ve Kazak-Çin petrol Boru Hattının Olası Etkileri", **Global Strateji Enstitüsü**, (Erişim)
http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=356, 04 Mart 2009.

Nasırov, Elman; "Rusya'nın Jeostratejik Seçimleri", (Erişim)
http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/makale_10.html, 11 Ocak 2009.

NOGAYEVA, Ainur; "ABD'nin Orta Asya Politikası: Güvenlik, Enerji Ve Demokrasi", (Erişim) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=816&sayfa=31>,
 10 Ekim 2008.

OĞAN, Sinan; "Azerbaycan'ın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri", (Erişim)
<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2798&kat1=4&kat2=>, 25 Mart 2009.

OĞAN, Sinan; "Guiseppe Verdi'nin Nabucco Operası", **TÜRKSAM**, (Erişim)
<http://www.turksam.org/tr/yazdir1382.html>, 18 Mart 2009.

OĞAN, Sinan; "Küresel Mücadelenin yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", (Erişim)
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=3&yazi=907>, 02.02.2007.

OTUZBİROĞLU, Serim; "Çin'in Orta Doğu'daki Petrol Kaynaklarına Yönelik Politikaları Neler Olabilir?", (Erişim)
<http://www.irarec.org/mk/TurkceMakale/1.pdf>, 24 Nisan 2009.

Özkan, Ayçin; "Washington'da Senaryo Krizinin Baş Aktörleri Ve Haklarında Bilinmeyenler", (Erişim)
<http://www.yeniaktuel.com.tr/dun101,103@2100.html>, 21 Ocak 2009.

ÖZLEM, Kader; "Avrupa'da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye İlişkileri Açısından Analizi", (Erişim)
<http://www.turksam.org/tr/a699.html>, 17 Mart 2009.

PAMİR, Necdet; "Avrupa Birliği'nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye", (Erişim)

<http://www.asam.org.tr/temp/temp12.pdf>, 17 Ocak 2009.

PAMİR, Necdet; "Enerji Politikaları Ve Küresel Gelişmeler", (Erişim)
<http://www.asam.org.tr/temp/temp11.pdf>, 22 Nisan 2009.

PİRİNÇÇİ, Ferhat; "Soğuk Savaş Sonrasında Abd'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler Ve Gerçeklikler", (Erişim)
http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/63/1/Pirincci_Ferhat.pdf, 25 Mart 2009.

RESULOV, Elşen; "Hazar Çevresinin Jeopolitik", (Erişim)
<http://www.qeribler.com/publ/21-1-0-316>, 23 Nisan 2009.

SARAÇ, Naciye; "Yeni Ortaktan Avrupa'ya Enerji Çelmesi", (Erişim)
<http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=224>, 26 Ocak 2009.

SAVCI, Bahri; "Yaşam Hakkı, Felsefesal Açıdan Pratiğe Doğru", (Erişim)
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/4991.pdf>, 01 Ocak 2009.

SUTTER, Robert; "Durability in China's Strategy toward Central Asia-Reasons for Optimisim", **China and Eurasia Forum Quarterly**, Volume 6, No.1 (2008) s.6-7, (Erişim)
<http://www.isdp.eu/files/publications/cefq/08/rs08durabilitychina.pdf>, 29 Şubat 2009.

Study on Energy Supply Security and Geopolitics, (Erişim)
http://www.clingendael.nl/ciep/events/20040130/CIEP_Final_Report_Main_2004.pdf, 06 Mayıs 2009.

Topal, Coskun; "Güney Kafkasya'da Đstđkrar Ve Ahıskalıların Vatana Dönüş Sorunu", (Erişim)
<http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi13/34topalcoskun.pdf>, 23 Mart 2009.

TAMGÜÇ, Nuray; "Yasama - Yürütme İlişkileri Ve Hükümet Sistemleri", (Erişim) <http://www.genchukukcular.net/page.php?id=19>, 21 Ocak 2009.

TPAO : "Şah Deniz Projesi", (Erişim)
http://www.tpao.gov.tr/v1.4/index.php?option=com_section&task=view&id=3&itemid=15&subid=65, 26 Ağustos 2008.

Türkiye'nin Enerji Satrancı, **Stratejik Araştırmalar Enstitüsü**, (Erişim)
http://www.turksae.com/sql_file/337.pdf, 27 Nisan 2009

USLU, Nasuh; "Türkiye'nin Orta Asya Ve Kafkasya Politikası Üzerinde Etkili Olabilecek Faktörler", (Erişim)
http://strateji.cukurova.edu.tr/TURK_DUNYASI/01.htm, 23 Mart 2009

VALEYEV, Marat; "Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesinde Rusya-Ermenistan İlişkileri" (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=575>, 15 Nisan 2009.

VELİEV, Cavid "ABD'nin "Büyük Orta Asya Projesi"", **AZSAM**, (Erişim) <http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=139>, 25 Nisan 2009

Victor, D.G., & Victor, N.M, *Axis of Oil?*, *Foreign Affairs*, Vol. 82, no. 2, 2003, s. 61.
www.archives.gov/research/alic/periodicals/selected-journals-contents.html

YASA, Işıl; "Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kuzey Kafkasya Bölgesine Yaklaşımları", BİLGESAM, (Erişim) <http://www.bilgesam.org/tr/bolgesel-arastirmalar/kafkaslar/137-kueresel-ve-boelgesel-queclerin-kuzey-kafkasya-boelgesine-yaklamlar.html>, 20 Nisan 2009.

YAVUZ, Celalettin; "Avrasya'da Enerji Eksenli Bitmeyen "Büyük Oyun" - 1", (Erişim) http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=104:avrasyada-enerji-eksenli-btmeyen-qbueyuek-oyunq-1&catid=15:strateji&Itemid=36, 13 Şubat 2009.

Yeni Jeopolitik Ortam, (Erişim) www.genbilim.com, 01 Ocak 2009.

YÜCE, Çağrı Kürşat; "Bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nin Enerji Potansiyelleri ve Önemi", (Erişim) <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=186>, 15 Ocak 2009.

<http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Azerbaycan>, 22 Mart 2009.

<http://www.btc.com.tr/proje.html>, 13 Ocak 2009.

<http://www.chevron.com/news/currentissues/tengiz/>, 02 Mayıs 2009.

<http://www.cografya.gen.tr/siyasi/jeopolitik/tarihi-gelisim.htm>, 11 Şubat 2009.

<http://www.denizhaber.com/HABER/4195/1/Kazakistan-resmen-BTC%27ye-baglandi.html>, 11 Mart 2009.

<http://www.eia.org>, 15 Ocak 2009.

<http://www.ensonhaber.com/gundem/3046/baku-tiflis-boru-hattinda-petrol-son-durak-ceyhanda.html>, 21 Nisan 2009.

<http://www.globalsiyaset.com/haberler/2008/nisan/turkmenistan-enerji-anlasmalari.html>, 15 Ocak 2009.

<http://www.greenpeace.org/turkey/>

<http://www.haberler.com/samsun-ceyhan-ham-petrol-boru-hatti-nin-temeli-haberi/>, 15 Ocak 2009.

<http://www.haberler.com/bugaz-dedeagac-petrol-boru-hatti-haberi/>, 16 Ocak 2009.

http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/1990/caspian_oil_gas98.pdf, 11 Ocak 2009.

http://www.keditor.com/yazilar_343.html, 18 Ocak 2009.

<http://www.ndu.edu/inss/Strforum/SF195/SF195.pdf>, 11 Mayıs 2008.

<http://www.newscentralasia.net/Articles-and-Reports/195.html>, 15 Ocak 2009.

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=215695>, 16 Ocak 2009.

http://www.petrolodak.com/index.php?option=com_content&view=article&id=97&Itemid=123, 19 Mart 2009.

http://www.pusula.tv/modul_yasam/sesdetay.asp?sesiduyurID=8690, 18 Ocak 2009.

<http://sanattasarim.iku.edu.tr/images/kitap1.pdf>, s. 2, 29 Ocak 2009.

www.socar.az, 23 Kasım 2008.

http://www.stratfor.com/memberships/122671/analysis/iran_reaping_benefits_btc_shutdown, 14 Ocak 2009.

<http://www.supolitik.org/>, 13 Nisan 2009.

<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA>, 12 Ocak 2009.

<http://www.tumgazeteler.com/?a=2373732>, , 18 Ocak 2009.

<http://www.tumgazeteler.com/haberleri/dis-isleri-bakani-condoleezza-rice/>, 19 Mart 2009.

<http://www.tusam.net/print.asp?id=549&tbl=MAKALELER&fld=makale>; 18 Ocak 2009.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Caucasus-ethnic_en.svg, 10 Ocak 2009.

http://www.yakindoguhaber.com/haber_detay.php?haber_id=2841, 27 Şubat 2009.

ÖZET

Şüphesiz uluslararası sistem içinde dış politikada beliren rekabet tarihsel bir olgudur. Devletler tarihin hemen her döneminde ekonomik, siyasal ve kültürel alanda güç mücadelesine girmişlerdir. Nitekim tarihin her döneminde olduğu gibi 20. yüzyılda da, özellikle 1990'lı yıllardan sonra Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ve enerji kaynaklarının zenginliği nedeni ile bu bölgelerde önemli güç mücadeleleri yaşanmaya başlanmıştır. Dünya enerji talebinin artması, Orta Asya ve Kafkas petrol ve doğalgaz rezervlerinin uluslararası piyasalara taşınmasını zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı, bölge enerji kaynaklarının hangi boru hatlarıyla dünya piyasalarına açılacakları konusu yanında, boru hattı güzergâhlarının kimin kontrolünde olacağı da önemli bir sorun olmuştur. Bu nedenle bölge devletleri ve uluslararası güçler arasında stratejik çıkar çatışmaları ve işbirlikleri yaşanmaktadır.

ABD bölgede izlediği enerji politikasında yalnızca enerji kaynaklarını himayesi altına almak amacının dışında, bu mevcut enerji kaynaklarını Rusya, İran, Çin ve diğer karşı odaklara karşı koruma refleksi de göstererek hareket etmek durumundadır. Çalışma dâhilinde ABD'nin bölgedeki enerji politikaları bu odaklar ekseninde değerlendirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinin jeopolitik önemi ve dünya siyasetindeki yeri incelenmiş; ikinci bölümde Kafkasya ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarının içeriği değerlendirilmiştir. Bölgenin enerji rezervleri ve bu rezervlerin nasıl kullanıldığı yine bu bölümün konuları arasındadır. Üçüncü bölümde ise ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik stratejik, politik ve askeri politikaları değerlendirilmiş ve özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen ABD politikaları incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise, Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik enerji politikaları ve ABD'nin bu politikalar içindeki yeri ve stratejisi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kavramlar: Enerji, Amerika Birleşik Devletleri, Uluslararası politika, Orta Asya, Kafkasya

ABSTRACT

In the international system there's no doubt that challenge of foreign policy is a historical issue. States had always been in a struggle about economical, political and cultural domains almost in every period of history. In the 20th century likewise in any period of time, especially after 1990's, following the freedom of Caucasus and Central Asia Governments and enhanced importance of energy resources, these regions embraced influential power endeavors. After the world energy demand soared, transfer of Central Asia and Caucasus oil and natural gas resources to international markets became an indispensable necessity. That's why not only the routes of the new pipelines issue that will let out energy resources to world consumption, but also the predomination of these pipelines took a prominent place. Because of that conflicts of vantage and collaborations between Region States and international powers.

In that region USA essays to prevail energy resources according to its energy policy and moreover impels in a direction to fend off Russia, Iran China and other opponents. In this study, energy policy of USA in that region is contemplated around those aimed objectives.

In this section of thesis, geopolitical importance and the position in the international policy of the Caucasus and Central Asia has been analyzed, while in the second section components of energy resources of Caucasus and Central Asia has been evaluated. Also energy resources and the consumption of those reserves are explained in that section. In the third section, USA's military, strategic and political policies about Caucas and Central Asia have been evaluated and especially the policies of USA which were changed afterward of Cold War were analyzed. Forth section, the world's policies about Caucas and Central Asia's energy sources and the place of USA and its strategy in these policies were underlined.

Key words: Energy, United States of America, International policy, Central Asia, Caucas,